

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Ольга ПОПОВА
(підпис)

«__» _____ 2021 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «магістр»

на тему: «Моніторинг кредитних операцій як інструмент забезпечення ефективності банківської діяльності»

Виконала студентка II курсу, групи ФІКм-20

Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма підготовки «Фінанси і кредит»

ШТАМБУРГ Оксана Олегівна

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри управління
і фінансово-економічної безпеки КАТРАНЖИ Леонід

(підпис)

Рецензент: к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
обліку і оподаткування ПАНЧЕНКО Ганна

(підпис)

*Засвідчую, що у цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань.*

Студент _____
(підпис)

Покровськ–2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітній ступінь «магістр»

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма підготовки «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

Ольга ПОПОВА

(підпис)

«__» _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема проекту (роботи) _____

Керівник проекту (роботи) _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом від «__» _____ 2021 року № _____

2.Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3.Вихідні дані до проекту (роботи) _____

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5.Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6.Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
I			
II			
III			

7.Дата видачі завдання_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строки виконання етапів проекту (роботи)	Примітка

Студент

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Штамбург О.О. Моніторинг кредитних операцій як інструмент забезпечення ефективності банківської діяльності / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітньо-професійна програма підготовки «Фінанси і кредит». – ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2021.

Кредит є однією з основних форм фінансових відносин. Він формує умови для розвитку реального сектору економіки та підвищення добробуту населення через розширення обсягів споживання. Водночас, кредитні відносини породжують формування значних ризиків, зокрема неповернення кредитних коштів, несплати відсотків за користування кредитом тощо. Успішне функціонування кредитних установ, які в Україні представлені в основному банківськими установами, забезпечується використанням широкого кола інструментів та методів управління кредитною діяльністю та ризиками. Моніторинг кредитних операцій, що пов'язує різні етапи кредитного процесу та процесу управління ризиками, виступає досить дієвим інструментом підвищення ефективності банківської діяльності.

В першому розділі роботи проведено теоретичне дослідження сутності кредитного моніторингу, його завдань та функцій, місця в системі реалізації діяльності банківської установи. В другому розділі роботи проведено аналіз стану розвитку кредитного ринку України, оцінено підходи до здійснення кредитного моніторингу вітчизняними банками на прикладі АТ «ПУМБ». Третій розділ присвячено вивченню напрямів удосконалення процедури кредитного моніторингу в комерційних банках України.

Результатом виконання кваліфікаційної роботи є виділення пріоритетних напрямів вдосконалення процедури кредитного моніторингу у роботі банківських установ на прикладі АТ «ПУМБ», що сприяє підвищенню прибутковості їх діяльності на фінансовому ринку.

КРЕДИТ, КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ, КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ, МОНІТОРИНГ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ, ПОРТФЕЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

Штамбург О.О. Кредитний моніторинг як складова системи управління кредитними ризиком. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (16 листопада 2021 р.) Хмельницький, 2021.

SUMMARY

Shtamburg O.O. Credit Monitoring as a Tool for Banking Efficiency // Final qualification work for the degree of "Master" in the specialty 072 Finance, Banking and Insurance, educational and professional training program "Finance and Credit". - SHEI DonNTU, Pokrovsk, 2021.

Credit is one of the main forms of financial relations. It creates the conditions for the development of the real sector of the economy and increase the welfare of the population through the expansion of consumption. At the same time, credit amounts create significant risks, including non-repayment of credit funds, non-payment of interest on the loan, and so on. The successful operation of credit institutions, which in Ukraine are represented mainly by banking institutions, is ensured by the use of a wide range of tools and methods of credit management and risk management. Monitoring of credit operations, which connects the stages of the credit process and the risk management process, is a very effective tool for improving the efficiency of banking.

In the first section of the work a theoretical study of the essence of credit monitoring, its tasks and functions, the place in the system of implementation of the banking institution. The second section of the work analyzes the state of development

of the credit market of Ukraine, evaluates approaches to credit monitoring by domestic banks on the example of JSC "FUIB". The third section is devoted to the study of ways to improve the procedure of credit monitoring in commercial banks of Ukraine.

The result of the qualification work is the allocation of priority areas for improving the procedure of credit monitoring in the work of banking institutions on the example of JSC "FUIB", which helps to increase the profitability of their activities in the financial market.

CREDIT, CREDIT PORTFOLIO, CREDIT ACTIVITY, MONITORING OF CREDIT OPERATIONS, PORTFOLIO MODELING

Stamburg O.O. Credit monitoring as a component of the credit risk management system. Proceedings of the II All-Ukrainian scientific-practical Internet conference of higher education seekers and young scientists "Development of innovative financial management of economic entities in the implementation of Ukraine's European integration strategy" (November 16, 2021) Khmelnytsky, 2021.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ	11
1.1 Кредитні операції банків на сучасному етапі.....	11
1.2 Сутність та основні завдання кредитного моніторингу	18
1.3 Кредитний моніторинг як інструмент підвищення ефективності банківського кредитування	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ	33
2.1 Аналіз кредитних операцій банків України	33
2.2 Загальна характеристика АТ «ПУМБ» та його місце на ринку банківських послуг	41
2.3 Моніторинг кредитних операцій ПАТ «ПУМБ»	49
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ	60
3.1. Оптимізація організаційної структури кредитного моніторингу банківської установи.....	60
3.2 Моніторинг кредитного ризику у банках на основі використання коефіцієнтного методу.....	69
3.3. Моніторинг банківського кредитного ризику із застосуванням портфельного моделювання.....	80
Висновки до розділу 3	86
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

В переважній більшості країн світу на комерційні банки покладаються функції забезпечення акумулювання тимчасово вільних ресурсів суб'єктів економічної діяльності з подальшим розподілом для задоволення потреб інших суб'єктів в додаткових фінансових ресурсах. Кредит є найбільш поширеною формою залучення додаткових ресурсів на покриття коротко- чи довгострокового дефіциту активів. Водночас, для суб'єктів кредитування з плином часу та зростанням обсягів наданих кредитів постає проблема в якісному обслуговуванні та забезпеченні своєчасного повернення кредитних коштів. Проблема кредитного ризику та обслуговування проблемної заборгованості стала загострилася під час світових фінансових криз, наслідки яких не оминули й Україну. Значні обсяги кредитів у структурі банківських активів обумовлюють необхідність забезпечення високої якості їх портфелю, використання нових підходів до оцінки та аналізу позичальників, методів моніторингу та контролю за кредитними операціями. Моніторинг, як сукупність різноспрямованих дій з управління процесом банківського кредитування, на сьогодні виконує також превентивні функції попередження високого рівня кредитного ризику комерційного банку. Зазначені обставини обумовлюють актуальність теми кваліфікаційної роботи з дослідження моніторингу кредитних операцій в якості інструменту підвищення ефективності діяльності комерційного банку.

Кредитний моніторинг, його структура та організація, завдання та етапи є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Водночас, подальшого вивчення та адаптації до практичної діяльності вітчизняних банків потребують підходи та методи моніторингу кредитних операцій банківських установ в контексті трансформації фінансового сектору України та наслідків пандемії Covid-19.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є визначення напрямів удосконалення моніторингу кредитних операцій банків на основі використання

коефіцієнтних методів та методів моделювання.

Відповідно до мети, в роботі представлено розв'язання наступних завдань:
визначити сутність кредитних операцій на сучасному етапі розвитку економіки;

дослідити сутність та основні завдання моніторингу кредитних операцій;
розглянути основні підходи до організації моніторингу кредитних операцій;

проаналізувати кредитні операції банків України;
дослідити процес моніторингу кредитних операцій на прикладі АТ «ПУМБ»;

запропонувати удосконалення організаційної структури кредитного моніторингу для банківської установи;

проаналізувати можливість використання коефіцієнтного методу для здійснення кредитного моніторингу;

оцінити ефективність застосування портфельного моделювання при здійсненні моніторингу кредитних операцій банку.

Об'єктом дослідження є моніторинг кредитних операцій комерційного банку.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та методичних підходів, методів та прийомів здійснення моніторингу кредитних операцій комерційними банками.

Для досягнення поставленої мети в роботі використане широке коло загальнонаукових та спеціальних методів. При дослідженні теоретичних засад організації моніторингу кредитних операцій використано теоретичні методи пізнання: опис, класифікація, логічне узагальнення, групування тощо. При дослідженні моніторингу кредитних операцій комерційними банками України використано статистичні методи аналізу рядів динаміки, аналізу структури досліджуваного явища та процесу, виявлення трендів в динаміці досліджуваних процесів, коефіцієнтні методи тощо. При дослідженні напрямів удосконалення моніторингу кредитних операцій банків використано оптимізаційні моделі при

вдосконаленні організаційної структури підрозділів кредитного моніторингу та розширення їх функціональних обов'язків, коефіцієнтні методи та методи математичного моделювання.

Інформаційною базою роботи є міжнародне та вітчизняне законодавство з питань моніторингу кредитного ризику, процесу кредитування та кредитних операцій; роботи та аналітичні огляди науковців та економістів-практиків, експертів фінансової та грошово-кредитної сфери з питань здійснення моніторингу кредитних операцій комерційними банками, можливих шляхів вдосконалення цього процесу зі сторони банку та підвищення ефективності кредитної діяльності в цілому.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

1.1 Кредитні операції банків на сучасному етапі

З поміж активних операцій комерційних банків найбільшими за обсягами та значенням для економічного розвитку країни є кредитні операції. Відповідно до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [29], під кредитною операцією слід розуміти активну банківську діяльність, пов'язану із розміщенням залучених банком коштів із зазначенням напрямів розміщення цих коштів: «надання їх у тимчасове користування або прийняття зобов'язань про надання певної суми коштів; надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів; розміщення депозитів; проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу; видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо; будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу); розстрочення платежу за продані банком активи» [29].

В Законі України «Про банки та банківську діяльність» [31] визначено, що як кредитні розглядаються операції з розміщення залучених клієнтських коштів та банківських металів від свого імені, на власний ризик та на власних умовах, а також операції від свого імені на ринках капіталу, операції з надання певних зобов'язань (у тому числі у формі гарантій та поручительства) від імені третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі; факторингові, форфейтингові та лізингові операції (ст. 49).

Статтею 345 Господарського кодексу України [11] визначено, що кредитними операціями є діяльність банків із розміщення від свого імені та на власних умовах, під власну відповідальність та на власний ризик коштів, залучених від громадян та юридичних осіб. Кодексом передбачено також умови виникнення кредитних відносин (відносин позики) – укладення кредитного договору. Договір позики має обов’язково укладатися в письмовій формі та містити наступні елементи: мета, сума та строк кредитної угоди, умови й порядок видачі та погашення кредиту, види забезпечення зобов’язань позичальника, відсоткова(ві) ставка, порядок нарахування та сплати відсотків за користування кредитом, права та обов’язки сторін, відповідальність за порушення умов угоди.

Господарським кодексом також визначні види та форми банківського кредиту (ст. 347), зокрема у сфері господарювання передбачається можливість використання банківського, комерційного, лізингового, іпотечного та інших форм кредиту. Також пропонується низка класифікаційних ознак, за якими розрізнятимуться банківські кредити: строки користування, спосіб забезпечення, ступінь ризику, метод надання, строки погашення, інші умови надання, користування чи погашення кредиту (рис. 1.1).

Рис. 1.1 – Класифікація банківського кредиту [8]

Загальні правила поведінки банку і суб'єкта кредитування (позичальника) в процесі реалізації кредитної операції визначаються принципами кредитування. Комерційні банки самостійно створюють найбільш прийнятний варіант принципів кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб [26].

Кредитні операції, в яких приймають участь комерційні банки, умовно можна поділити на активні (в яких комерційний банк виступає надавачем позики, кредитором та визначає умови кредитування) та пасивні (в яких комерційний банк виступає боржником, зокрема при отриманні кредитів від НБУ, емісії боргових цінних паперів, наданні гарантій та поручительства за третіх осіб).

Проведення кредитних операцій здійснюється в процесі кредитної діяльності банку. На думку [27], кредитна діяльність банку представляє собою сукупність внутрішньобанківських процесів і практичних дій з формування кредитних ресурсів та їх розподілу з метою отримання прибутку за контрольованого рівня ризиків, що є узгодженою за стратегічними та тактичними цілями діяльності установи. Основні складові (етапи) кредитної діяльності банку представлено на рис. 1.2.

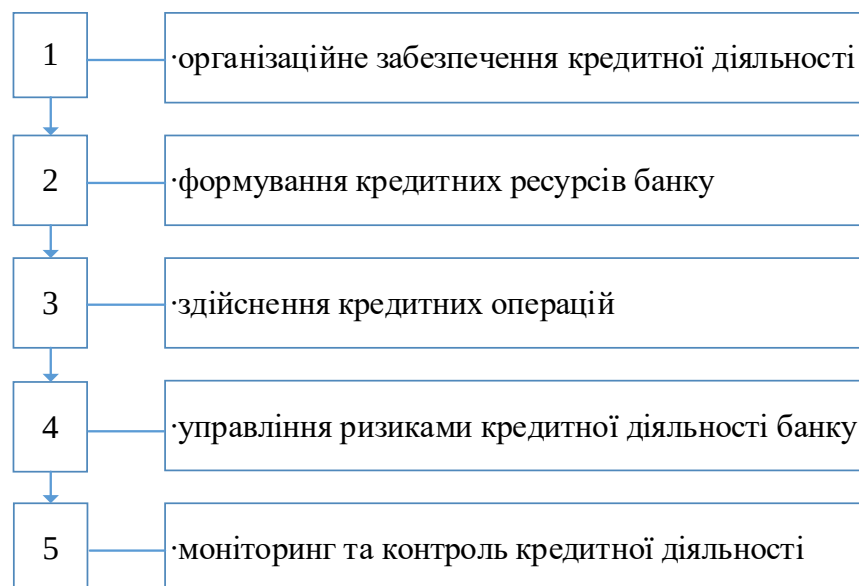

Рис. 1.2 – Основні складові кредитної діяльності

складено автором за [27]

Основною метою кредитної діяльності банку є формування підґрунтя для

комерційного зростання та прибутковості на основі міцного та якісного кредитного портфеля. Під увагою керівництва банку мають бути також питання з формування високоякісної структури активів, що забезпечуватимуть сталий рівень прибутковості; розміщення кредитних коштів в надійні, прибуткові та перспективні програми, проекти та види діяльності; пошуку, розробки та впровадження нових видів та форм кредитних продуктів; постійного підвищення якості та доступності надаваних послуг; зміцнення позицій на кредитному ринку та підвищення конкурентоспроможності банку.

Погоджуючись з думкою авторів дослідження [45], що пріоритетними завданнями кредитної діяльності комерційного банку є забезпечення високоприбуткового розміщення коштів банку, постійний контроль над якісним складом та структурою кредитного портфеля, надання надійних та рентабельних кредитів суб'єктам господарювання та домогосподарствам, диверсифікація та мінімізація кредитних ризиків, слід також вказати на коректність організації кредитної діяльності в банку, форми та методи оцінки кредитоспроможності позичальників, моніторинг кредитних операцій, методи роботи з проблемною заборгованістю та підходи до «ціноутворення» послуг з кредитування. Кредитна діяльність банку на сучасному етапі є досить важливою частиною філософії банківської діяльності в цілому, вона визначає базові та вихідні умови взаємодії сторін, внутрішню процедуру підготовки та здійснення кредитної операції, документообіг усього процесу кредитування, моніторинг кредитного портфелю тощо.

Невід'ємною складовою кредитної діяльності банків є кредитний ризик. Забезпечення планового рівня прибутковості діяльності банку з одночасною мінімізацією кредитного та супутніх ризиків в умовах невизначеності зовнішнього середовища, обумовлює розробку та впровадження нових підходів до кредитної діяльності. Кредитна діяльність сучасних банків має ґрунтуватися на новітніх технологіях обробки великих масивів інформації, можливості використання репрезентативних достовірних даних щодо ринкової кон'юнктури та фінансового стану позичальників, прогнозуванні розвитку

загальнооекономічних та фінансових процесів в країні, побудові гнучкої структури реагування на чинники ринку кредитних послуг.

В залежності від рівня кредитного ризику, кредитні операції відносять до певних категорій, впорядкованих за зростанням ступеню кредитного ризику:

- I – відсутність кредитного ризику або його мінімальний рівень;
- II – помірний рівень кредитного ризику;
- III – суттєвий (значний) рівень кредитного ризику;
- IV – високий рівень кредитного ризику;
- V – реалізований кредитний ризик.

Заборгованість за кредитами, що віднесені до п'ятої категорії кредитного ризику вважаються банками безнадійною.

В процесі реалізації кредитної діяльності банк формує власний «кредитний портфель», від надійності та якості якого значною мірою залежить прибутковість установи. За визначеними критеріями, усі кредити, надані банком суб'єктам господарювання та фізичним особам, групуються в однорідні «групи», щодо яких можуть використовуватися різні інструменти та методи управління, моніторингу та контролю. Основні цілі формування кредитного портфелю комерційними банками наведено на рис. 1.3.

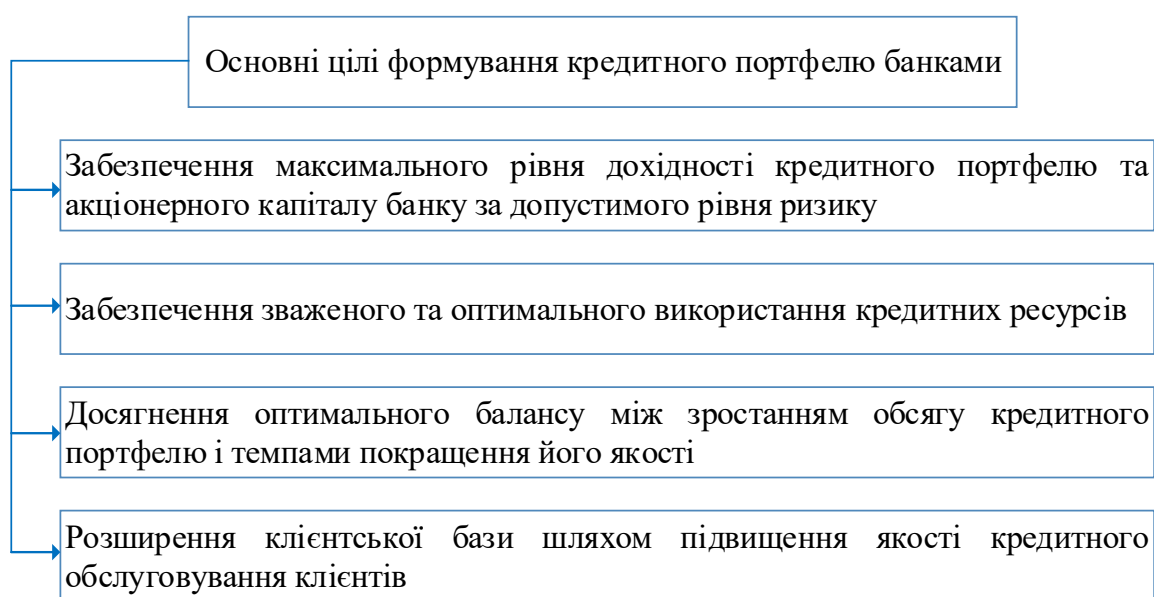

Рис. 1.3 – Основні цілі формування кредитного портфеля банками [4]

Комерційним банком самостійно визначаються критерії визначення рівня ризику певного активу в межах визначених діапазонів для відповідних категорій якості активів чи фінансових зобов'язань. Ці критерії передбачають врахування кредитної історії боржника, додаткової релевантної та об'єктивної інформації щодо подій та обставин, які свідчать про можливість виникнення високого рівня кредитного ризику. Комерційні банки мають право відмовити в наданні кредитів за надання недостовірної інформації, або віднесенні потенційного кредиту за результатами попередньої оцінки до п'ятої групи кредитного ризику.

При формуванні кредитного портфелю слід приділити особливу увагу його структурі, як з позиції груп кредитного ризику, так і з позиції безпеки, секторів економіки, сфери діяльності позичальників, розміру підприємств тощо. Значною мірою якість кредитного портфелю залежить від адекватності та об'єктивності оцінки ризику, що приймає на себе банк при здійсненні різних кредитних операцій. Важливим є не саме усунення фактору ризику, а можливість вчасно його передбачити та найбільш ефективно відреагувати. Для оцінки рівня ризику складових кредитного портфеля використовуються коефіцієнти забезпеченості позики, забезпеченості збитків, захищеності позики від втрат, покриття збитків, покриття позик власним капіталом та ін. Для виявлення тенденцій до змін та їх причини, резерви підвищення ефективності кредитних операцій – зазначені показники варто аналізувати в динаміці [4].

Основні завдання кредитного портфелю визначаються його типом та метою утворення. В залежності від мети, банк формує певний тип кредитного портфелю. Тип є узагальненою характеристикою, що відображає співвідношення «прибутковість – ризикованість» (рис. 1.4). Встановлення оптимального співвідношення та його відповідність цілям розвитку банку досягається за допомогою управління кредитним портфелем. Саме на управління кредитним портфелем мінімізує ризик усього портфелю, урівноважуючи його та контролюючи специфічні ризики, властиві окремим ринкам, клієнтам, борговим інструментам, умовам роботи тощо.

Схему процесу управління кредитним портфелем запропоновано в роботі [15], вона передбачає наступні послідовні дії: 1) формування кредитного портфеля відповідно до існуючих вимог і кредитної політики банку; 2) оцінка сформованого кредитного портфеля щодо дохідності й ризиків, що являє собою не одноразову дію, а постійний моніторинг із виявлення проблемних кредитів та інших недоліків кредитного портфеля; 3) коригування кредитного портфеля, що передбачає підвищення його якості, вирішення питань із проблемними кредитами і включення нових кредитів.

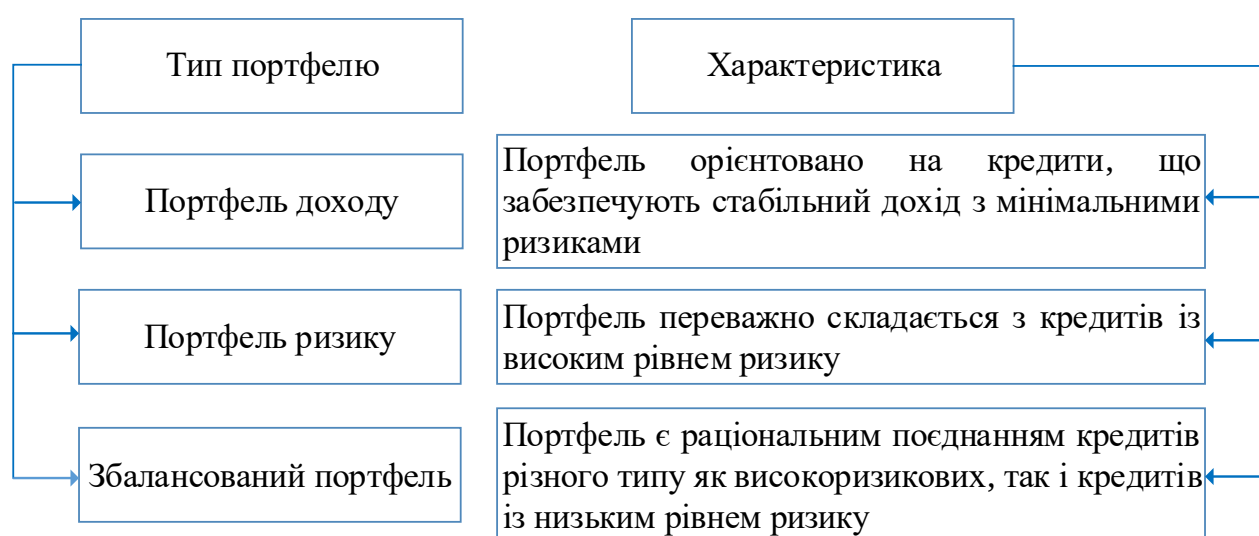

Рис.1.4 – Основні типи кредитного портфелю банку [4]

Від якості кредитного портфелю залежить надійність та стабільність діяльності комерційного банку. Стан кредитного портфелю усіх банків країни визначає стійкість та надійність банківського сектору в цілому, тому кредитна діяльність підлягає регулюванню зі сторони центрального банку та інших державних органів. Стандарти та положення, правила регулювання діяльності банків, визначені на національному та міжнародному рівнях, значно впливають на процес формування кредитного портфеля банком та на його структуру.

1.2 Сутність та основні завдання кредитного моніторингу

Одним з елементів процесу кредитної діяльності є моніторинг кредитних операцій. Відносно новий вид діяльності для вітчизняних кредитно-фінансових установ, моніторинг розглядається з різних аспектів. В дослідженні [2] моніторинг кредитних операцій розглядається як сукупність контролю та управління банківським процесом кредитування. В роботах інших авторів – як процес контролю за поверненням позикових коштів. Островська Н., досліджуючи кредитний моніторинг, розглядає його як систему безперервного спостереження, оцінки та попередження виникнення негативних наслідків кредитної діяльності банків, що забезпечується службою внутрішнього контролю установи і зовнішніми органами нагляду, зокрема НБУ [23].

Розглядається моніторинг в діяльності банківських установ і як сукупність норм і методів, що застосовуються підрозділами банків в процесі постійного спостереження за кредитною діяльністю за певними напрямками контролю, що утворюють певну послідовність «моніторинг кредитного ризику → моніторинг кредитного портфелю → моніторинг кредитної політики» [24].

В загальному підході, під моніторингом варто розуміти певний інструмент управлінської діяльності, який допомагає вирішити питання дослідження певного об'єкта чи процесу шляхом безперервного спостереження за ним з плином часу і під впливом факторів різного спрямування. Після визначення завдань моніторингу, організовується процес його здійснення: окреслюються внутрішні та зовнішні сфери, виділяються чинники позитивного та деструктивного впливу, визначаються джерела об'єктивної та достовірної інформації, поетапно визначається сам процес здійснення спостереження [9].

У сфері грошово-кредитної діяльності поняття «моніторинг» досить часто ототожнюють з «фінансовим моніторингом», під яким ватро розуміти сукупність підходів, методів та інструментів організації та здійснення фінансового контролю. В Законі України «Про запобігання та протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [329] зазначається, що фінансовий моніторинг є сукупністю заходів, які застосовують суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії та включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. В свою чергу, первинний фінансовий моніторинг є комплексом заходів, що спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії. Проте дані визначення є досить узагальнюючими і не відображають сутності процесу моніторингу кредитних операцій комерційними банками.

Альтернативним є підхід, в якому моніторинг кредитних операцій розглядається як процес відстеження рівнів ризиків клієнтів банку шляхом здійснення певних заходів, що спрямовані на детальне вивчення клієнта, збір та оцінку інформації щодо його фінансового стану під час усього періоду кредитування, контроль за станом показників, визначених при первісній оцінці кредитоспроможності позичальника [38].

В роботі [10] проведено дослідження підходів до тлумачення категорії «моніторинг кредитних операцій», відповідно до якого виділено три основні напрями (рис. 1.5): постійний контроль за дотриманням та виконанням умов кредитного договору; система безперервного спостереження та попередження негативних наслідків кредитної діяльності; система спостереження за визначеними показниками кредитної діяльності.

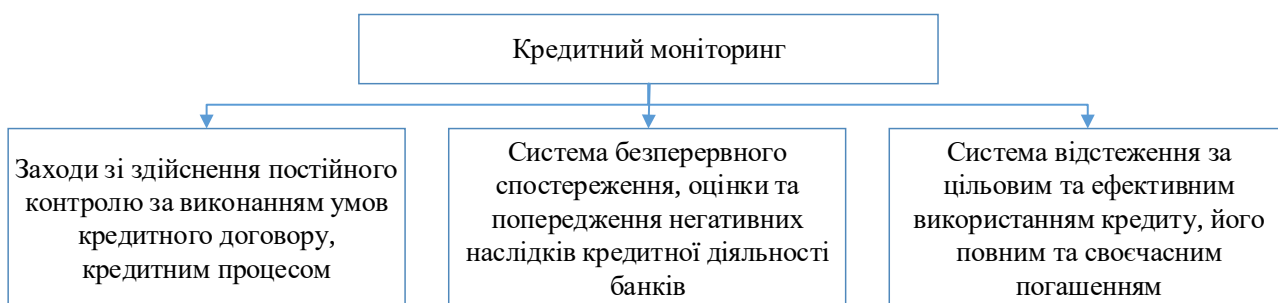

Рис. 1.5 – Підходи до трактування категорії «кредитний моніторинг»

складено на основі [10]

Разом з тим, найбільш повним представлено трактування категорії «кредитний моніторинг» як складної інформаційно-аналітичної системи, що передбачає не тільки контроль за якістю наданих кредитів, а й оцінку кредитної діяльності, прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку для підприємства при ухваленні своєчасних та відповідних до ситуації управлінських рішень, які мають сприяти зменшенню кредитного ризику на всіх стадіях роботи з кредитом. Акцентування уваги не стільки на одній кредитній операції, а на кредитному портфелі та кредитній діяльності банку в цілому, під кредитним моніторингом можна розуміти комплексну систему збору, реєстрації, систематизації, зберігання, аналізу та прогнозування, контролю інформації щодо позичальників, кредитних угод, кредитного портфелю з метою своєчасного ухвалення управлінських рішень.

Метою моніторингу кредитних операцій є забезпечення високої якості кредитного портфеля банку на основі проведення незалежних оцінок рівня ризику та фінансового стану позичальника, своєчасного виявлення відхилень від цілей кредитної політики банку та встановлених внутрішніми документами стандартів діяльності, утримання загального рівня кредитного ризику у визначених банком межах, удосконалення механізмів та форм здійснення кредитних операцій [2]. Досягнення мети забезпечується шляхом дотримання обов'язкових видів контролю на усіх стадіях кредитного процесу: попереднього, поточного та заключного.

Попередній контроль спрямований на дотримання умов організації та реалізації певних правил та стандартів кредитних відносин. На цьому етапі здійснюється оцінка фінансового стану потенційного позичальника, аналіз фінансового стану поточних клієнтів, аналіз рівня кваліфікації персоналу кредитного підрозділу банку тощо. Попередній контроль забезпечує започаткування кредитних відносин з клієнтами банку.

Поточний контроль реалізується безпосередньо в процесі здійснення кредитної операції та передбачає, зокрема, оцінку умов кредитної угоди, аналіз виконання сторонами зобов'язань за кредитом, виявлення «вузьких» та

проблемних місць кредитної угоди, висунення пропозицій щодо удосконалення кредитного процесу, оцінка роботи персоналу банку тощо.

Заключний контроль забезпечує комплексну оцінку результату здійснення кредитної операції та процесу кредитування: чи ефективною була організація кредитного процесу, чи виконані в повному обсязі зобов'язання сторонами (у тому числі сплата відсотків за користування кредитом), чи цільовим було використання наданого кредиту, наявні проблеми в процесі кредитування та можливості їх уникнення у майбутньому.

Основними напрями кредитного моніторингу є:

поточний фінансовий стан боржника (значення фінансових показників як на певну дату, так і з урахуванням динаміки змін);

своєчасність та повнота виконання боржником зобов'язань, передбачених кредитним договором;

якість забезпечення кредитної угоди;

розміри ризику за кредитом та коректність формування резервів за кредитами;

співвідношення умов кредитної угоди з сучасними тенденціями розвитку кредитного ринку;

коректність відображення у бухгалтерському обліку усіх фінансових операцій, пов'язаних з виконанням умов кредитного договору.

Для перевірки кредитоспроможності потенційного клієнта-отримувача кредиту та ранньої діагностики кредитного ризику широко використовуються методи економіко-математичного моделювання, нейронна-мережевого програмування та аналізу Big Data. Кредитний моніторинг здійснюється відповідно до внутрішніх нормативних документів банку службою внутрішнього контролю та іншими підрозділами, що визначаються кредитним комітетом.

Відповідно до суб'єктів здійснення моніторингу кредитної діяльності, в науковій літературі розрізняють первинний моніторинг, що забезпечується внутрішніми організаційними структурами банківської установи, та державний, який здійснюється державними регуляторами у різних сфера фінансової

діяльності країни. Відповідно до класифікаційних ознак, можна представити наступну класифікацію кредитного моніторингу (табл. 1.1)

Таблиця 1.1 – Класифікація кредитного моніторингу

№	Ознака	Види кредитного моніторингу
1.	За сферою здійснення	- внутрішній кредитний моніторинг; - зовнішній кредитний моніторинг.
2.	За характером проведення	- попередній кредитний моніторинг; - поточний кредитний моніторинг; - заключний кредитний моніторинг.
3.	За методами реалізації	- дистанційний кредитний моніторинг; - інспекційний кредитний моніторинг.
4.	За масштабами проведення	- локальний кредитний моніторинг; - регіональний кредитний моніторинг; - національний кредитний моніторинг; - глобальний кредитний моніторинг.
5.	В залежності від масштабів охоплення	- на рівні окремого кредиту; - на рівні кредитного портфеля; - на рівні кредитної діяльності.
6.	В залежності від груп кредиторів	- моніторинг позичальників – юридичних осіб; - моніторинг позичальників – фізичних осіб; - моніторинг позичальників – банківських установ; - моніторинг позичальників – фінансових установ (крім банків); - моніторинг позичальників – органів державного управління.

Джерело: складено за [19]

Через специфіку своєї діяльності, комерційні банки можуть визначати окремі складові кредитного моніторингу, що провадяться з метою мінімізації кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфеля. Кредитний моніторинг, як елемент кредитної політики, є певним елементом. Що поєднує стратегію та тактику її досягнення з поточною кредитною діяльністю. Компонентами кредитного моніторингу комерційного банку може бути: контроль відповідальності персоналу, контроль за погашенням боргу та відсотків за ним, спостереження за фінансовим станом позичальника, контроль за кредитним портфелем, перевірка позики, аудиторський контроль.

Існує чимало варіантів організації процесу кредитного моніторингу в банку, який залежить від стратегічних та поточних цілей банку, проте усі вони, як правило, включають чотири основні складові (табл. 1.2)

Таблиця 1.2 – Складові процесу кредитного моніторингу

№ з/п	Складова	Характеристика
1.	Проведення періодичних перевірок кредитного портфелю	Наприклад, усі великі кредитори підлягають перевірці кожні 30, 60 або 90 днів відповідно до внутрішнього регламенту банківської установи, а
2.	Розробка етапів та послідовності проведення кредитного контролю	Забезпечення належної перевірки усіх важливих складових кредитного процесу за кожним кредитом, зокрема: - дотримання графіку погашення основної суми заборгованості та нарахованих відсотків; - якість та ліквідність заставного майна, яке подано для забезпечення позики; - наявність повного пакету необхідної документації на випадок врегулювання спорів за кредитною угодою в судовому порядку; - дослідження та оцінка фінансового стану позичальника та прогнозування його потреб в фінансових ресурсах при обслуговуванні та погашенні кредиту; - встановлення відповідності виданої позики кредитній політиці банку та чинним стандартам формування кредитного портфелю та використання ресурсів банку.
3.	Особлива увага при перевірці проблемної заборгованості	Особлива увага до періодичності та глибини різносторонньої перевірки проблемної заборгованості з урахуванням міні стану кожного проблемного кредиту.
4.	Зміна кількості перевірок в залежності від стану економіки країни	Збільшення кількості та поглиблення змісту перевірок за умов економічного спаду в економіці країни, а також за наявності проблем в певних галузях промисловості на фінансування яких найбільше надано кредитів банком.

Джерело: складено за [19]

Отже, кредитний моніторинг є важливою складовою кредитної діяльності банківської установи, що реалізується на усіх рівнях управління з метою мінімізації кредитного ризику та підвищення прибутковості в коротко, середньо та довгостроковій перспективі. Виходячи від місця банку на ринку кредитних послуг та обсягів кредитів в активах установи, можуть формуватися та використовуватися різні складові та компоненти кредитного моніторингу. Обов'язковими його елементами є первісна оцінка на етапі видачі кредиту, безперервне спостереження за фінансовим станом позичальників, оцінка якості кредитного портфелю та прогнозування рівня кредитних ризиків за різними групами кредитів банку.

1.3 Кредитний моніторинг як інструмент підвищення ефективності банківського кредитування

Банківська система, виконуючи функції основного кредитора реального сектору економіки в Україні в повному обсязі приймає на себе усю сукупність ризиків, пов'язаних з цим процесом. І найбільш суттєвим з поміж усіх банківських ризиків є кредитний ризик. Про його високий рівень свідчить щорічне зростання обсягів простроченої та проблемної заборгованості, що обумовлено, з однієї сторони, низьким рівнем фінансової стабільності підприємств реального сектору, а з іншої – факторами невизначеності економічного та фінансового середовища під час світової пандемії. Зміни в підходах та правилах регулювання кредитних операцій як у внутрішніх документах банках, так і на законодавчому рівні, сприяють підвищенню стабільності діяльності банків та покращенню якості їх кредитного портфелю.

Серед причини виникнення проблемної заборгованості з вини комерційного банку можна виділити: порушення принципів кредитування, недостатній нагляд за проведенням кредитних операцій, відсутність достовірної та достатньої за обсягами інформації, низький (недостатній) рівень компетенції працівників кредитних відділів, необґрунтований підхід до формування структури кредитного портфелю, незначний рівень диверсифікації кредитного портфелю тощо. Зі сторони боржника основними факторами, що спричиняють виникнення заборгованості за кредитною угодою є відсутність ефективних дій керівництва за наявності тенденцій до зменшення фінансових показників рентабельності, платоспроможності та фінансової стійкості, відсутність зваженої інвестиційної стратегії, застосування «тіньових» та шахрайських схем власниками (керівниками) підприємств, установ.

Кредитний моніторинг на сьогодні є найбільш дієвим інструментом підвищення ефективності здійснення кредитних операцій комерційним банками, тому що передбачає поетапне та безперервне спостереження за усіма аспектами

угоди і її учасниками у динаміці. На основі даних кредитного моніторингу керівництво банку має можливість завчасно ухвалювати поточні управлінські рішення, які в найбільшому ступені забезпечать зменшення втрат і досягнення окреслених завдань розвитку.

В науковій літературі наведено різні аспекти щодо організації, елементів та принципів організації кредитного моніторингу банками. В дослідженні [13] зокрема зазначаються ще й правила організації кредитного моніторингу: забезпечення дотримання принципів кредитування на усіх стадіях процесу; формування умов для якісного аналізу змін у фінансово-господарській діяльності позичальників з виокремленням факторів, що спричинили негативні тенденції; відстеження виконання умов кредитної угоди усіма сторонами; контроль за виконанням умов забезпечення кредитної угоди та за станом заставного майна; аналіз виконання інших суттєвих аспектів кредитної угоди.

Авторами також зазначається про доцільність врахування галузевої належності позичальників в процесі організації та здійснення моніторингу кредитних операцій. Зокрема пропонується провадити більш ґрунтовний аналіз середовища існування позичальників та їхньої залежності від тенденцій розвитку галузі. Це сприятиме мінімізації кредитного ризику банку та підвищенню якості кредитного портфелю. Запропонований авторами організаційний підхід включає блок методичного забезпечення, блок збору інформації щодо позичальника та блок її аналізу (рис. 1.6). безпосередньо моніторинг кредитних операцій буде представлено певним «циклічним» повторенням елементів другого та третього блоків, що безумовно сприятиме підвищенню якості здійснюваних дій зі сторони кредитора щодо мінімізації кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфелю.

Поглиблення аналізу фінансового стану позичальника варто здійснювати й в часовому аспекті, зокрема скорочуючи інтервали між запитами релевантної інформації щодо фінансового стану у позичальників з високими показниками кредитного ризику та позичальників, що демонструють негативні тенденції у виконанні умов кредитної угоди.

Рис. 1.6 – Схематичне представлення процесу моніторингу кредитних операцій у банках [13]

В практиці іноземних банків кредитний ризик визначається через можливе зменшення прибутку банку чи трату власних коштів внаслідок неможливості своєчасного погашення чи ефективного управління виданої позики. Саме тому для оцінки кредитного ризику та попередження можливих збитків, банками

використовуються «попереджувальні» методики кредитного моніторингу, які представляють собою сукупність оціночних показників кредитоспроможності позичальника. Методики характеризуються відносним рівнем складності та можливістю порівняння усіх факторів кредитного ризику. Варто зазначити, що різні методики передбачають використання різної кількості індикативних ознак.

Наприклад, клірингові банки Англії використовують для оцінки потенційної можливості припинення платежів за наданими кредитами методику «PARSEL» та «CAMPARI», назви яких є абревіатурами від назв англійською включених до розрахунку показників. В практиці американських банків найбільш уживаною є модель «5 С». В міжнародній практиці також використовуються скорингові моделі та модель «Z» для проведення початкового моніторингу кредитних операцій – оцінки потенційної кредитоспроможності позичальника.

За методикою «PARSEL» оцінці підлягає загальна інформація про потенційного позичальника, його ділова репутація та стан на ринку (Person); якість обґрунтування обсягу кредитної угоди (Amount); спроможність позичальника до погашення кредиту (Repayment), майно, що виступає в якості забезпечення кредитної угоди (Security), доцільність надання позики (Expediency), рівень відшкодування витрат банку у разі неповернення кредиту (Remuneration).

Більш поширеною в міжнародній практиці є методика CAMPARI, що передбачає найбільший перелік ключових індикаторів: репутація та загальний стан підприємства (Character), оцінка бізнесу позичальника (Ability), оцінка доцільності звернення за позикою (Means), ціль отримання кредиту (Purpose), обґрунтування обсягу кредиту (Amount), спроможність до погашення кредиту (Repayment), спосіб страхування кредитного ризику (Insurance).

Модель «5 С» передбачає вивчення та оцінку наступних складових: репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання сплатити борг (customer's character); ретельний аналіз доходів і витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому (capacity to pay); капітал, майно

позичальника (capital); забезпечення позики, достатність, якість і ступінь реалізовуваної застави у випадку непогашення позики (collateral); діловий клімат у країні і його вплив на становище банку і позичальника (current business conditions and goodwill). Перераховані критерії «сі» іноді доповнюють шостим критерієм – моніторингом законодавчих основ діяльності позичальника і його відповідність стандартам банку (control) [20].

В процесі здійснення кредитного моніторингу задіяні різні підрозділи кредитної установи, які виконують певні функціональні обов'язки відповідно до етапу моніторингу та внутрішнього регламенту установи. В роботі [39] здійснено ґрунтовний аналіз функціональних обов'язків завдань окремих підрозділів банків при здійсненні кредитного моніторингу. Основним висновком з проведеного аналізу є суттєва «завантаженість» та велика чисельність задіяних структур в організації та здійсненні моніторингу кредитних операцій (рис. 1.7).

Рис. 1.7 – Місце служби кредитного моніторингу
в організаційній системі банку [39]

Натомість, банки країн з розвиненою економікою намагаються здійснювати увесь комплекс операцій, пов'язаних зі здійсненням кредитного моніторингу в межах одного функціонального підрозділу. Відповідно до міжнародного досвіду створення організаційно-функціональних елементів, що відповідають за проведення кредитного моніторингу в банках, відбувається поступовий перехід від власне контролю за організацією кредитного процесу до врегулювання інших видів операційної діяльності банку, що безпосередньо впливають на можливість та якість здійснення кредитних операцій. Це обумовлено появою нових кредитних продуктів в яких досить важко розмежувати вплив кредитного та ринкового ризиків.

Незважаючи на те, що іноземні банки продовжують дотримуватися «класичного підходу» до організації моніторингу кредитних операцій, кожен створює власну комплексну систему, часто досить специфічну, контролю кредитного процесу, яка обов'язково передбачає спрямованість на оцінювання та виявлення проблемних та «вузьких» місць у поточній діяльності комерційного банку. З урахуванням позитивного світового досвіду, варто передбачити в організаційній структурі вітчизняних банків, єдиний організаційний підрозділ, який би вирішував усі питання моніторингу кредитного процесу на усіх його стадіях (рис. 1.8).

Структура самої служби має враховувати напрями діяльності банку, структури його клієнтської бази, складу кредитного портфелю та стратегії розвитку. Напрямки кредитного моніторингу відповідають об'єктам спостереження та групам клієнтів. Створення єдиного централізованого органу моніторингу кредитної діяльності є більш ефективним у порівнянні з існуючими підходами у вітчизняних банківських установах. Щонайменше за рахунок зменшення кількості структурних одиниць, усунення дублювання функцій та більш чіткому розподілі функціональних зобов'язань. Таким чином, моніторинг кредитних операцій як інструмент є інструментом підвищення ефективності банківської діяльності з рахунок оптимізації частини кредитного процесу,

мінімізації кредитного ризику та покращення якості кредитного портфелю банку.

Рис. 1.8 – Функції служби кредитного моніторингу в процесі кредитування [39]

Важливість моніторингу кредитних операцій як інструменту управління ефективністю банківської діяльності визначається відсутністю жорсткого регламентування кредитної діяльності банків. На шляху інтеграції національного банківського сектору до світового простору, до вітчизняних депозитних установ застосовуються міжнародні правила та стандарти, зокрема й у сфері організації кредитної діяльності. Кризові явища у економічній та фінансових системах визначили важливість формування для банків якісного кредитного портфелю та організації ефективного моніторингу кредитних операцій з метою забезпечення стійких позицій на кредитному ринку та ринку банківських послуг в цілому.

Висока ймовірність виникнення кризових явищ на різних етапах процесу кредитування вимагає підвищення уваги банків до контролю та оцінки в динаміці фінансового стану позичальників. Важливим аспектом є і забезпечення якості кредитного портфелю банку в цілому, а також самого процесу кредитування. Кредитний моніторинг охоплює усі аспекти надання послуг з кредитування та є досить дієвим інструментом підвищення ефективності діяльності комерційних банків.

Висновки до розділу 1

При дослідженні кредитних операцій комерційних банків визначено сутність та основні характерні риси кредитної діяльності банків на сучасному етапі. До складу кредитних операцій, відповідно до законодавства, крім розміщення залучених коштів клієнтів на власний розсуд, під власний ризик та відповідальність, відносяться також й лізингові та факторингові операції. При здійсненні кредитних операцій банки керуються внутрішніми положеннями та нормативними документами, враховуючи при цьому стратегічні цілі розвитку установи та визначену на короткострокову перспективу структуру кредитного портфелю (або принципи щодо його формування). Управління кредитним портфелем відбувається відповідно до розстановки акцентів у співвідношенні «прибутковість - ризикованість» та визначених цілей розвитку установи.

В процесі організації кредитної діяльності банку важливу роль відіграє моніторинг кредитних операцій, як один з основних чи «поєднуючих» етапів. Відповідно до існуючих в науковій літературі тлумачень, під кредитним моніторингом варто розуміти процес безперервного спостереження та оцінки, аналізу та ухвалення управлінських рішень щодо різних етапів здійснення кредитної операції.

Кредитний моніторинг є дієвим інструментом підвищення ефективності банківської діяльності, адже «супроводжує» її на усіх стадіях. Кредитний моніторинг безпосередньо передуює здійсненню кредитної операції – при визначенні кредитоспроможності позичальника та доцільності проведення кредитної операції, її впливі на стан кредитного портфелю; здійснюється під час реалізації кредитної операції – при дослідженні виконання зобов'язань за угодою, відстеженні своєчасності погашення основної суми боргу та відсотків за користування кредитом, оцінці змін у фінансовому стані позичальника; а також завершує її – при фіксуванні «проблемних» та «вузьких» місць організації кредитної діяльності установи, розробці заходів щодо їх усунення.

РОЗДІЛ 2.

МОНІТОРИНГ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

2.1 Аналіз кредитних операцій банків України

На ринку банківських послуг України здійснюють діяльність 74 банківські установи, які зареєстровані в установленому порядку та мають ліцензії на здійснення діяльності. Підвищення вимог національного регулятора до фінансових установ, що функціонують на ринку банківських послуг, призвело до різкого скорочення їх чисельності. Зокрема у 2000 р. на банківському ринку свої послуги юридичним та фізичним особам пропонували понад 153 банківські установи (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Показники банківської системи України

Показник	2000	2005	2018	2019	2020
Кількість банків за Реєстром	195	186	168	139	74
Вилучено з державного реєстру банків з початку року	9	1	29	65	2
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	153	165	78	75	74
Кількість банків з іноземним капіталом	22	23	37	35	33
у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	7	9	23	23	23

Джерело: складено автором за даними [25, 44]

Поряд зі скороченням загальної чисельності банків, зростала кількість фінансових установ з іноземним капіталом. У 2000 р. зі 100 % банківським капіталом на банківському ринку України функціонували лише 7 банків, а в 2018 вже 23 банки і ця кількість залишається досить сталою впродовж останніх років. Загальна кількість фінансових установ з іноземним капіталом, що мають ліцензії НБУ на здійснення банківських операцій у 2020 р. склала 33 банки.

Втім, скорочення загальної чисельності банківських установ не позначилося на кількості та обсягах надаваних ними послуг. Навіть навпаки, можна констатувати підвищення якості надання банківських послуг, збільшення їх переліку та доступності для населення та бізнесу.

В структурі активів фінансових установ, що надають фінансові послуги відбулися зміни, що відображають трансформаційні перетворення вітчизняного банківського простору. У порівнянні з початком 2000 рр., коли в структурі активів банків переважали кредити суб'єктам господарювання та фізичним особам (46,6 %) та значну частку становили кошти на рахунках в НБУ та інших банках, в 2020 р. найбільшу частку займають облігації внутрішньої державної позики (32,3 %), проте сукупна частка наданих кредитів все ще залишається досить вагомою і становить 32,1 %. Це свідчить про пріоритетність кредитних операцій як в діяльності комерційних банків, так і в забезпеченні сталого економічного зростання країни та добробуту населення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура активів банківської системи України, %

Показник	2000	2005	2018	2019	2020
Готівка	2,85	3,01	3,5	4,1	4,1
Кошти у НБУ та інших банках	30,61	23,16	11,4	15,4	14,5
ОВДП	10,81	17,42	29,9	24,6	32,3
Депозитні сертифікати НБУ	2,8	3,4	4,6	10,2	9
Кредити суб'єктів господарювання	41,32	38,25	34,7	27,8	23,9
Кредити фізичних осіб	6,28	7,44	8,4	9,6	8,2
Інші	5,33	7,32	7,5	8,7	8

Джерело: складено автором за даними [25, 44]

За даними НБУ [16], у 2020 р. спостерігалось загальне зростання банківських активів на 22,4 % у порівнянні з попереднім роком. Українські банки на кінець 2020 р. сформували активи на суму понад 1 823 млрд грн, і основний приріст був забезпечений зростанням обсягів державних видатків наприкінці року. За окремими групами активів найсуттєвіші темпи зростання спостерігалися

за інвестиціями в державні цінні папери, зокрема ОВДП (зростання на 60%), що забезпечило 2/3 номінального приросту чистих активів за рік. У 2020 р. тенденції до зростання мали й обсяги коштів НБУ та готівки в касах комерційних банках, обсяги міжбанківських кредитів, інвестиції в депозитні сертифікати НБУ. Кредити юридичних та фізичних осіб в структурі активів банків країни почали зменшуватися з 2017 р. (рис. 2.1), при чому в абсолютному вираженні спостерігається збільшення сум кредитних коштів протягом 2008-2018 рр.

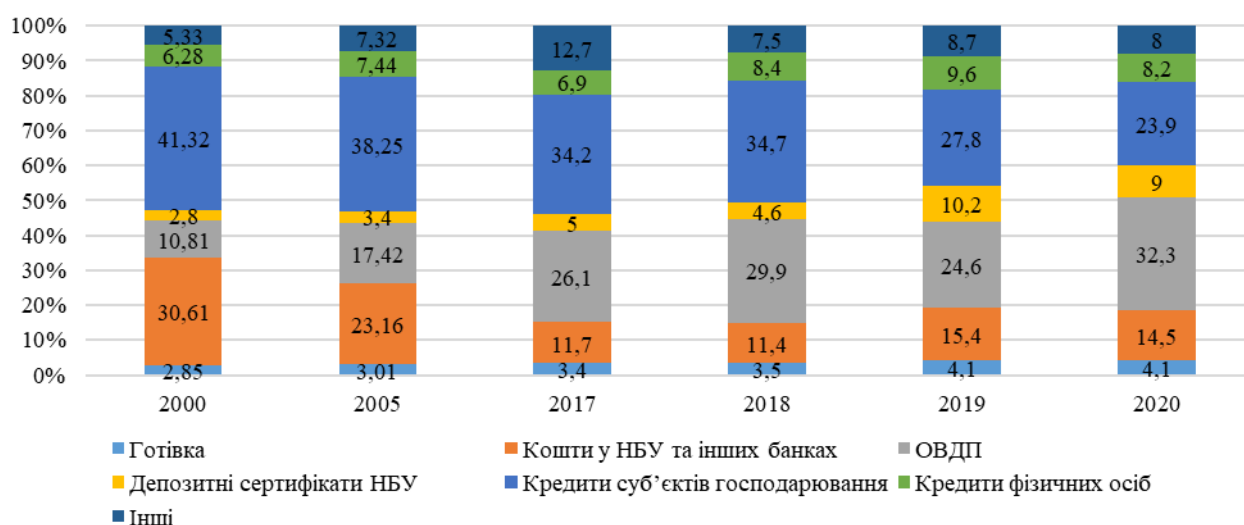

Рис. 2.1 – Структура активів банківської системи України, %

станом на кінець періоду

складено автором за даними [25, 44]

Стрімке зменшення обсягів кредитування як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання пов'язано зі скороченням попиту на певні групи товарів та послуг, що обумовлено пандемією Covid-19 та скороченням активності в окремих секторах економіки країни. Скорочення попиту на кредити та погіршення стану позичальників в умовах жорстких карантинних обмежень обумовило необхідність проведення реструктуризації сумлінної заборгованості найбільш постраждалих від наслідків пандемії боржників. Для зменшення негативних наслідків коронокризи для кредитних портфелів банків, національним регулятором було призупинено дію певних обмежень та

нормативів. В НБУ зазначають, що найбільш вразливими до проявів наслідків пандемії були і залишаються малі підприємства. Саме для підтримки цього сектору Урядом були запроваджені державні програми з частковою компенсацією відсоткової ставки за кредитами та додаткові державні гарантії для одержання кредитів [16]. Спільні дії Уряду та НБУ сприяли тому, що з кінця 2020 р. спостерігається помірне зростання загальних обсягів кредитування і їх наближення до передкризового рівня (рис. 2.2).

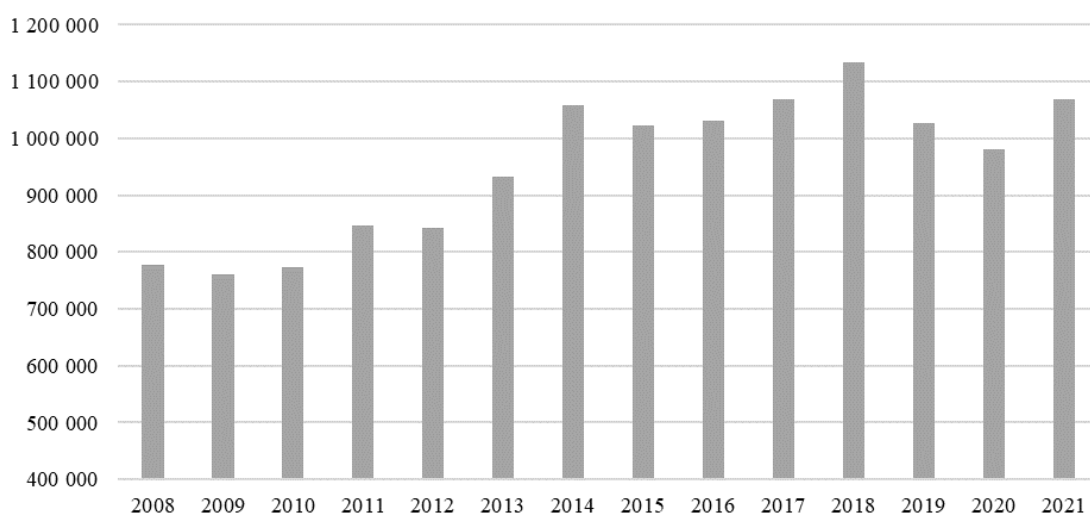

Рис. 2.2 – Надані банками кредити на кінець відповідного періоду, млн грн, складено автором за даними [25, 44]

Пожвавленню кредитування сприяло також зменшення відсоткової ставки за кредитами (рис. 2.3). Початок ХХІ ст. ознаменувався досить високими відсотковими ставками на залучені кошти, що гальмувало економічний розвиток усіх галузей промисловості країни та фінансового сектору. Зменшення вартості кредитних коштів зробили їх більш привабливими для суб'єктів господарювання та фізичних осіб і НБУ з 2003 року вдається втримувати середній рівень позикових відсотків на рівні до 20 %. Враховуючі наявні тенденції до формування вартості кредитних ресурсів, можна очікувати поступове зменшення ціни кредиту на внутрішні фінансові ресурси впродовж наступних років до 13 % річних, що й надалі сприятиме поживленню процесів розвитку окремих секторів економіки країни.

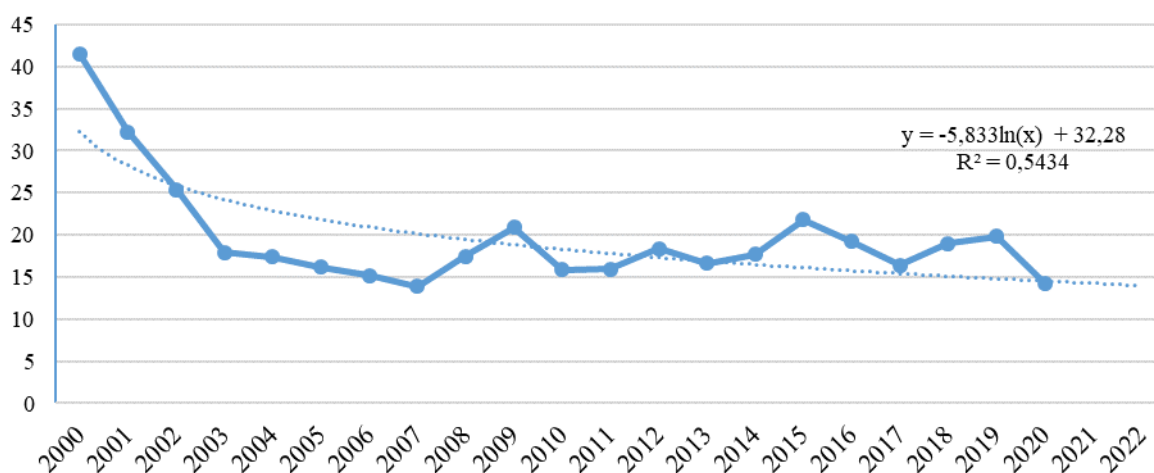

Рис. 2.3 – Середньозважена річна ставка за кредитами, %

складено автором за [1]

У 2020 р. в НБУ відзначають помірне зростання гривневих кредитів як для корпоративних клієнтів, так і для фізичних осіб. В кредитуванні банками корпоративного сектору спостерігається істотна нерівномірність та відсутність загальних трендів (рис. 2.4).

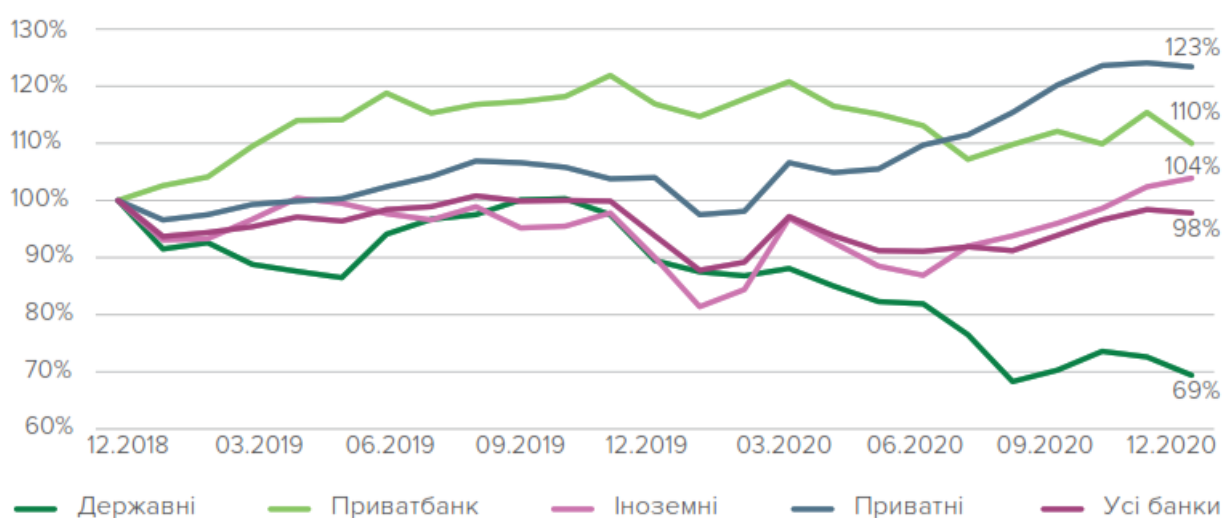

Рис. 2.4 – Темпи росту чистих кредитів суб'єктам господарювання в гривні, 2018=100% [16]

Під час коронокризи суб'єктам господарювання найбільш активно надавали кредити банки з приватним та іноземним капіталом, натомість державні банки скоротили корпоративне кредитування до рівня 70 % 2018 р. В

цілому по банківській системі наприкінці 2020 р. вдалося відновити обсяги кредитування корпоративного сектору до передкризового періоду (грудень 2018 р.).

В кредитуванні фізичних осіб депозитними установами спостерігаються дещо інші тенденції. Незважаючи на приріст на 5,5 % чистого гривневого кредитного портфелю фізичних осіб, експерти відзначають істотне гальмування роздрібного кредитування внаслідок невизначеності щодо реальних доходів населення під час карантинних обмежень [16].

В кредитуванні фізичних осіб слід відзначити наявність єдиної загальної тенденції до зростання обсягів виданих кредитів у порівнянні з докризовим 2018 р. Найбільш динамічно надавали кредити фізичним особам під час пандемії банки з приватним капіталом та державні банківські установи. В цілому по банківській системі спостерігається зростання обсягів роздрібного кредитування відносно 2018 р. на 37 % (рис. 2.5).

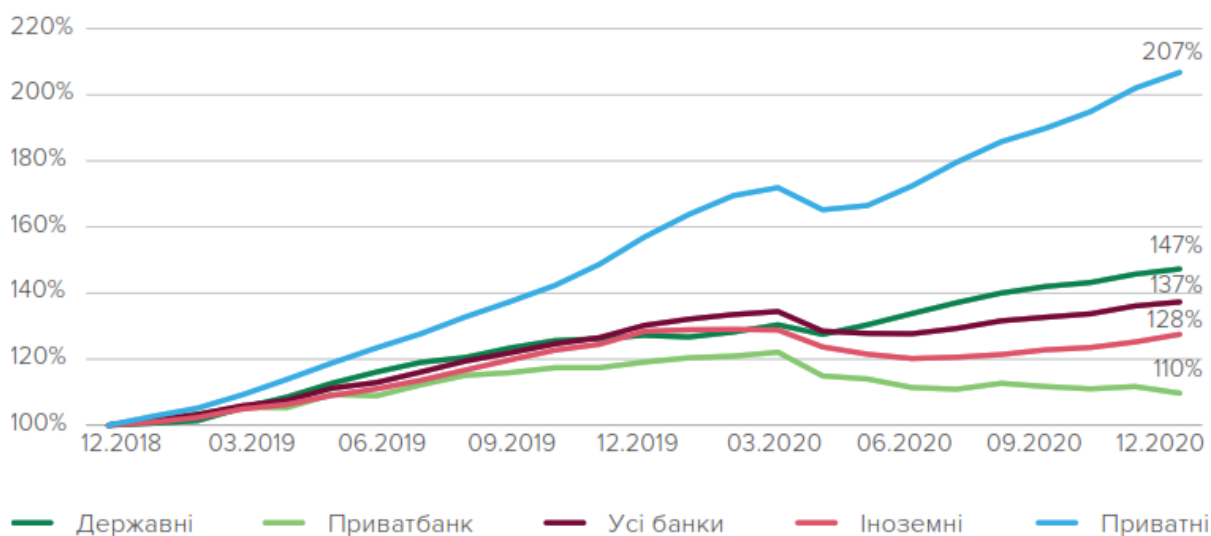

Рис. 2.5 – Темпи росту чистих кредитів фізичним особам в гривні,
2018=100% [16]

Не зважаючи на відносно велику невизначеність населення щодо потенційних доходів під час карантинних обмежень, в НБУ відзначають істотне поживлення іпотечного кредитування. Кредити фізичних осіб на відновлення та

придбання нерухомості впродовж 2020 р. зросли на 11 %. Тільки у грудні 2020 р. банками було видано понад 700 кредитів на суму 521 млн грн, а річний обсяг іпотечного кредитування склав 3,8 млрд грн, що перевищує аналогічний показник 2019 р. на 36 %. Аналіз регулятора засвідчив досить високу концентрацію на ринку іпотечного кредитування, так, майже 88 усіх угод було укладено п'ятьма банками. За обсягами кредитування та кількістю укладених угод значно переважає ринок вторинної нерухомості (85 % усіх укладених угод), середній розмір іпотечного кредиту на придбання первинної нерухомості у 2020 р. склав 682 тис. грн, на вторинному ринку 660 тис. грн. В розрізі регіонів, найбільше послугами іпотечного кредитування користувалися в м. Києві (37 %), Київській області (16 %), Харківській області (8 %), Львівській області (6 %), Дніпропетровській області (5 %) [48].

У валютній структурі наданих кредитів спостерігається збереження пропорцій розподілу корпоративних кредитів між національною та іноземною та зміщення обсягів на користь кредитування в національній валюті для фізичних осіб (рис. 2.6).

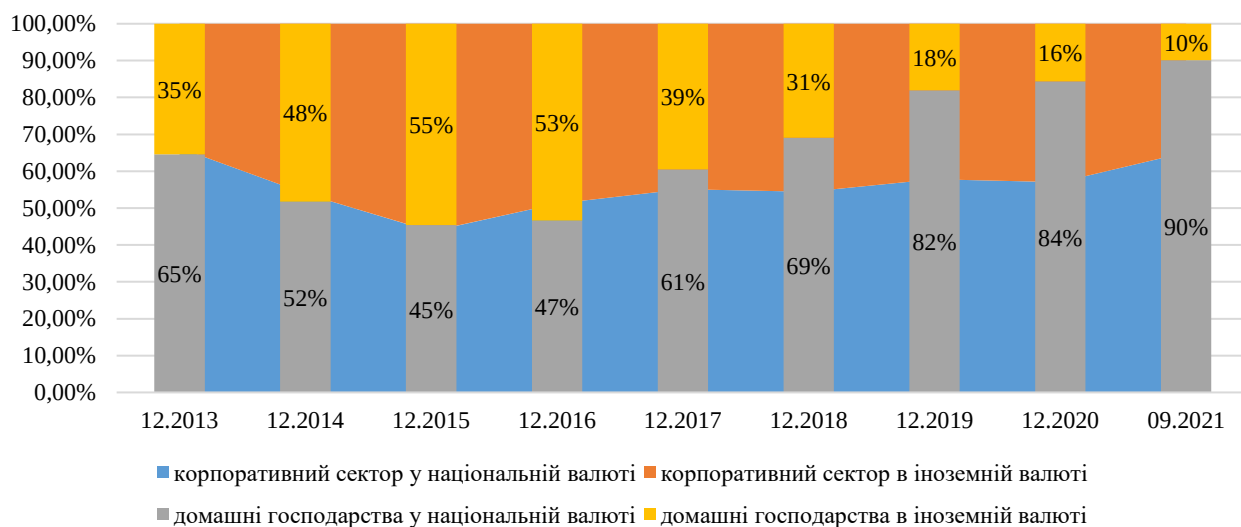

Рис. 2.6 – Структура кредитів, виданих резидентам за видами валют, %

складено автором за [44]

В доларовому еквіваленті на рахунках банківських установ обліковуються

кредити корпоративного сектору на суми понад 10 млрд, при цьому варто зазначити зменшення обсягів кредитів в іноземній валюті, які укладаються суб'єктами господарювання. Одним з факторів такого скорочення є розширення можливостей для вітчизняних підприємств щодо емісії боргових цінних паперів в іноземній валюті (долар США, євро).

Фізичні особи також зменшують кредити в іноземній валюті з одночасним зростанням сум кредитування. У вересні 2021 р. лише 10 % кредитів фізичних осіб були оформлені в іноземній валюті, що склало 855 млн дол. США, у грудні 2013 р. ця сума становила 8 352 млн дол. США.

Необхідність ефективної роботи в умовах пандемії обумовила запровадження Національним банком у квітні 2020 р. нових вимог до списання знецінених активів, що сприяло зменшенню обсягів непрацюючих кредитів на рахунках банківських установ, особливо це покращило стан державних банків. Впродовж 2020 р. державними банками було списано понад 30,6 млрд непрацюючих кредитів в гривневому еквіваленті та 3,1 млрд валютних кредитів в доларовому еквіваленті. В НБУ зазначають, що непрацюючі кредити не становлять суттєвої загрози функціонуванню банківської системи, оскільки рівень їх покриття складає 98 % [16].

Якість кредитного портфелю комерційних банків, всупереч песимістичним очікуванням, у 2020 р. залишилась майже незмінною і високою. Цьому посприяли висока якість кредитного портфелю до початку коронакризи та своєчасні дії найбільших учасників ринку щодо реструктуризації позик. НБУ констатує суттєве зростання кредитного ризику лише за незначною кількістю кредитів, проте зазначає про важливість пильної уваги до кредитного ризику в повсякденній діяльності банківських установ. З урахуванням поліпшення економічної ситуації наприкінці 2020 – на початку 2021 р., окремі суб'єкти господарювання–споживачі кредитних ресурсів, мають суттєві труднощі, що негативно впливає на якість обслуговування кредитів.

2.2 Загальна характеристика АТ «ПУМБ» та його місце на ринку банківських послуг

АТ «ПУМБ» (повна назва – Акціонерне товариство «Перший український міжнародний банк») є однією з провідних банківських установ України з приватним капіталом. Він розпочав свою діяльність у 1991 році з обслуговування зовнішньоторгового обороту, зокрема, Донецької області [37]. Поступово, протягом трьох десятиліть, АТ «ПУМБ» розширював спектр послуг і за такими ключовими показниками, як обсяг капіталу і сукупні активи та чистий прибуток, відповідно до класифікації НБУ увійшов до числа найбільших банків країни. На початок 2021 року АТ «ПУМБ» серед банків II рівня банківської системи посідав 5 місце за обсягом капіталу (9709712 тис. грн.), 7 місце за величиною сукупних активів (80871344 тис. грн.) і 4 місце за розміром чистого прибутку (2633794 тис. грн.). [40] Крім цього, значне збільшення зазначених вище показників, а також частки ринку банківських послуг (об'єднання мережі відділень, банкоматів, продуктового ряду, клієнтської бази) було досягнуті завдяки операційним злиттям банків «ПУМБ» і «Донгорбанк» (2011 рік), «Ренесанс Капітал» (2015 рік) – рис. 2.7.

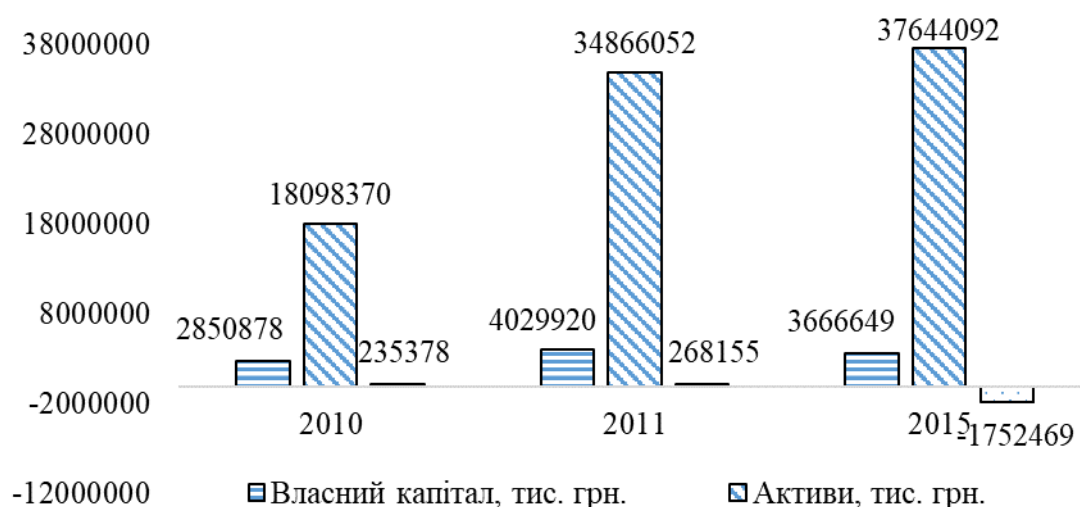

Рис. 2.7 – Зміна ключових показників «ПУМБ» до та після злиття з «Донгорбанк» і «Ренесанс Капітал», побудовано автором за даними [12]

Починаючи з 2019 року АТ «ПУМБ» було визнано НБУ як системно важливий банк (далі – СВБ), тобто такий банк, який через вагому частку на банківському ринку і силу впливу на стабільність банківської системи, має відповідати підвищеним вимогам з боку регулятора щодо достатності капіталу, формування резервів, а також ліквідності, кредитного ризику та інвестування.

Станом на 01.01.2021 АТ «ПУМБ» володіють ТОВ «СКМ ФІНАНС» (Україна) та «СКМ Холдінгз Лімітед» (Кіпр), а остаточним ключовим учасником у структурі власності є Ахметов Р. Л. Схематично структуру власності банку представлено на рис. 2.8.

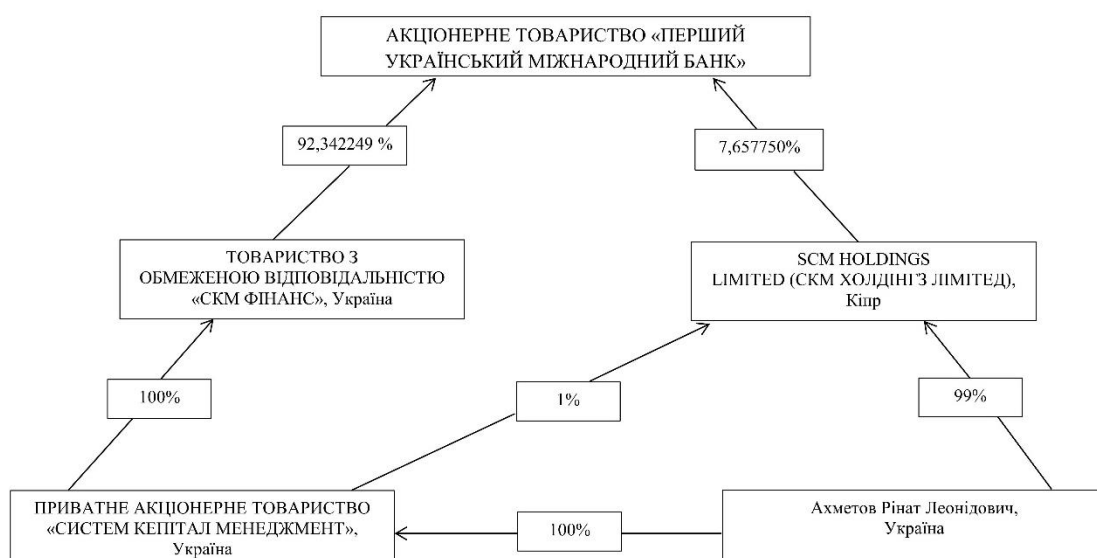

Рис. 2.8 – Структура власності АТ «ПУМБ» на 01.01.2021 [47]

Станом на 01.10.2021 кількість діючих структурних підрозділів АТ «ПУМБ» склала 241 од. [12]. За територіальною ознакою їхній розподіл не є рівномірним, найбільша кількість: м. Київ – 44 од., Дніпропетровська обл. – 29 од., Донецька обл. – 26 од., Запорізька обл. – 19 од., Одеська обл. – 18 од., Львівська – 15 од.

АТ «ПУМБ» є членом «Асоціації Банків України», асоціації «Українські фондові торговці», фондових бірж «ПФТС» і «Перспектива», ПАТ «Розрахунковий центр», всесвітніх платіжних систем MasterCard WorldWide і Visa International, асоціації «Українська Національна група Членів і Користувачів СБІФТ

«УкрСВІФТ», засновником «Української міжбанківської валютної біржі» тощо.

Як універсальна фінансово-кредитна установа АТ «ПУМБ» здійснює обслуговування клієнтів, надаючи широкий спектр послуг: примноження статку і зберігання цінностей клієнтів (операції з цінними паперами, депозитарні послуги по рахунку в цінних паперах, індивідуальні сейфи, сувенірні монети, інкасація, програма «Mastercard Більше», виплати з ескроу-рахунку, депозитні операції); фінансування потреб клієнтів у додаткових коштах (надання позик, проведення факторингових і лізингових операцій, видача кредитів у формі врахування векселів, операцій репо), страхування (автоцивілка, зелена карта, туристичне страхування, захист від шахраїв), платежі (платежі фізичних і юридичних осіб, Google Pay, Apple Pay) і обслуговування рахунків клієнтів, перекази (перекази з картки на картку, між рахунками, система переказів MoneyGram і WesternUnion, перекази SWIFT, Ria) тощо.

У найближчі роки мета АТ «ПУМБ» полягає у посиленні ефективності власного бізнесу, активізації роботи над зростанням чистого прибутку і поліпшення якості кредитного портфеля, підтримці і розвитку роздрібного і малого бізнесів, розширенні клієнтської бази з побудовою довірчих відносин на довготривалій основі. У планах банку є подальший розвиток мережі, дистанційних каналів обслуговування, здійснення реінжинірингу основних процесів шляхом автоматизації, підвищення стабільності і оптимізації, удосконалення і впровадження продуктів інноваційного характеру [46].

Набуття банківською установою статусу системно важливої пов'язане з більшим навантаженням, порівняно з іншими банками. СВБ зобов'язаний виконувати підвищені вимоги щодо банківського регулювання і нагляду для забезпечення власної стійкості і стабільності функціонування. Виконання банком економічних нормативів НБУ протягом 2021 р. наведено в табл. 2.3.

Як видно з табл. 2.3, АТ «ПУМБ» виконує всі регулятивні вимоги НБУ, що свідчить про надійність установи і здатність протистояти потенційним ризикам, на які можуть наражатися банки. Істотна різниця між фактичними і

нормативними значеннями вказує на наявність певного запасу міцності у випадку реалізації існуючих загроз для банку.

Таблиця 2.3 – Виконання АТ «ПУМБ» економічних нормативів [12]

Регулятивні вимоги НБУ	01.01.2021	01.10.2021	Абсолютне відхилення, +/-
H1, Регулятивний капітал, тис грн.	8589500	10088150	+1498650
H2, Норматив достатності регулятивного капіталу ($\geq 10\%$)	18,39	15,11	-3,28
H3, Норматив достатності основного капіталу ($\geq 7\%$)	13,33	11,22	-2,11
H6 ¹ , Норматив короткострокової ліквідності ($\geq 60\%$)	98,28	97,13	-1,15
H7, Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента ($\leq 20\%$)	9,86	8,57	-1,29
H8, Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	0,00	9,12	+9,12
H9, Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами ($\leq 25\%$)	6,06	9,12	+3,06
H11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою ($\leq 15\%$)	0,12	0,12	0
H12, Норматив загальної суми інвестування ($\leq 60\%$)	0,15	0,15	0
L13-1, Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції ($\leq 5\%$)	1,9954	0,2536	-1,7418
L13-2, Норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції ($\leq 5\%$)	0,0035	3,1305	+3,127
LCR _{вв} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами ($\geq 90\%$)	182,36	166,60	-15,76
LCR _{ів} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті ($\geq 90\%$)	261,03	209,73	-51,3
NSFR ² , Норматив довгострокової ліквідності (з 01.10.2021 $\geq 90\%$)	-	137,70	-

¹ – НБУ у зв'язку з переходом банків до розрахунку коефіцієнту покриття ліквідністю (LCR) скасовував економічні нормативи миттєвої ліквідності (H4) і поточної ліквідності (H5) з 02.09.2019.

2 – NSFR введено НБУ з 01.04.2021.

Про роль СВБ у банківській системі свідчать такі показники станом на 01.10.2021: на 13 фінансово-кредитних установ, які визнано регулятором 26.02.2021 як системно важливі, припадає 78,81 % сукупних активів, 73,05 % власного капіталу банків II рівня. Крім того, кошти клієнтів – 81,29 %, надані кредити і заборгованість клієнтів – 76,26 %, а внесок таких банків у сукупний чистий прибуток – близько 80,79% – табл. 2.4.

Ринок банківських послуг країни сконцентровано переважно на чотирьох фінансово-кредитних установах, що є державними банками. Останнє певним чином ускладнює ведення конкурентної боротьби. Присутність держави на цьому сегменті ринку фінансових послуг не лише через НБУ, а й через домінування низки державних банків, безумовно, позначається на рівні фінансової стабільності та надійності, а з іншого боку – свідчить про наявність системних проблем функціонування банків.

Серед основних своїх конкурентів АТ «ПУМБ» займає такі позиції: за величиною власного капіталу – 6 місце (питома вага у власному капіталі СВБ – 6,76 %), за активами – 7 місце (питома вага в активах СВБ – 6,27 %), за залученими від клієнтів коштами – 6 місце (питома вага у загальному обсязі клієнтських коштів СВБ – 5,80 %), за кредитами і заборгованістю клієнтів – 7 місце (питома вага у наданих кредитах і заборгованості клієнтів – 6,87 %). Найкращі позиції банку за таким показником, як чистий фінансовий результат – 3 місце (питома вага у прибутку після оподаткування СВБ – 5,88 %). Отже, для АТ «ПУМБ» актуальними є проблеми розширення власного бізнесу, збільшення клієнтської бази, нарощення якісного кредитно-інвестиційного портфеля та збільшення прибутку.

Наявні у розпорядженні АТ «ПУМБ» активи представлені чотирма групами: активи з коефіцієнтом ризику 0, активи з коефіцієнтом ризику 0,2, активи з коефіцієнтом ризику 0,5 і активи з коефіцієнтом ризику 1.

Питома вага найбільш ризикових активів АТ «ПУМБ», тобто активів з коефіцієнтом ризику 1, порівняно з початком 2021 року зменшилась на 13,5 в.п., і склала станом на 01.10.2021 30,6 % – рис. 2.9.

Таблиця 2.4 – Основні показники діяльності СВБ України станом на 01.10.2021

№ з/п	Банк зі статусом системно важливого	Вид капіталу	Власний капітал, тис. грн.	Питома вага, %	Активи, тис. грн.	Питома вага, %	Кошти клієнтів, тис. грн.	Питома вага, %	Кредити та заборгованість клієнтів, тис. грн.	Питома вага, %	Чистий прибуток, тис. грн.	Питома вага, %
1	Приватбанк	Державний капітал	53318973	23,13	550327570	24,33	298915569	20,60	67415100	9,39	21211632	41,26
2	Ощадбанк		21660022	9,40	247440962	10,94	188188818	12,97	73309860	10,21	849353	1,65
3	Укрексімбанк		11682639	5,07	233011663	10,30	126402948	8,71	64521672	8,99	1749939	3,40
4	Укргазбанк		9869030	4,28	121190175	5,36	91105118	6,28	49824392	6,94	1747787	3,40
5	Райффайзен Банк Аваль	Іноземний капітал	14414842	6,25	125025499	5,53	101926397	7,03	60297614	8,40	3636620	7,07
6	Альфа-Банк		12085043	5,24	115433764	5,10	80646429	5,56	54793623	7,63	2458088	4,78
7	Укрсиббанк		9126074	3,96	77558555	3,43	64387950	4,44	25432015	3,54	1035141	2,01
8	ОТП банк		10429215	4,52	68058283	3,01	51859869	3,57	35993389	5,01	2066095	4,02
9	ПУМБ	Приватний капітал	11378879	4,94	111767610	4,94	84147766	5,80	49304185	6,87	3020659	5,88
10	Універсал банк		6154604	2,67	50870196	2,25	34638116	2,39	23528930	3,28	2461549	4,79
11	Південний		3582278	1,55	40722966	1,80	28417713	1,96	19356994	2,70	500927	0,97
12	Таскомбанк		3049967	1,32	26187899	1,16	17590196	1,21	14560213	2,03	364965	0,71
13	А - БАНК		1665461	0,72	14840884	0,66	11061339	0,76	9104560	1,27	434305	0,84
Усього за СВБ			168417027	73,05	1782436026	78,81	1179288228	81,29	547442547	76,26	41537060	80,79
Усього за II рівнем банківської системи			230542156	100	2261692010	100	1450726298	100	717867901	100	51410933	100

Джерело: побудовано автором за даними [12]

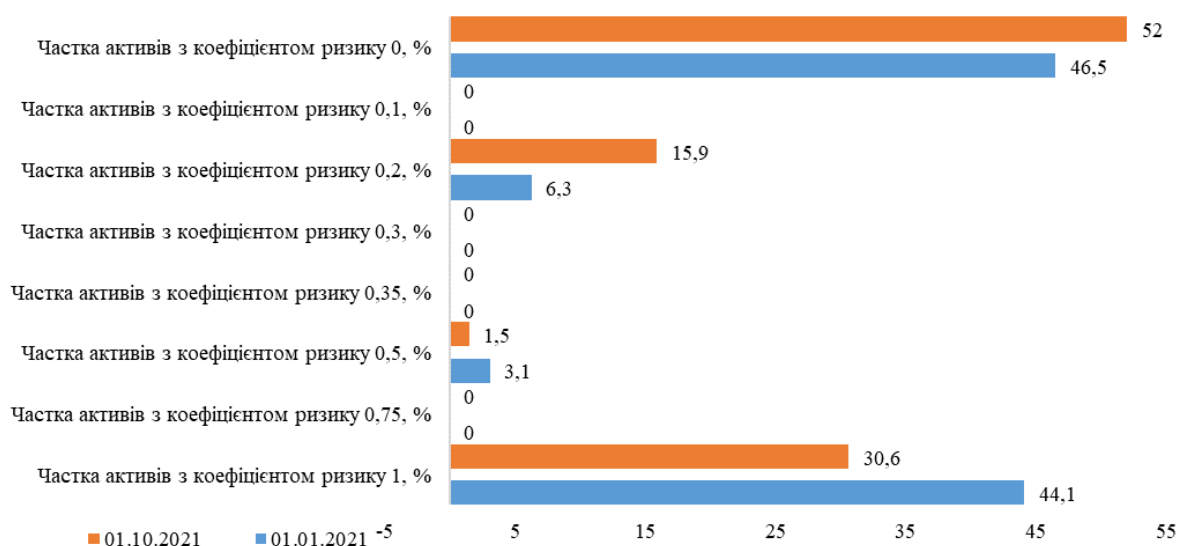

Рис. 2.9 – Групування активів АТ «ПУМБ» за ступенем ризику

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Частка безризикових активів банку збільшилась на 5,5 в.п. до 52 %. Банківські активи з коефіцієнтом ризику 0,5 також зменшились порівняно з початком 2021 року з 3,1,9 % до 1,5 % (-1,6 в.п.). Разом з цим відбулося зростання питомої ваги активів з коефіцієнтом ризику 0,2 на 9,6 в.п. до 15,9 %. Дані зміни у співвідношенні різноризикових груп активів АТ «ПУМБ» слід оцінювати позитивно з точки зору зменшення рівня ризику.

Структура банківських активів, що склалася на 01.10.2021, говорить про активну кредитно-інвестиційну політику фінансово-кредитної установи, яка характеризується прийнятним співвідношенням середньозваженим ризику, доходності і необхідної ліквідності. Хоча частка спекулятивних фінансових інструментів у кредитно-інвестиційному портфелі зменшилась, все одно залишається доволі високою. Враховуючи зростання вимог НБУ щодо здійснення кредитних операцій СББ, АТ «ПУМБ» слід особливу увагу звернути на можливості удосконалення кредитного моніторингу з метою оптимізації ризику, імунізацію як портфеля цінних паперів на продаж, так і інвестиційного портфелю з метою захисту себе від наслідків негативного впливу відсоткового ризику, яким обтяжені цінні папери, що приносять високий дохід.

Банківська група АТ «ПУМБ» на сьогоднішній час знаходиться у стадії початку процедури придбання АТ «ІдеяБанку». 10 листопада 2021 року на офіційному сайті банку було опубліковано інформацію про досягнення домовленості щодо основних умов придбання 100 % акцій АТ «ІдеяБанк» з фінансовою групою Getin Holding S.A. (Польща). [35, 36] Як планується, після отримання відповідних дозволів НБУ і АМКУ, сторони завершать угоду купівлі-продажу до початку II кварталу 2022 року. Від даної угоди очікують, що придбання АТ «ІдеяБанку» сприятиме побудові ефективної банківської моделі з орієнтацією на розвиток роздрібного банківського бізнесу, корпоративного бізнесу в малому- і мікросегментах, що узгоджується зі стратегією розвитку банку-покупця.

Слід брати до уваги, що придбання АТ «ІдеяБанк» не тільки сприятиме виникненню додаткових можливостей за рахунок синергітичного ефекту, а й призведе до передачі існуючих ризиків до покупця фінансово-кредитної установи, у тому числі кредитних ризиків. Так, станом на 01.10.2021 у кредитному портфелі АТ «ПУМБ» питома кредитів, наданих фізичним особам 5 класу (боржників з критичним фінансовим станом) становить 7,34 %, то АТ «ІдеяБанк» – 38,57 %, питома вага кредитів, наданих юридичним особам 10 класу (боржників з критичним фінансовим станом), крім банків, складає у портфелі АТ «ПУМБ» і АТ «ІдеяБанк» 7,85 % і 100 % відповідно. [41]

У цілому ж процеси, пов'язані зі зміною структурної побудови банківської системи України, є явищем неминучим. Реструктуризація банківської системи шляхом укрупнення банків через приєднання, злиття, створення об'єднань дозволить підвищити рівень капіталізації, збільшити привабливість вітчизняних банків і забезпечить залучення необхідних фінансові ресурси, дозволить здійснювати більш активний вплив на економічний розвиток країни.

2.3 Моніторинг кредитних операцій ПАТ «ПУМБ»

Хоча протягом останніх років частка наданих кредитів і заборгованості клієнтів АТ «ПУМБ» у структурі активів має тенденцію до зменшення – у середньому щорічно на 3,13 в.п., кредитні операції серед активних банківських операцій продовжують мати доволі суттєве значення. Так, на початок IV кварталу 2021 року обсяг кредитів, наданих фінансово-кредитною установою, і заборгованості клієнтів становив 49304185 тис. грн або 44,11 % активів. У порівнянні з початком 2014 року частка цих активів зменшилась на 15,81 в. п. – рис. 2.10.

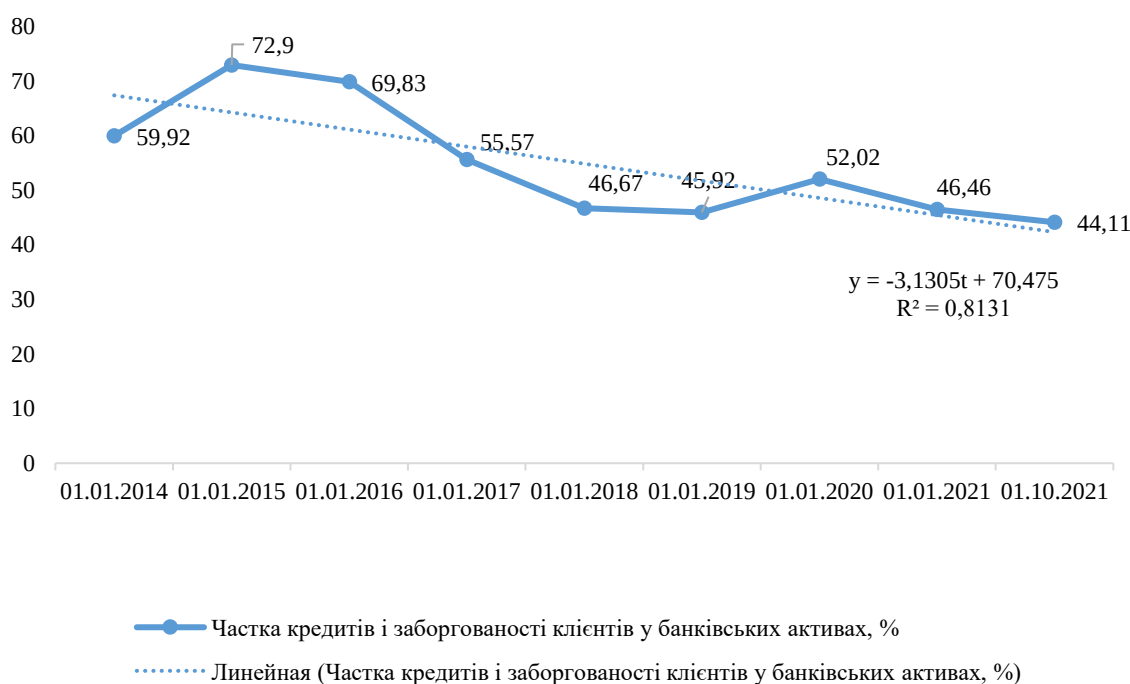

Рис. 2.10 – Динаміка частки кредитів і заборгованості у сукупних активах АТ «ПУМБ»

побудовано автором за даними [12]

АТ «ПУМБ» з метою підвищення ефективності власної діяльності і розподілу сфер відповідальності за всіма напрямми створено і функціонують такі комітети, що являють собою колегіальні органи банку: комітет з управління

активами і пасивами, тарифно-комерційний комітет, комітет з управління операційними ризиками, технологічний комітет, комітет з етики та ділової поведінки, а також комітет з фінансового моніторингу і кредитний комітет [18].

Кредитний комітет є підзвітним Кредитній раді та Правлінню банку. Кредитний комітет у своїй діяльності керується внутрішньобанківським положенням. До функціональних обов'язків Кредитного комітету АТ «ПУМБ» відносяться: розгляд пропозицій щодо прийняття фінансово-кредитною установою кредитних ризиків; делегування повноважень; аналіз якості кредитного портфелю і формування необхідних резервів; розгляд і затвердження документів методичного характеру, а також нормативних документів, перед передачею їх на затвердження Кредитній раді; аналіз стану роботи з проблемними активами, їхньої якості; звітування перед Правлінням банку і Кредитною радою щодо стану банківського кредитування.

Відповідно до «Політики управління ризиками в АТ «ПУМБ» [10] кредитний ризик – це домінуюча складова ієрархічної системи ризиків у «ПУМБ» і невід'ємний елемент сукупного ризику банку. Даний ризик відноситься до суттєвих видів ризику. Організаційна структура управління кредитним ризиком представлена на рис. 2.11

Рис. 2.11 – Організаційна структура управління кредитним ризиком

АТ «ПУМБ», побудовано автором на основі [28]

Оцінювання кредитного ризику позичальників АТ «ПУМБ» здійснюється відповідно до внутрішньобанківських нормативних документів. З метою оптимізації ризиків фінансування клієнтів із негативною репутацією, фінансово-кредитною установою запроваджено систему перевірки даних щодо своїх клієнтів. Банк може прийняти один з трьох варіантів рішень: відмова від видачі кредиту (відмова від ризику); видача кредиту (прийняття і управління ризиком); встановлення додаткових вимог до позичальника, кредиту, застави, часткового задоволення кредитної заявки (прийняття ризику з умовами мінімізації).

Для мінімізації рівня проблемної заборгованості, контролю обсягів і зміни прострочених зобов'язань, у АТ «ПУМБ» побудовані аплікаційні скорингові моделі для продуктів роздрібного бізнесу і поведінкова скорингова модель для збору заборгованості клієнтів-фізичних осіб. Банком автоматизовано процес прийняття рішень щодо кредитування і взаємодія з бюро кредитних історій (ТОВ «Українське бюро кредитних історій», ПАТ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій», ПрАТ «Міжнародне бюро кредитних історій»).

Стратегічний контроль за дотриманням АТ «ПУМБ» існуючих вимог щодо кредитного ризик-менеджменту здійснюється Наглядовою радою банку шляхом щоквартального аналізу спеціалізованої звітності, яка включає звіт про якість кредитного портфеля, інформацію про факти перевищення лімітів.

Банком на постійній основі здійснюється робота по врегулюванню простроченої кредитної заборгованості. При цьому банком можуть застосовуватись такі заходи: безпосередня взаємодія з боржником (телефонні і відеопереговори, особисті зустрічі); надсилання поштових відправлень; розсилка повідомлень через засоби комунікації. АТ «ПУМБ» для врегулювання проблемної заборгованості клієнтів укладено договори з колекторськими компаніями (ТОВ «ПрімоКолект. Центр грошових вимог», ТОВ «УкрБорг», ТОВ «Українська колекторська агенція», ТОВ «Європейська агенція з повернення боргів», ТОВ «Кредитно-виконавча служба», ТОВ «Кредитекспрес Юкрейн Ел.Ел.Сі», ТОВ «Дельта М Юкрейн»). [7] Погашення простроченої заборгованості клієнтами здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Розподіл кредитів, наданих АТ «ПУМБ», за видами економічної діяльності представлено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Кредитування АТ «ПУМБ» клієнтів у розрізі видів їх економічної діяльності

Вид економічної діяльності	2019, %	2020, %	Абс.відх. +/-, в.п.
Домогосподарства	37,51	38,49	+0,97
Торгівля та агентські послуги	16,11	19,28	+3,16
Харчова промисловість і сільське господарство	12,80	13,77	+0,97
Машинобудування	5,84	6,34	+0,50
Гірничо-видобувна галузь	4,75	6,19	+1,44
Транспорт, послуги зв'язку	4,26	4,59	+0,32
Будівництво і нерухомість	9,35	2,89	-6,46
Небанківські фінансові установи	5,04	2,18	-2,86
Металургія	1,27	1,52	+0,25
Переробка деревини	1,17	1,19	+0,03
Хімічна галузь	0,92	0,98	+0,06
Інше	0,97	2,57	+1,60
Усього наданих кредитів	100	100	-

Джерело: побудовано автором за даними [12]

З табл. 2.5 видно, кредитний портфель АТ «ПУМБ» є достатньо диверсифікованим за видами економічної діяльності позичальників. Так, станом на 01.01.2021 найбільшу частку фінансових ресурсів банк спрямовував на здійснення кредитування домогосподарств (38,49 %), підприємств торгівлі та агентських послуг (19,28 %), а також підприємств харчової промисловості і сільгосппідприємств (13,77 %), машинобудування (6,34 %) і гірничо-видобувної галузі (6,19 %). За аналізований період кредитування торговельних підприємств і підприємств, які надають агентські послуги, збільшилась на 3,16 в.п. Також суттєво змінилась питома вага кредитування підприємств галузі будівництва і нерухомості та небанківських фінансових установ, зменшившись на 6,46 в.п. і 2,86 в.п. відповідно. Майже без змін залишилась питома вага кількості кредитів, наданих підприємствам, що займаються переробкою деревини, і підприємствам

хімічної галузі – +0,03 в.п. і +0,06 відповідно. Кредитування суб'єктів інших видів економічної діяльності за рік збільшилось на 1,6 в.п. до 2,57 %. При цьому слід зазначити, що всі надані АТ «ПУМБ» кредити географічно сконцентровані в Україні (диверсифікація лише за регіональною ознакою в межах країни).

Кредитні операції АТ «ПУМБ» переважно здійснювались у гривні та доларах США – табл. 2.6. Частка кредитування банком клієнтів у 2020 році в національній валюті зросла на 11,20 в.п. до 64,43 %, а в доларах США – зменшилась на 4,97 в.п. до 35,57 %, в євро – на 6,23 в.п. до 0 %.

Таблиця 2.6 – Структура кредитної заборгованості клієнтів АТ «ПУМБ» за видами валют

Вид валюти	2019, %	2020, %	Абс. відх. +/-, в.п.
Гривня	53,23	64,43	+11,20
Долари США	40,54	35,57	-4,97
Євро	6,23	0	-6,23
Сукупний обсяг кредитної заборгованості клієнтів	100	100	-

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Збільшення процентних доходів за кредитними операціями АТ «ПУМБ» у 2020 порівняно з попереднім роком на 1,05 % до 7864634 тис. грн. слід оцінювати позитивно. У 2020 році середньозважена процентна ставка за наданими клієнтам кредитами у національній та іноземній валютах склала 19,2 % (- 5,3 в.п. від 2019 року) і 6,19 % відповідно (-1,94 в.п. від 2019 року). На рівень безпеки кредитування безпосередньо впливає рівень якості управління ліквідністю фінансово-кредитної установи. Детальний аналіз фінансових активів і зобов'язань АТ «ПУМБ» у розрізі строків погашення представлено у табл. 2.7. Дані таблиці показують, що для фінансово-кредитної установи актуалізується проблема забезпечення ліквідністю в обсязі, необхідному для виконання своїх зобов'язань терміном до 3 місяців у несприятливих умовах. Станом на 31.12.2020 розрив ліквідності АТ «ПУМБ» для зобов'язань за вимогою до 1 місяця та 1-3 місяці становив відповідно -12522187 і -5304735 тис. грн.

Таблиця 2.7 – Групування фінансових активів і зобов’язань АТ «ПУМБ» залежно від очікуваних строків погашення за 2019-2020 рр.

Показник, тис. грн.	До 1 місяця	1-3 місяці	3-6 місяців	6-12 місяців	понад 12 місяців
2019					
Усього фінансових активів банку	20924881	3696621	6309562	10494129	11963887
- у т.ч. кредити і заборгованість клієнтів	9250276	3115124	4138939	8727363	7664699
Усього фінансових зобов’язань банку	30365147	5392726	6197996	3573585	672957
- у т.ч. кошти клієнтів	27599108	5319851	6144094	3273183	380698
Розрив ліквідності на 31 грудня	-9440266	-1696105	+111566	+6920544	+11290930
2020					
Усього фінансових активів банку	30292831	4706897	7304772	15691471	14992910
- у т.ч. кредити і заборгованість клієнтів	10623145	3877644	3975409	10016138	9074750
Усього фінансових зобов’язань	42815018	10011632	4873204	2573247	4971785
- у т.ч. кошти клієнтів	39926703	9960226	4758495	2399581	410646
Розрив ліквідності на 31 грудня	-12522187	-5304735	+2431568	+13118224	+10021125

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Розподіл наданих кредитів АТ «ПУМБ» за класами боржника-фізичної особи з урахуванням потенційного ризику представлено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Розподіл кредитів, наданих АТ «ПУМБ», за класами боржника-фізичної особи

Клас боржника	Фінансовий стан	Співвідношення суми внесків до сукупного доходу, %	Максимальна прострочка погашення боргу, к. дн.	Структура на кінець року, %		
				2019	2020	2021 ¹
1	високий	≤ 50	≤ 7	76,50	87,31	89,98
2	добрий	≤ 60	≤ 8-30	0,79	0,84	0,72
3	задовільний	≤ 70	≤ 31-60	0,97	1,57	1,26
4	незадовільний	≤ 80	≤ 61-90	0,61	0,77	0,71
5	критичний	> 80	> 91	21,14	9,51	7,34

¹ – станом на 01.10.2021

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Як свідчать дані табл. 2.8, структура кредитного портфелю АТ «ПУМБ» у розрізі класів фізичної особи-боржника обумовлює прийнятний рівень ризику. Станом на 01.10.2021 у кредитному портфелі найбільшу питому вагу 89,98 % має заборгованість 1 класу, тобто заборгованість клієнтів-фізичних осіб з високим фінансовим станом і низьким борговим навантаженням, високим рівнем платіжної дисципліни (термін максимальної прострочки з погашення боргу не перевищує 7 днів), що більше на 13,48 в.п. порівняно з кінцем 2019 року. При цьому 7,34 % – кредитна заборгованість фізичних осіб з критичним фінансовим станом на поточний момент часу. Питома вага такої заборгованості зменшилась на 13,8 в.п. у порівнянні з кінцем 2019 року. На іншу заборгованість за кредитами фізичних осіб припадає частка у 2,69 %. Це заборгованість фізичних осіб 2-4 класів.

Аналіз динаміки середньозваженого ризику кредитних операцій (рис. 12.2) дає підстави зробити висновок щодо підвищення ефективності управління кредитуванням фізичних осіб. Кредитний ризик банку в абсолютному виразі на 01.10.2021 становив 980667 тис. грн., що менше на 2,10 % порівняно з кінцем 2020 року, у порівнянні ж із кінцем 2019 року – менше на 60,09 %.

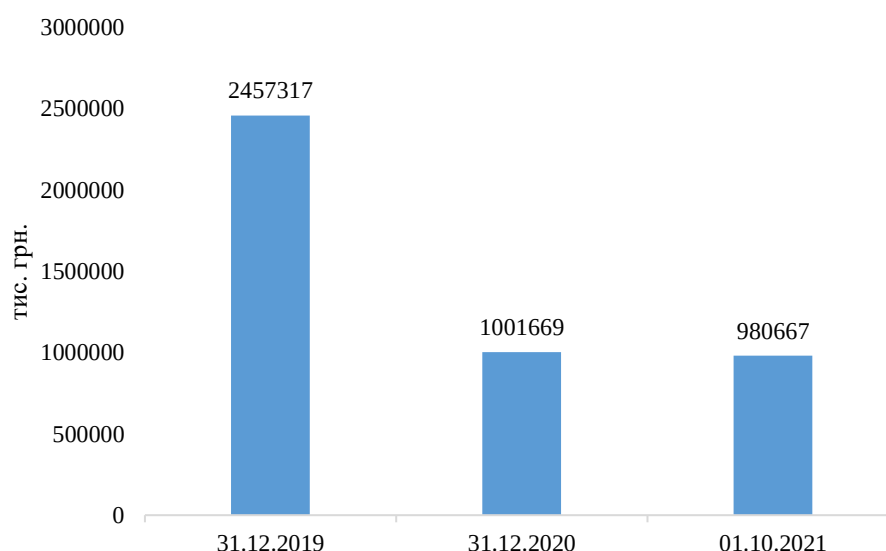

Рис. 2.12 – Середньозважене абсолютне значення ризику за операціями АТ «ПУМБ» щодо кредитування фізичних осіб, тис. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [12]

За кредитами, наданими АТ «ПУМБ» клієнтам-юридичним особам, склалася така структура – табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Розподіл кредитів, наданих АТ «ПУМБ», за класами боржника-юридичної особи

Клас боржника	Діапазон значень коефіцієнта ймовірності дефолту (PD)	Структура на кінець року, %		
		2019	2020	2021 ¹
1	0,005-0,009	3,61	3,99	11,64
2	0,01-0,019	12,54	11,94	11,53
3	0,02-0,03	17,64	21,13	21,15
4	0,04-0,06	11,03	19,26	13,37
5	0,07-0,10	10,76	8,31	11,04
6	0,11-0,17	2,60	4,95	9,00
7	0,18-0,32	2,96	1,50	0,75
8	0,33-0,59	1,70	0,32	0,24
9	0,60-0,99	20,89	16,98	13,43
10	1	16,27	11,62	7,85

¹ – станом на 01.10.2021

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Для юридичної особи-боржника його клас залежить від ймовірності настання дефолту, що обов'язково враховує: динаміку фактичних значень інтегрального показника фінансового стану; коефіцієнт покриття боргу; якість управління; наявність і активність ринків збуту продукції (реалізації послуг); наявність бізнес-плану і ступінь його виконання; кредитні рейтинги боржника; інші чинники, що можуть істотно впливати на припинення виконання боржником зобов'язань відповідно кредитного договору. Структуру кредитного портфеля АТ «ПУМБ» у розрізі позичальників-юридичних осіб можна оцінювати умовно-позитивно (табл. 2.9): частка заборгованості господарюючих суб'єктів з імовірністю настання дефолту 0,6-1 станом на 01.10.2021 склала 21,28 %. Питома вага кредитів 9-10 класів зменшилась у порівнянні з кінцем 2019 року на 1,31 в.п., у т.ч. 10 класу – на 8,42 в.п. Питома вага заборгованості позичальників 1 класу з найменшою ймовірністю настання дефолту – 11,64 %, що більше на 8,03 в.п. порівняно з кінцем 2019 року. На заборгованість перед АТ

«ПУМБ» юридичних осіб 2 – 8 класів припадає 67,08 % (+ 7,85 в.п.) у структурі портфелю.

Динаміка середньозваженого ризику кредитних операцій (рис. 2.13) також свідчить про підвищення ефективності управління кредитуванням юридичних осіб, покращення якості кредитного портфелю банку. Кредитний ризик АТ «ПУМБ» в абсолютному вираженні на 01.10.2021 становив 1830574 тис. грн., що менше на 17,06 % порівняно з кінцем 2020 року, а в порівнянні з кінцем 2019 року – на 37,03 %.

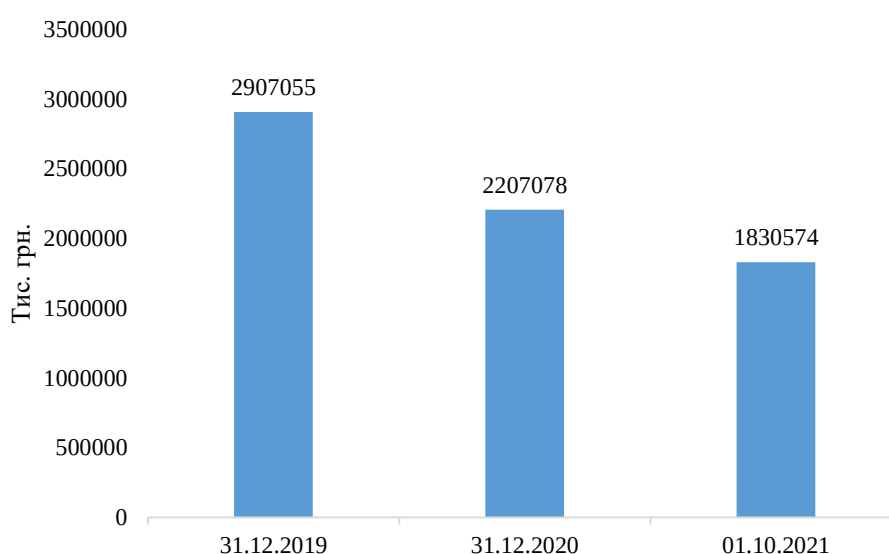

Рис. 2.13 – Середньозважене абсолютне значення ризику за операціями АТ «ПУМБ» щодо кредитування юридичних осіб, тис. грн.

побудовано автором за даними [12]

Враховуючи той факт, що АТ «ПУМБ» планує придбання АТ «ІдеяБанк» вже у I кварталі 2022 року, а також приналежність його до банків системної важливості і підвищенням у зв'язку з цим вимог з боку НБУ, перед фінансово-кредитною установою загострюється у найближчій перспективі проблема пошуку шляхів забезпечення безпеки кредитування і підвищення ефективності управління кредитними операціями.

Висновки до розділу 2

АТ «Перший український міжнародний банк» є однією з провідних універсальних банківських установ країни з приватним капіталом з майже 30-річною історією діяльності. На початок 2021 року АТ «ПУМБ» серед банків II рівня банківської системи посідав 5 місце за обсягом капіталу (9709712 тис. грн.), 7 місце за величиною сукупних активів (80871344 тис. грн.) і 4 місце за розміром чистого прибутку (2633794 тис. грн.). АТ «ПУМБ» володіють ТОВ «СКМ ФІНАНС» (Україна) та «СКМ Холдінгз Лімітед» (Кіпр). Банк, починаючи з 2019 року, віднесено НБУ до системно важливих фінансово-кредитних установ. АТ «ПУМБ» виконує всі регулятивні вимоги НБУ, що свідчить про надійність установи і здатність протистояти потенційним ризикам, на які можуть наражатися банки.

Серед основних своїх конкурентів АТ «ПУМБ» займає такі позиції: за величиною власного капіталу – 6 місце, за активами – 7 місце, за залученими від клієнтів коштами – 6 місце, за кредитами і заборгованістю клієнтів – 7 місце, за чистим прибутком – 3 місце. Для банку пріоритетним є розширення власного бізнесу, збільшення клієнтської бази, нарощення якісного кредитно-інвестиційного портфеля та збільшення прибутку.

Детальний аналіз фінансових активів і зобов'язань АТ «ПУМБ» у розрізі строків погашення показав, що станом на 31.12.2020 розрив ліквідності АТ «ПУМБ» для зобов'язань за вимогою до 1 місяця та 1-3 місяці становив відповідно -12522187 і -5304735 тис. грн. Банк має самостійно, завдяки ефективному управлінню активами і пасивами, гарантувати збереження власної ліквідності на заданому рівні на основі як аналізу її стану, що складається на певні періоди, так і прогнозування результатів роботи і виконання в подальшому науково обґрунтованої економічної політики в сфері формування капіталу, здійснення активних кредитних операцій та утворення відповідних резервів з метою запобігання негативним наслідкам прояву ризиків.

Кредитний портфель АТ «ПУМБ» є достатньо диверсифікованим за видами економічної діяльності позичальників. При цьому, усі надані банком кредити географічно сконцентровані в Україні з диверсифікація лише за регіональною ознакою в межах країни. Аналіз динаміки середньозваженого ризику кредитних операцій дає підстави зробити висновок про підвищення ефективності управління як кредитуванням фізичних, так і юридичних осіб. Середньозважений кредитний ризик за кредитуванням фізичних осіб в абсолютному виразі на 01.10.2021 становив 980667 тис. грн. для кредитування юридичних осіб – 1830574 тис. грн., що відповідно менше на 60,09 % і 37,03 % порівняно з кінцем 2019 року.

Враховуючи зростання вимог НБУ щодо здійснення кредитних операцій банків системної важливості, плани придбання «ІдеяБанк» у І кварталі 2022 року, АТ «ПУМБ» слід більш пильну увагу приділити можливості удосконалення кредитного моніторингу з метою зменшення ризику, забезпечення безпеки кредитних операцій, імунізації портфеля цінних паперів для захисту від наслідків впливу відсоткового ризику, яким обтяжені цінні папери, що приносять високий дохід.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

3.1. Оптимізація організаційної структури кредитного моніторингу банківської установи

Можливість здійснення стабілізаційних заходів і забезпечення зміцнення економіки країни багато в чому залежить від наявності розвинутої й ефективно функціонуючої банківської системи. Кризи останніх двох десятиліть довели, що на сьогоднішній день для банківської системи України питання підвищення надійності залишається актуальним, що значною мірою пояснюється недосконалою системою кредитування. Зважаючи на те, що кредитування є переважаючою складовою банківських активних операцій, його вплив на надійність і гнучкість банківської системи стає ще більш зрозумілим. Банківським установам необхідно зосередити увагу і поставитися більш відповідально до пошуку шляхів вирішення проблем власної кредитної діяльності, що в свою чергу, передбачає і роботу з удосконалення системи кредитного моніторингу.

Основною метою кредитного моніторингу в банку є завчасне виявлення кредитів, які можуть стати у майбутньому проблемними. Труднощі із виконанням умов кредитного договору виникають не одразу, існує низка сигналів, що дозволяють на ранній стадії виявити погіршення платоспроможності позичальника і вжити превентивні заходи із забезпечення захисту інтересів банку. Результативність системи таких сигналів і заходів виступає якісною мірою ефективності кредитного моніторингу фінансово-кредитної установи.

Для оптимізації системи кредитного моніторингу з метою забезпечення її ефективності доцільно, на нашу думку, здійснювати розробку пропозицій за наступними напрямками (додаток В):

- удосконалення організаційної структури управління банком із виділенням окремого підрозділу, який здійснював би функції кредитного моніторингу;

- розробка внутрішніх нормативних документів, які б чітко регулювали обов'язки та дії працівників відділу кредитного моніторингу і містили б вказівки, хто і що повинен робити у тій чи іншій ситуації;

- розробка та впровадження удосконаленої системи кредитного ризик-менеджменту.

Однією із причин зменшення ефективності кредитного моніторингу в ПАТ «ПУМБ» є відсутність в його організаційній структурі окремих підрозділів, які б його здійснювали. У банку обов'язки зі здійснення кредитного моніторингу розподілені між кількома відділами. Окрім того, оскільки напрями кредитування фізичних та юридичних осіб зазвичай відокремлені один від одного, ці обов'язки ще більше розділяються. Обов'язки щодо моніторингу фінансового стану позичальників, цілісності застави, проблемної заборгованості покладені на працівників кредитного відділу, які не завжди мають достатньо часу для здійснення ретельних перевірок, будучи зайнятими безпосередньо видачою кредитів.

Кредитні комітети першого і другого рівнів, а також кредитні комісії регіональних департаментів (територіальних управлінь) банку не розглядають проблеми моніторингу і формуються в першу чергу для прийняття рішення про доцільність надання кредитних коштів за заявкою позичальника, і до їх складу входять кредитні працівники, що знижує об'єктивність оцінювання. Зазначене підвищує ризик прийняття неправильних рішень за рахунок розподілу обов'язків та відповідальності. Тому наявність незалежного підрозділу, який би займався безпосередньо контролем за погашенням кредитів і сплатою відсотків, систематичним аналізом кредитного досьє позичальника (оцінкою кредитоспроможності, визначенням достатності забезпечення, контролем за

дотриманням умов кредитного договору, здійсненням коригуючих заходів), оптимізацією банківського кредитного портфеля, аналізом стану кредитів і проведенням незалежних перевірок (аудитом), позитивно вплине на рівень ефективності процедур кредитного моніторингу.

До того, як розробити пропозиції щодо організаційної структури відділу кредитного моніторингу банку, необхідно визначити, чи є доцільним підпорядкування його керівнику кредитного напрямку, чи безпосередньо підпорядкування головному виконавчому органу – Правлінню ПАТ «ПУМБ». Переваги першого варіанту побудови організаційної структури полягають у тому, що кредитний моніторинг виступає складовою кредитного процесу, тому його здійснення без відриву від кредитної діяльності спрощує значну кількість моніторингових процедур, у тому числі і процедуру передачі необхідної інформації. Відносно другого варіанту, то існує припущення, що підпорядкованість працівників кредитного моніторингу керівнику кредитного відділу не є доцільним, оскільки надає можливість тиску з боку керівництва і впливу на процес прийняття рішень щодо здійснення моніторингової діяльності. Тому на рівні банку напрям кредитного моніторингу повинен підпорядковуватися керівнику з кредитної діяльності, а в організаційній структурі банківської філії кредитний моніторинг має бути виокремленим в відособлений підрозділ і працювати на одному рівні з кредитним відділом.

Беручи до уваги існуючий практичний досвід вітчизняних й іноземних банківських установ [42, 39, 17, 30] і керуючись принципом оптимального розподілу обов'язків, оптимальною, на наш погляд, є побудова такої внутрішньої організаційної структури підрозділу кредитного моніторингу в структурі кредитного підрозділу – рис. 3.1.

Необхідність розподілу функцій кредитного моніторингу на три напрями об'єктивно обумовлена доволі широким спектром процедур і обов'язків, які мають суттєві відмінності у порівнянні одного з іншим. Так, якщо підрозділи банку з моніторингу кредитних ризиків та кредитної політики не повинні працювати безпосередньо із клієнтами, то функціонування підрозділу

моніторингу кредитного портфеля без тісної співпраці із позичальником взагалі уявити неможливо. Підрозділ моніторингу кредитних ризиків необхідно забезпечити матеріально-технічним забезпеченням на рівні, достатньому для здійснення відповідних розрахунків, в той час як останні два підрозділи переважно здійснюють збір і реалізують фінансові й регламентні документи.

Рис. 3.1 – Удосконалена оргструктура кредитного підрозділу банку

Джерело: розроблено автором

На підрозділ моніторингу кредитних ризиків покладено обов'язки з розробки методології моніторингу банківських кредитних ризиків, формування політики щодо їх діагностики і прогнозування, розробки стандартів документації кредитних операцій, відстеження проблемних кредитів, а також встановлення лімітів на здійснення кредитних операцій залежно від специфіки позичальників, регіону, галузі. Для здійснення зазначених функцій банківські співробітники мають отримувати всю наявну інформацію від працівників підрозділу моніторингу кредитного портфеля щодо стану заставного майна, майнового і фінансового стану позичальників, інформацію від служби безпеки – про статус клієнтів-позичальників за результатами перевірок інформації за власними базами даних, інформації про пов'язаних з позичальником осіб, що

обслуговуються у банківській установі, інформації за результатами запитів у бюро кредитних історій тощо, бухгалтерії – про видачу нових кредитів тощо, а також володіти сучасним інструментарієм з метою виконання необхідних розрахунків. У даному випадку доцільним є застосування практичного досвіду провідних банків [5, с. 12–16], які застосовують такі методи визначення кредитного ризику, як метод бальної оцінки кредиту, метод розрахункової вартості кредиту, концепція потоку готівки, метод скорингової оцінки надійності позичальників, визначення імовірності повернення кредитів та ін. Для забезпечення максимальної достовірності краще застосовувати одночасно декілька методів, попередньо адаптувавши їх до специфічних умов діяльності банку.

У зв'язку з тим, що підрозділ моніторингу кредитних ризиків банку безпосередньо не співпрацює з клієнтами, а здійснює обчислення на підставі їх фінансової інформації, це підвищує рівень надійності здійснюваної ним оцінки за рахунок елімінування впливу позичальників.

Підрозділ моніторингу кредитного портфеля банку має виконувати наступні функції – рис. 3.2.

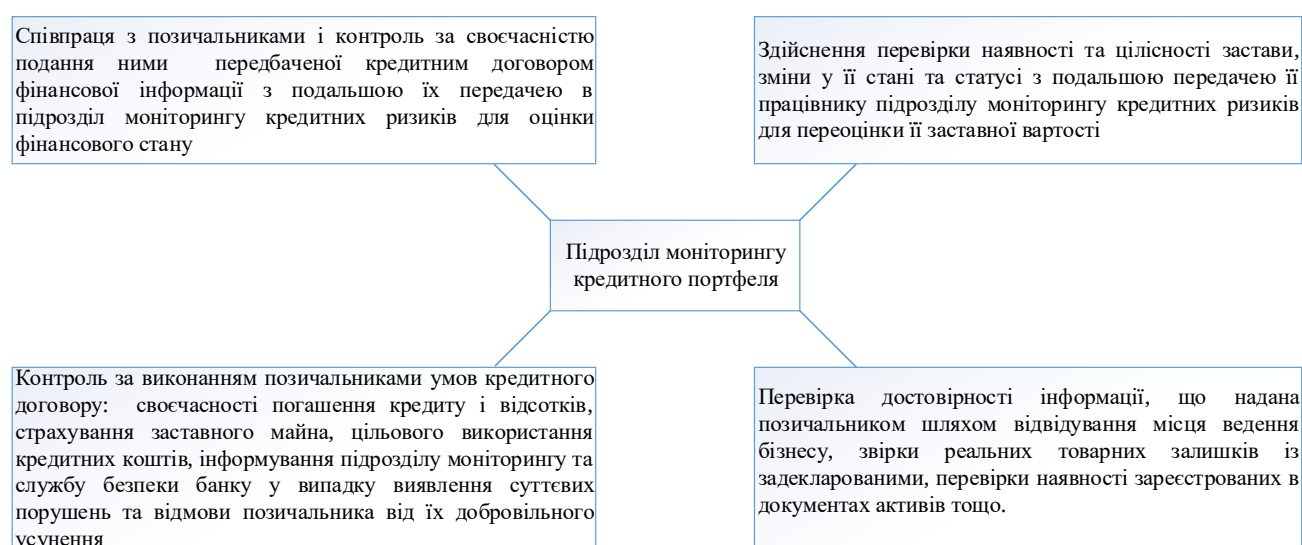

Рис. 3.2 – Функціональні обов'язки підрозділу моніторингу кредитного портфеля банку

Джерело: розроблено автором

Окрім інших переваг, тісний контакт співробітників підрозділу моніторингу кредитного портфеля із клієнтами-позичальниками дасть змогу побудувати довірчі відносини і перетворити процес оцінювання кредитоспроможності у взаємовигідну інформаційну систему із інтегрованою функцією консультування, що в перспективі дасть змогу розширити джерела доходів банківської установи за рахунок консалтингових послуг.

На підставі даних, отриманих від підрозділів моніторингу кредитних ризиків і кредитного портфеля, а також відділу з управління простроченою заборгованістю, підрозділ моніторингу кредитної політики аналізує кредитну діяльність банку, а саме структуру і динаміку видачі кредитів тощо.

Вважаємо за необхідне наголосити, що кредитний комітет та правління банку за даної структури кредитного моніторингу безпосередньо не зобов'язані виконувати жодних функцій моніторингу. Вони повинні отримувати вже готову систематизовану інформацію від підрозділу моніторингу, зведену до системи показників, і на підставі цієї інформації приймати певні управлінські рішення. З огляду на це до складу кредитного комітету банку повинен обов'язково включатися працівник підрозділу кредитного моніторингу, який досконально володіє інформацією про стан кредитного портфеля, рівень кредитних ризиків та недоліки кредитної політики для забезпечення адекватності таких управлінських рішень.

Запропонована організаційна структура зумовлює необхідність формування підрозділів кредитного моніторингу як на рівні банку, так і на рівні окремих філій.

Серед запропонованих у кваліфікаційній роботі напрямів здійснення кредитного моніторингу більш ретельного дослідження і вдосконалення потребує підрозділ моніторингу кредитного портфеля. Це обумовлено тим, що даний підрозділ зосереджує в собі більшість моніторингових операцій, різнопланових як за своєю сутністю, так і за порядком виконання. Він також є найбільш трудомістким, вимагає порівняно великої кількості працівників, що володіють високими професійними і комунікативними навичками.

Очевидно, що працівники підрозділу кредитного моніторингу в процесі роботи співпрацюють і з іншими підрозділами банку. Відповідно до основних операцій, що здійснюються співробітниками підрозділу кредитного моніторингу розроблено схему взаємозв'язків підрозділу кредитного моніторингу з іншими підрозділами банківської установи (додаток Г.1).

Через те, що організація моніторингу кредитної політики і ризиків кредитування реалізована відповідно до наведеної у даній роботі організаційної структури на рівні банківської установи, детальнішої розробки вимагає процес здійснення моніторингу кредитного портфеля банку, реалізований на місцях. З метою забезпечення ефективної роботи відділу моніторингу банківського кредитного портфеля необхідним є забезпечення працівників напрямку детальними інструкціями та директивами щодо їх професійної діяльності. Для цього розроблено і запропоновано до практичного використання:

методичні вказівки з кредитного моніторингу позичальників ПАТ «ПУМБ» (додаток Д). У цьому документі визначено перелік дій відповідальних працівників для забезпечення системи ефективного кредитного моніторингу банківського кредитного портфеля;

акти проведення моніторингу, перевірки цільового використання позикових коштів і перевірки заставного майна. Dodatok E містить розроблені шаблони актів, які максимально повно охоплюють інформацію, що потребує перевірки.

Для спрощення сприйняття обов'язків працівників відділу кредитного моніторингу, порядок дій відповідальних осіб у тій чи іншій ситуації пропонується організовувати у вигляді технологічних карт. Технологічні карти можна розробляти як у вигляді таблиць, так і у вигляді блок-схем, причому графічне відображення процесів є більш наочним. З іншого боку, застосування табличної форми дає змогу чіткіше описати вимоги до здійснення усіх етапів технологічного процесу.

Нами розроблено технологічну карту основних процесів, які реалізуються під час здійснення моніторингу кредитів, що не мають ознак проблемності (додаток Ж.1).

Окремого розгляду під час організації кредитного моніторингу банківської установи вимагає порядок роботи із кредитами, за якими існує висока імовірність виникнення труднощів із погашенням або моніторингом, які можна назвати передпроблемними. До кредитів на стадії передпроблемності входить заборгованість, що потенційно може бути проблемною (кредити під посиленим контролем), або така, яка з високим ступенем імовірності у найближчому майбутньому виявиться проблемною, проте все ще може супроводжуватися як неproblemна. [3, с. 24] Така ж ситуація може виникнути, наприклад, за умов, коли внаслідок зовнішніх впливів (зміна законодавства, форс-мажорні обставини) позичальник може зазнати суттєвого скорочення доходів в близькому майбутньому. Характерною рисою такого кредиту є відсутність однозначності стосовно імовірності настання такої події. Зокрема, позичальник може диверсифікувати свій бізнес, укласти вигідний контракт тощо, нівелювавши таким чином загрозу неплатоспроможності.

Спеціаліст відділу кредитного моніторингу на етапі виникнення підстав щодо потенційної проблемності кредиту зобов'язаний встановити причини виникнення простроченої заборгованості, перспективи її погашення, тобто провести екстрений моніторинг. Тому з передпроблемними кредитами потрібно працювати саме працівникам відділу кредитного моніторингу із залученням при необхідності інших служб банку, в той час як для забезпечення ефективної роботи кредитного механізму та з огляду на необхідність розподілу відповідальності обов'язки по роботі з уже проблемною заборгованістю потрібно покласти на підрозділ, відокремлений від підрозділу моніторингу, який би здійснював заходи, спрямовані на погашення таких кредитів, взаємодію із юридичною службою, службою безпеки, контроль судово-позовної роботи та співпрацю із виконавчими органами. Для впорядкування процесу моніторингу пропонується кожному окремому кредиту, що не має ознак проблемного,

призначити один із трьох статусів, які і визначають порядок роботи з ним і підрозділ, який відповідальний за її проведення. Відповідно до цього підходу кредит, який не віднесений до групи проблемних, може перебувати у наступних статусах: «поточна заборгованість», «підвищений ризик» і «особлива увага». При цьому, перебуваючи в двох останніх статусах, кредит переходить до групи передпроблемних кредитів. Кредитна заборгованість із статусами «поточна заборгованість» і «підвищений ризик» обробляється спеціалістами відділу моніторингу самостійно, кредити із статусом «особлива увага» підлягають обробці із залученням служби безпеки. Кредит із статусу «поточна заборгованість» переходить у інший статус при відповідності розробленим нами критеріям (додаток Ж.2).

У додатках Ж.3, Ж.4 представлені технологічні карти по роботі із кредитом при відповідності його критеріям «підвищений ризик» і «особлива увага», які містять вичерпний перелік дій співробітників відділу кредитного моніторингу при виникненні того чи іншого критичного випадку.

Здійснення моніторингових процедур має відображатися в програмних комплексах банку, а також підтверджуватися паперовими актами, довідками, розрахунками, які в обов'язково повинні долучатися до кредитної справи клієнта-позичальника. Розроблені паперові звіти результатів кредитного моніторингу представлено у додатку 3.

Економічне обґрунтування використання запропонованої системи кредитного моніторингу полягає у співставленні витрат на її створення та утримання із витратами на залучення додаткових ресурсів для формування резервів на потенційні втрати від неефективної роботи кредитного відділу, неадекватної існуючим умовам кредитної політики, списанню безнадійних кредитів і т. ін.

Розглядаючи питання вдосконалення кредитного моніторингу банківської установи варто звернути увагу і на організацію моніторингу на макрорівні (на рівні НБУ). Під цим мається на увазі створення єдиного комплексного підходу до оцінки банківської діяльності, тобто забезпечення прозорості, оперативності

і якості аналізу банківських звітів, швидкості і ефективності виявлення проблем, чіткості та однозначності економічних нормативів та інших регулятивних вимог. До заходів оптимізації також можна віднести формування баз даних банківської звітності, удосконалення системи моніторингу на місцях, забезпечення формування адекватних ризикам банківських резервів, розробка і уніфікація нормативних документів тощо.

Оскільки НБУ, як макрорегулятор діяльності банківських установ, визначає кредитні ризики одним із детермінант дестабілізації у сфері кредитування, пошук шляхів удосконалення виявлення, оцінки та попередження кредитних ризиків має бути пріоритетним завданням кредитного моніторингу банків. Зважаючи на складність та масштабність проблеми удосконалення моніторингу ризиків кредитування доцільно розглянути це питання окремо.

3.2 Моніторинг кредитного ризику у банках на основі використання коефіцієнтного методу

Кредитна діяльність банків і забезпечення безпеки кредитних операцій, як раніше було показано у даній випускній кваліфікаційній роботі, є об'єктом постійної і пильної уваги наглядових органів і суспільних інститутів більшості країн. Зазначена проблема актуалізується для фінансово-кредитних установ у стресових ситуаціях, коли під час різких змін зовнішнього економічного середовища деякі з банків можуть не повернутися до рівноважного (стійкого) стану, що може призвести до втрати ними платоспроможності і, у найгіршому випадку, до банкрутства.

Як відомо, кредитна діяльність обумовлюється низкою мінливих у часі чинників, тому безпеку кредитних операцій слід розглядати як динамічну характеристику імовірнісної природи, що визначає потребу в пошуку методів її якісного прогнозування. Прогнозування неможливе без глибокого знання

досліджуваного явища (об'єкта) і володіння різними методами обробки часових рядів. Слід зазначити, що основна сутність прогнозування будь-яких соціально-економічних показників полягає не лише у констатації майбутньої тенденції, а є підставою для прийняття заходів, які у випадку негативного прогнозу не допустять його фактичної реалізації, у випадку позитивного прогнозу, навпаки, будуть сприяти його досягненню [21, с. 162].

Відповідно до діючого в Україні законодавства [33, 34] до банків другого рівня банківської системи встановлено низку економічних нормативів кредитного ризику (норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7, норматив великих кредитних ризиків – Н8, норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами – Н9). НБУ встановлює зазначені вимоги щодо здійснення кредитної діяльності банків з метою мінімізації банківських ризиків, недотримання яких може призвести до суттєвих труднощів фінансового характеру у майбутньому і негативно вплинути на рівень безпеки банку.

Порядок розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента в узагальненому вигляді такий:

$$H_7 = \frac{3c}{PK} \cdot 100\%, \quad (3.1)$$

де $3c$ – сукупна заборгованість перед банком контрагента або групи пов'язаних контрагентів (сума всіх вимог банку і сума всіх фінансових зобов'язань, наданих банком);

PK – регулятивний капітал банку.

Значення H_7 має бути не вище ніж 25 %, а для системно важливих банків – не перевищувати 20 %.

Норматив великих кредитних ризиків розраховується у наступний спосіб:

$$H_8 = \frac{Зв}{РК} \cdot 100\%, \quad (3.2)$$

де Зв – суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб (вся заборгованість);

РК – регулятивний капітал банку.

Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір банківського регулятивного капіталу.

Порядок розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами такий:

$$H_9 = \frac{Зін}{ОК + ДК - В_1} \cdot 100\%, \quad (3.3)$$

де Зін – сукупність всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних із банком осіб;

ОК – основний капітал банку (капітал 1-го рівня);

ДК – додатковий капітал банку (капітал 2-го рівня);

В1 – балансова вартість активів: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банком і обліковуються за справедливою вартістю; балансова вартість інвестицій в асоційовані та дочірні компанії; балансова вартість вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 % і більше їх статутного капіталу; балансова вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень); балансова вартість вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу; балансова вартість цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах; балансова вартість цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів.

Фактичне значення Н9 не повинно перевищувати 25 %.

З точки зору центрального банку, як головного органу, що здійснює банківське регулювання і нагляд, особливу практичну значущість представляє собою можливість здійснювати прогнозування при вирішенні проблеми ефективного розподілу фінансових ресурсів для досягнення встановлених діючим законодавством цілей. Для інших зацікавлених суб'єктів, зокрема, інвесторів, кредиторів і великих вкладників можливість оцінити з достатньою точністю надійність здійснюваної банком кредитної діяльності у майбутньому, дозволяє оптимізувати їх власні ризики і забезпечити сприяння соціальній стабільності.

З метою визначення прогнозних значень окремих фінансових коефіцієнтів (у нашому випадку економічних нормативів кредитного ризику) пропонується до використання метод екстраполяції тенденцій. Екстраполяція визначає тенденції майбутнього розвитку досліджуваного явища за умови, що його закономірності, які склалися у минулому, будуть мати місце і в майбутньому. Загальна задача екстраполяції полягає у знаходженні значень деякої функції, що описує зміну показника в часі, у точці, яка знаходиться поза інтервалом спостереження даної функції. За даного підходу зміна досліджуваного показника пов'язується з впливом чинника часу, а вплив інших чинників, як вважається, через чинник часу здійснюється несуттєво або опосередковано.

Крива росту дозволяє отримати такі значення ряду динаміки, які б спостерігались за умов повної відповідності зміни показника кривій, що характеризує певну тенденцію. Процедура прогнозування з використанням кривих росту складається з чотирьох етапів:

- 1) відбір кривих росту такої форми, що відповідає характеру часового ряду;
- 2) оцінка надійності параметрів обраних кривих;
- 3) перевірка адекватності кривих процесу, що прогнозується, оцінювання точності побудованих моделей і вибір найбільш прийнятної з кривих росту;
- 4) розрахунок прогнозів двох типів: точкового і інтервального.

У разі наявності тенденції розвитку досліджуваного показника з монотонним характером та відсутністю суттєвих обмежень на зростання,

поліноми, як один з видів кривих росту, виявляються достатньо адекватними у прогнозуванні. За певних обмежень і припущень динаміка основного і додаткового капіталів, що входять до складу регулятивного капіталу, а також вимог і зобов'язань та активів банку задовольняє зазначеним вище умовам зміни у часі, за своєю сутністю достатньо інерційною і не має меж зростання. Саме ці складові нормативів кредитного ризику Н7 – Н9 можна прогнозувати. Для визначення прогнозних значень перелічених вище складових нормативів кредитного ризику у кваліфікаційній роботі було використано спеціальний «лист прогнозу» у програмі Excel – новий лист з таблицею, що містить статистичні та передбачені значення, і діаграмою, на якій вони відображені. Такого роду прогноз дає можливість визначити значення показника у майбутньому на основі наявних статистичних даних, що змінюються у часі, і процедурі експоненційного згладжування (Exponential Triple Smoothing – ETS), реалізованій у функції «ПРЕДСКАЗ.ETS.СТАТ». Програма Excel дозволяє аналітику здійснювати певні налаштування прогнозу, зокрема: встановити дату початку прогнозу; визначити із наперед заданою імовірністю діапазон значень випадкової величини в межах прогнозу; сезонність (передбачувана циклічна варіація); додаткові дані статистики прогнозу: «Альфа (Alpha)» – повертає значення параметра бази: чим воно більше, тим більше вага новіших точок даних, «Бета (Beta)» – повертає значення параметра тренду: чим воно більше, тим більше вага новішого тренду, «Гамма (Gamma)» – повертає значення параметра сезонності: чим воно більше, тим більше вага новішого сезонного періоду; Mean Absolute Scaled Error – MASE (середня абсолютна зі зміненим розміром похибка – міра точності прогнозу), Symmetric Mean Absolute Percentage Error – SMAPE (симетрична середня абсолютна процентна похибка – міра точності на основі процентних похибок), Mean Absolute Error – MAE (симетрична середня абсолютна процентна похибка – міра точності на основі процентних похибок), Root Mean Square Error – RMSE (міра розбіжності між прогнозованими значеннями і значеннями, що спостерігаються – середньоквадратична похибка).

Фактичні значення основних складових нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7 ПАТ «ПУМБ» наведено на рис. 3.3.

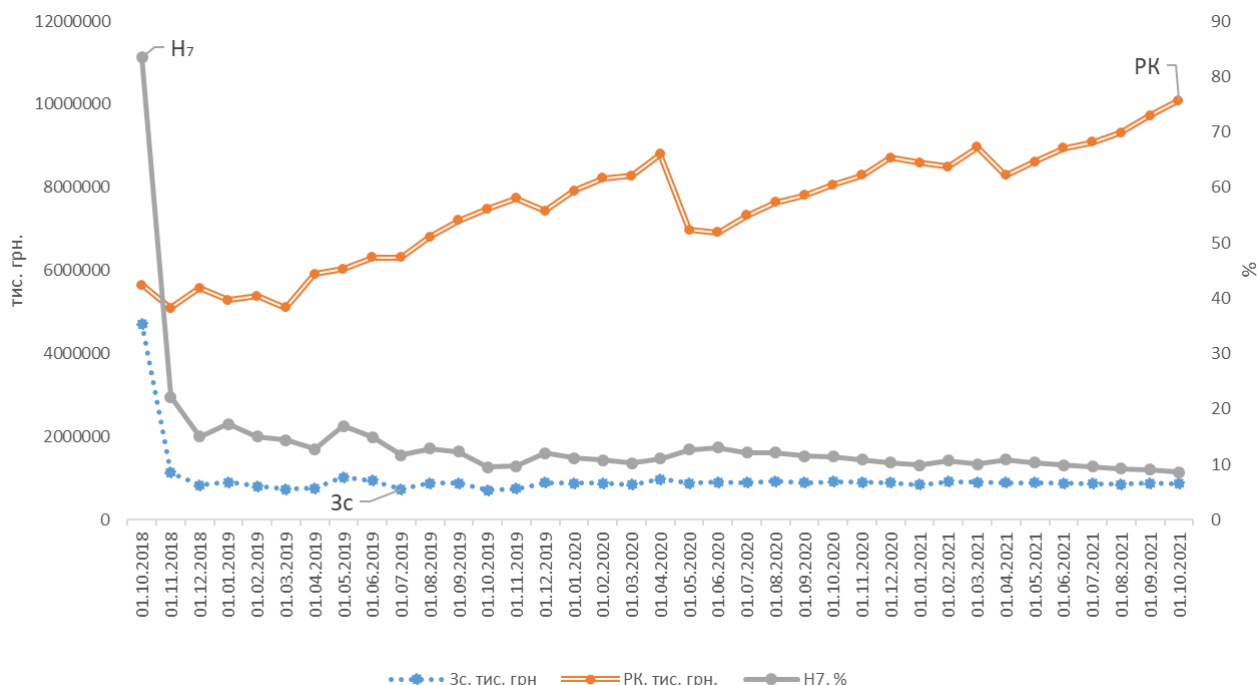

Рис. 3.3 – Динаміка виконання ПАТ «ПУМБ» нормативу Н7 і його складових, 01.10.2018–01.10.2021

Джерело: побудовано за даними [14]

З рис. 3.3 видно, що щомісячні статистичні дані ПАТ «ПУМБ» щодо динаміки нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента і його складових налічують 37 спостережень. Динаміка максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), як і сукупна заборгованість перед банком контрагента або групи пов'язаних контрагентів та регулятивний капітал банку, є досить мінливими – стандартне відхилення даного показника кредитного ризику становить 12,49 %, а коефіцієнт варіації – 89,68 %. Слід зазначити, що ПАТ «ПУМБ», окрім 01.10.2018, виконував норматив Н7 протягом аналізованого періоду.

Значення нормативу великих кредитних ризиків ПАТ «ПУМБ» і його основних складових наведено на рис. 3.4.

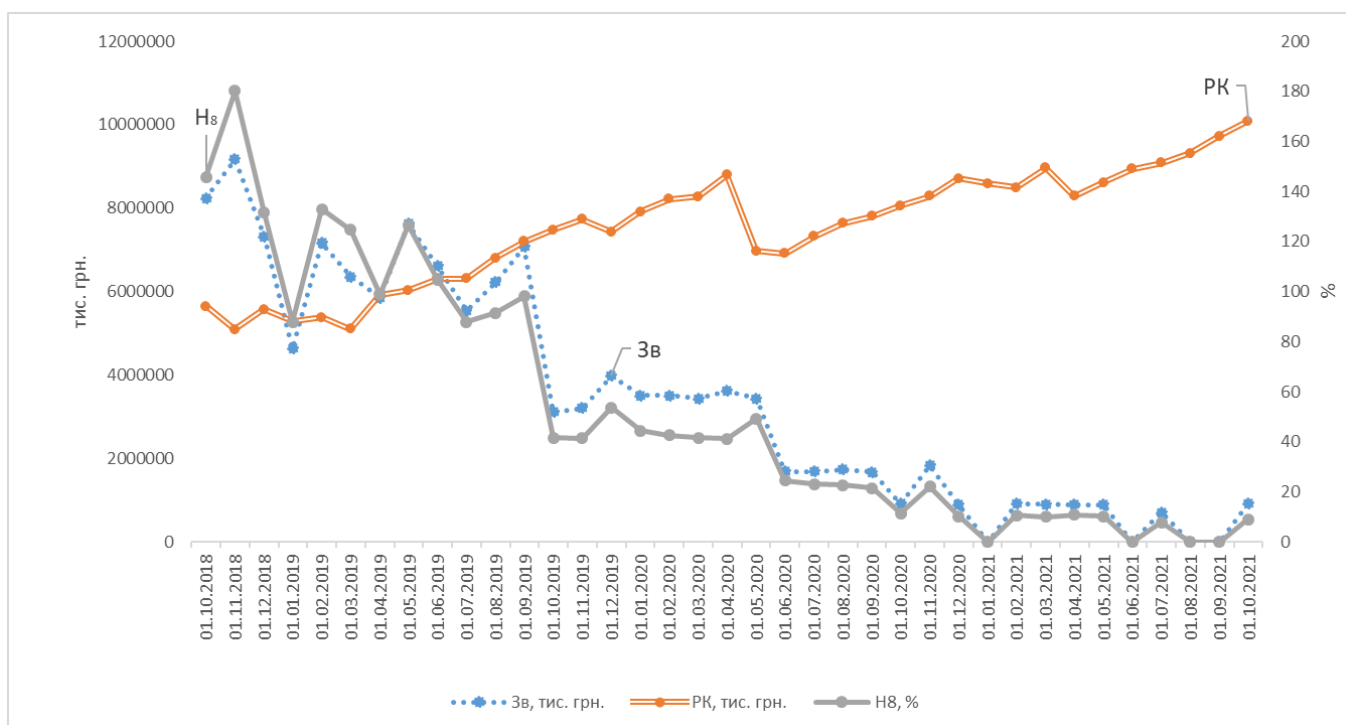

Рис. 3.4 – Динаміка виконання ПАТ «ПУМБ» нормативу Н₈ і його складових,
01.10.2018 по 01.10.2021

Джерело: побудовано за даними [14]

Динаміка нормативу великих кредитних ризиків (Н₈) є більш мінливою, у порівнянні з динамікою нормативом Н₇. Так, середньоквадратичне відхилення даного показника складає 49,97 %, а коефіцієнт варіації – 94,29 %. Банк протягом 37 місяців стабільно виконував нормативні вимоги щодо великих кредитних ризиків.

Що ж до нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н₉), то середньоквадратичне відхилення цього показника складає 27,72 %, коефіцієнт варіації – 83,57 %. Починаючи з червня 2020 року банку вдавалось дотримуватись нормативних вимог щодо максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами – рис. 3.5.

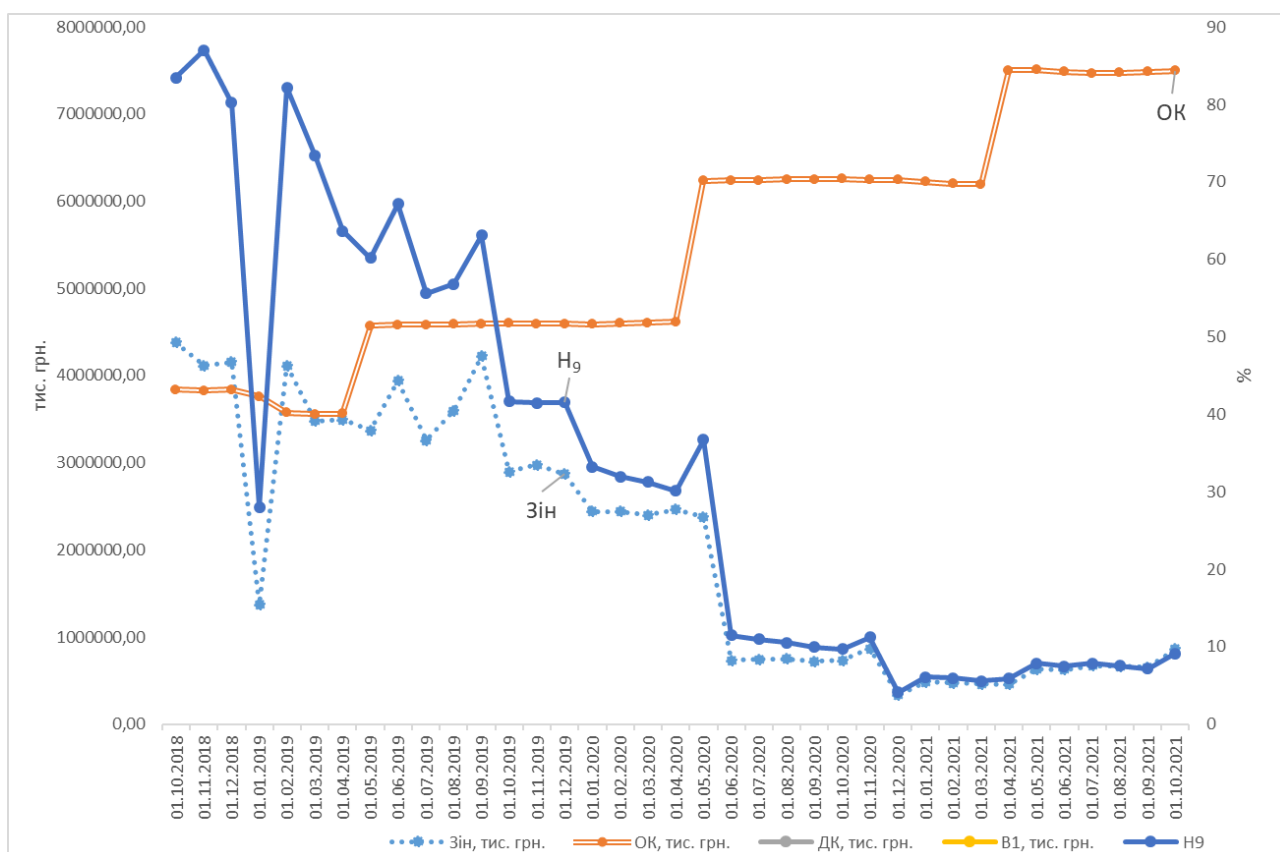

Рис. 3.5 – Динаміка виконання ПАТ «ПУМБ» нормативу Н9
і його складових з 01.10.2018 по 01.10.2021

Джерело: побудовано за даними [14]

Статистичні дані банку для обчислення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, нормативу великих кредитних ризиків і нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами на основі прогнозування окремих їх складових містяться у дод. К та дод. Л. даної кваліфікаційної роботи. Наявна сукупність статистичних даних щодо складових нормативів кредитного ризику ПАТ «ПУМБ» є вибірковою – 37 спостережень, як зазначалося вище, тому прогноз здійснювався з оптимальною глибиною у 15 періодів (місяців) до 01.01.2023.

Прогнозні розрахунки дають підставу очікувати зростання сукупного обсягу регулятивного капіталу ПАТ «ПУМБ» станом на 01.01.2023 на 16,7 % до 11772931,69 тис. грн., і, зокрема, зростання основного капіталу – на 20,39 % та зменшення додаткового капіталу – на 3,69 % до 9167398,59 тис. грн. і

2503152,86 тис. грн. відповідно. Збільшення регулятивного капіталу банківської установи і зміна його складу позитивно впливатиме на здатність протистояти потенційним кредитним ризикам і фінансову стійкість у цілому.

У наступні 15 прогнозних місяці слід очікувати зменшення заборгованості перед банком контрагента або групи пов'язаних контрагентів на 3,95 % до 830632,8919 тис. грн., обсягу всіх вимог банку до пов'язаних осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних осіб – на 23,21 % до 663971,51 тис. грн. Обсяг великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних осіб, як прогнозується, зросте на 2,55 % до 943693,2671 тис. грн.

Отримані прогнозні значення сукупної заборгованості перед банком пов'язаних контрагентів, суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, регулятивного капіталу, сукупності всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних із банком осіб, а також основного і додаткового капіталів та балансової вартості активів, на яку здійснюється їх корегування, дозволяють визначити здатність банку дотримуватися виконання нормативів кредитного ризику Н7, Н8 і Н9 до 01.01.2023.

Крім того, інтервальний прогноз зазначених вище складових нормативів кредитного ризику ПАТ «ПУМБ» дає змогу враховувати їх критичні значення і здійснити «стрес-тестування» на здатність банківської установи, за несприятливих умов, дотримуватись вимог щодо кредитного ризику, недотримання яких може призвести до суттєвого погіршення фінансового стану банку.

Отримані в результаті розрахунків дані (табл. 3.1) дають підставу зробити висновок про спроможність ПАТ «ПУМБ» виконувати обов'язкові вимоги щодо кредитного ризику та впоратися з можливим негативним наслідком реалізації ризиків кредитування у найближчі 15 місяців. Дане «стрес-тестування» свідчить, що основний і додатковий капітали, як і регулятивний капітал в цілому забезпечуватиме необхідну стійкість фінансово-кредитній установі.

Таблиця 3.1 – Визначення спроможності виконання нормативів кредитного ризику ПАТ «ПУМБ»

Дата	Критичні значення, тис. грн.		Н ₇ , %	Критичні значення, тис. грн.		Н ₈ , %	Критичні значення, тис. грн.				Н ₉ , %
	Зс	РК		Зв	РК		З _{ін}	ОК	ДК	В ₁	
01.11.2021	982894,60	9268013,35	10,61	1242169,59	9268013,35	13,40	680510,70	6735474,21	1820935,16	673721,09	8,63
01.12.2021	980064,03	9171227,17	10,69	1151062,99	9171227,17	12,55	677030,33	6572754,99	1846421,43	687206,50	8,76
01.01.2022	977233,47	9110329,73	10,73	1214730,70	9110329,73	13,33	673549,96	7026975,41	1871907,71	699979,59	8,22
01.02.2022	974402,91	9071570,83	10,74	1203440,05	9071570,83	13,27	670069,59	7487169,93	1897393,98	712213,93	7,73
01.03.2022	971572,34	9048215,48	10,74	1310996,49	9048215,48	14,49	666589,21	8253079,18	1922880,25	724022,69	7,05
01.04.2022	968741,78	9036369,16	10,72	1266565,55	9036369,16	14,02	663108,84	7608420,35	1948366,52	735484,52	7,52
01.05.2022	974416,95	9033539,70	10,79	1167986,77	9033539,70	12,93	659628,47	8028738,74	1973852,80	746656,65	7,13
01.06.2022	971561,46	9038018,45	10,75	983332,49	9038018,45	10,88	656148,10	7996775,18	1999339,07	757582,31	7,10
01.07.2022	968705,97	9048573,67	10,71	939244,69	9048573,67	10,38	652667,73	7111558,31	2024825,34	768295,06	7,80
01.08.2022	965850,49	9064282,84	10,66	1085357,70	9064282,84	11,97	649187,36	7954444,90	2050311,62	778821,56	7,04
01.09.2022	963835,60	9084433,86	10,61	1177590,23	9084433,86	12,96	645706,98	7908762,05	2075797,89	789183,43	7,02
01.10.2022	960977,62	9108463,51	10,55	671123,90	9108463,51	7,37	642226,61	7087210,18	2101284,16	799398,47	7,66
01.11.2022	958119,64	9135917,26	10,49	535316,58	9135917,26	5,86	638746,24	7248277,19	2126770,44	809481,56	7,46
01.12.2022	955261,66	9166422,00	10,42	1039150,78	9166422,00	11,34	727518,39	7122129,53	2152256,71	819445,25	8,60
01.01.2023	952403,67	9199667,04	10,35	1141868,85	9199667,04	12,41	739000,30	8198945,05	2177742,98	829300,29	7,74

Джерело: побудовано за даними статистичної звітності банку

Разом з цим, проблема підвищення капіталізації ПАТ «ПУМБ» набуває більшої актуальності у зв'язку з його системною важливістю та обов'язком додаткового формування на початок 2023 року буферів консервації капіталу обсягом до 2,5 % від сукупного ризику і системної важливості – 1,5 % від величини капіталу 1 рівня (основного капіталу).

Отже, результати застосування прийому згладжування рядів динаміки складових нормативів кредитного ризику свідчать про його ефективність у прогнозуванні.

З точки зору моніторингу кредитного ризику, якісна прогнозна модель значущих показників банківської діяльності робить можливим з меншими витратами ресурсів підвищити якість оцінок ризику кредитної діяльності, ефективність нагляду і пруденційного регулювання. Так, точні і надійні прогнози дозволяють заздалегідь виявити негативні тенденції та визначити об'єкти першочергової уваги з боку контролюючих органів і вжити превентивних заходів коригуючого характеру.

Важливим напрямом підвищення ефективності моніторингу кредитного ризику банку є подальша розробка інструментарію раннього попередження, зокрема, шляхом пошуку і опису набору моделей прогнозування, які з високою імовірністю дають більш точні результати залежно від стратегічних пріоритетів фінансово-кредитної установи. При цьому банк повинен мати можливість власного розвитку та одночасно міг утримувати ризики кредитної діяльності на прийнятному рівні.

У процесі кредитного моніторингу найважливішим є організація ефективного функціонування механізму впливу по його результатах, оскільки проведення конкретних заходів та результати їх реалізації необхідні для регулювання кредитних операцій та прийняття відповідних управлінських рішень.

3.3. Моніторинг банківського кредитного ризику із застосуванням портфельного моделювання

Вирішення питання відносно доцільності надання банком кредитів позичальнику доводиться приймати в умовах невизначеності, коли виникає необхідність вибору напрямку дій з декількох альтернатив, настання кожної можливо передбачити лише з певною імовірністю. Подібні рішення пов'язані з ризиком, який породжується невизначеністю. З метою мінімізації чинників ризику банківські установи зацікавлені у відборі найбільш надійних клієнтів. Тому, основною умовою ефективної діяльності комерційних банків на ринку кредитних послуг є моніторинг і в його рамках уважне вивчення питань, пов'язаних з розробкою дієвих методів і моделей прийняття рішень щодо кредитних операцій, що дозволить проводити відбір клієнтів, рівень ризику яких є прийнятним.

Кредитування є традиційним джерелом банківських процентних доходів та основним джерелом кредитного ризику. Від структури та якості кредитного портфеля значною мірою залежить стійкість банківської установи, його репутація, фінансові результати. Оптимальний, якісний кредитний портфель впливає на ліквідність банку, його надійність.

Серед існуючих напрямів формування і аналізу різних банківських портфелів майже не враховується вплив зовнішнього середовища, що, на нашу думку, є досить важливим. Функціонування банків у таких умовах змушує їх розробляти і використовувати у своїй діяльності специфічні методи, що покращують відносини банків та їх позичальників.

В іншому випадку, якщо оточуюче середовище є дружнім до фінансово-кредитної установи, їй надається можливість для розвитку свого потенціалу, знаходження нових споживачів кредитних продуктів, виходу на нові ринки, впровадження банківських інновацій.

Банківський кредитно-інвестиційний портфель, формується з урахуванням оптимального співвідношення критеріїв ризику і прибутковості. Прибутковість та ризик, як відомо, є взаємопов'язаними категоріями, оскільки більш ризиковим вкладенням в активи, як правило, властива більш висока дохідність, у той час як при зростанні потенційного доходу зменшується можливість його отримання. Оптимальне співвідношення доходу та ризику передбачає досягнення максимуму комбінації «прибутковість – ризик» або мінімуму комбінації «ризик – прибутковість». У цьому випадку завданнями для менеджерів банку виступають або максимізація прибутку, або мінімізація ризику.

В економічній літературі традиційно ступінь ризику оцінюється через відхилення фактичного результату від очікуваного. Це дозволяє зробити стандартне відхилення, оскільки воно оцінює імовірне відхилення фактичної прибутковості від очікуваної. Апробуємо для цілей удосконалення кредитного моніторингу АТ «ПУМБ» методику, запропоновану у роботі [49], яка, на нашу думку, має практичну цінність і може бути використана у діяльності вітчизняних банківських установах.

Ризик характеризує ймовірність недоотримання прибутку та розраховується за формулою:

$$\delta = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_i - \bar{r})^2}, \quad (3.4)$$

де r_i – прибутковість i -го вкладення;

– середня прибутковість кредитних вкладень.

Ризик усього кредитного портфеля визначається за наступної формулою:

$$\delta_{\Pi} = \sum_{i=1}^n d_i \delta_i, \quad (3.5)$$

де d_i – частка i -ої групи кредитів у кредитному портфелі;

δ_i – ризик i -ої групи кредитів у кредитному портфелі.

Прибутковість кредитного портфеля банку визначається у такий спосіб:

$$r_{\Pi} = \sum_{i=1}^n d_i r_i. \quad (3.6)$$

У загальному вигляді цільова функція моделі оптимізації кредитного портфеля банку має вигляд:

$$r_{\Pi} - 2\delta_{\Pi} \rightarrow \max. \quad (3.7)$$

Для отримання більш точних результатів (імовірність 95,5 %) у формулі (3.7) застосовано правило «двох сигм» при врахуванні ризику кредитного портфеля. [49, С. 15 – 17]

Кредитний ризик не є єдиним критерієм, що характеризує якість кредитного портфелю. На якість кредитного портфелю впливають і такі детермінанти, як прибутковість і ліквідність. Чим меншим є термін функціонування кредиту, тим більш ліквідним він вважається. Разом з цим, більш ліквідні кредитні вкладення не приносять високі процентні доходи. Зростання тривалості періоду кредитування знижує рівень ліквідності кредитного портфеля, підвищуючи ризик кредитування.

Сформуємо кредитний портфель АТ «ПУМБ» з оптимальним співвідношенням рівня ризику, прибутковості і ліквідності. Є дані по кредитах банку, які розподілені на групи за строковістю, – табл. 3.2. Для розрахунків було використано дані щодо коротко- і довгострокових кредитів у сукупності, оскільки прибутковість таких кредитів, як правило, несуттєво відрізняється, а також дані щодо довгострокових кредитів.

Розрахункові дані табл. 3.2 показують, що за кредитами групи d2 АТ «ПУМБ» прибутковість і ризик більше, ніж за кредитами групи d1. Портфельний ризик з урахуванням правила «двох сигм» дорівнює:

$$2\delta_{\Pi} = 2(1,4d_1 + 4d_2) = 2,8d_1 + 8d_2. \quad (3.8)$$

Таблиця 3.2 Розрахункові показники для побудови моделі оптимізації кредитного портфелю ПАТ «ПУМБ»

Показник	Коротко- і середньострокові кредити	Довгострокові кредити
Середня прибутковість, %	10,1	17,3
Максимальна прибутковість, %	13,3	22
Мінімальна прибутковість, %	9,5	13
Стандартне відхилення прибутковості, %	1,1	3

Джерело: побудовано за даними статистичної звітності банку

Вирішення задачі формування оптимального кредитного портфеля обумовлює необхідність включення значень цільових показників кредитування, зокрема: рентабельності, ризикованості та здатності кредитних активів перетворюватися на засоби платежу, до засад визначення пріоритетів на ринку кредитних послуг і цілей кредитування. Залежно від цілей, які ставить перед банком керівництво, у практиці кредитування розрізняють політику трьох типів: агресивного, помірної або консервативного. Основною метою кредитної політики першого типу є отримання банком максимальної віддачі з урахуванням прийнятної з найвищих рівнів ризику ($\delta\P = 6\%$). Основною метою політики кредитування другого типу є отримання банком стабільного середнього прибутку за середнього прийнятної рівня ризику. У цьому разі максимізації підлягає середня дохідність за певного рівня ризику ($\delta\P = 4,5\%$). Кредитна політика третього типу не передбачає отримання фінансово-кредитною установою високого рівня прибутку, проте результат від здійснення кредитування матиме стабільний характер за підвищеної надійності інвестицій банку у кредитні активи ($\delta\P = 3,0\%$). Критерій оптимальності для кредитного портфелю – максимізація прибутковості.

Слід звернути увагу, що для достовірності здійснюваних розрахунків, портфельні ризикові обмеження відповідно до обраної банківською установою політики кредитування повинні належати інтервалу наявних значень ризику різних кредитних груп, оскільки оптимальна структура портфелю формується

виходячи з даних показників прибутковості та ризику вкладень в кредитні активи. В умовах АТ «ПУМБ»: %.

Визначимо складові кредитного портфеля, що відповідає агресивному типу політики кредитування:

$$\begin{cases} 2,8d_1 + 8d_2 = 6 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 2,8 - 2,8d_2 + 8d_2 = 6 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 5,2d_2 = 3,2 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} d_2 = 0,62 \\ d_1 = 0,38 \end{cases} . \quad (3.9)$$

За рівня ризику кредитного портфеля $\delta\Pi = 6\%$, останній матиме таку структуру: 38 % – d_1 ; 62 % – d_2 . Найбільша прибутковість такого портфелю складе 13,66 % ($r\Pi_{\max} = 14,2 \cdot 0,38 + 23 \cdot 0,62 - 6 = 13,66\%$).

Таким чином, для цього типу кредитної політики необхідно застосувати максимаксний критерій прибутковості кожної з груп кредитів, розділених за рівнем терміновості, з урахуванням рівня ризику можливого недоотримання прибутку за кредитним портфелем.

З урахуванням $\delta\Pi = 3,0\%$ при консервативній кредитній політиці частки складових кредитного портфеля дорівнюватимуть:

$$\begin{cases} 2,8d_1 + 8d_2 = 3 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 2,8 - 2,8d_2 + 8d_2 = 3 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 5,2d_2 = 0,2 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} d_2 = 0,04 \\ d_1 = 0,96 \end{cases} . \quad (3.10)$$

Максимальне значення прибутковості такого портфелю банку складе 6,58 % ($r\Pi_{\max} = 8,9 \cdot 0,96 + 12,5 \cdot 0,04 - 3 = 6,58\%$). Отже, за реалізації АТ «ПУМБ» консервативної кредитної політики, його портфель буде відповідати критеріям оптимальності за умови такого співвідношення його основних складових: 96 % – кредити з коротко- і середньостроковими термінами функціонування, 4 % – довгострокові кредити.

За умов втілення банком у практику кредитування помірної політики ($\delta\Pi = 4,5\%$) частки двох складових структури кредитного портфеля дорівнюватимуть:

$$\begin{cases} 2,8d_1 + 8d_2 = 4,5 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 2,8 - 2,8d_2 + 8d_2 = 4,5 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 5,2d_2 = 1,7 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} d_2 = 0,33 \\ d_1 = 0,67 \end{cases} \quad (3.11)$$

Максимальна прибутковість цього портфелю складе 8,14 % ($r_{П\max} = 9,9 \cdot 0,67 + 18,2 \cdot 0,33 - 4,5 = 8,14$ %). Таким чином, за кредитної політики помірною типу, кредитний портфель АТ «ПУМБ» буде мати оптимальну структуру при питомій вазі коротко- і середньострокових кредитів – 67 % і довгострокових кредитів – 33 %.

Крім вищевикладеного підходу використання оптимізаційної моделі, можна використовувати для формування кредитного портфеля фінансово-кредитної установи з оптимальною структурою з використанням «Пошуку рішень» MS Excel, що мінімізує витрачений на здійснення розрахунки час за умов більшої деталізації структурної побудови кредитного портфелю, дозволить розглянути більше альтернативних варіантів портфелів і обґрунтувати вибір певного кредитного портфелю.

Проведені у даній випускній кваліфікаційній роботі дослідження показали, чим вища прибутковість від сукупності наданих банком кредитів, тим більшим є розкид прибутковості, як випадкової величини, від очікуваного її значення.

Вибір тієї чи іншої стратегії щодо формування банком кредитного портфеля є багатокритеріальною задачею і залежить від рішень керівництва фінансово-кредитної установи відповідно до поставленого цільового рівня прибутковості кредитного портфелю та допустимого рівня портфельного ризику.

На сьогоднішньому етапі розвитку банківництва управління кредитним портфелем фінансово-кредитних установ об'єктивно обумовлює необхідність використання на практиці оптимізаційних моделей, а також обґрунтованого визначення стратегічних орієнтирів щодо рівнів ризику, рентабельності та ліквідності кредитних операцій для реалізації цілей банківської кредитної політики.

Висновки до розділу 3

Однією із найбільших помилок, яку допускають фінансово-кредитні установи, є відсутність належної уваги до методів виявлення та попередження потенційних труднощів із поверненням виданих кредитів поряд із поверхневою оцінкою платоспроможності позичальників перед видачею кредиту. Таким чином вітчизняним банкам необхідно більш відповідально поставитися до пошуку шляхів вирішення проблем кредитної діяльності, що в свою чергу включає і розробку більш досконалої системи кредитного моніторингу, що включає здійснення конструктивних змін за такими напрямками: розробка організаційної структури банку із виділенням окремого підрозділу, який би займався виключно кредитним моніторингом; розробка нормативних документів, які б чітко регулювали обов'язки та дії працівників відділу кредитного моніторингу і містили би вказівки, хто і що повинен робити у тій чи іншій ситуації; розробка та впровадження удосконаленої системи управління кредитними ризиками.

У даному розділі кваліфікаційної роботи пропонується сформувати підрозділ кредитного моніторингу, який би включав в себе такі основні напрями: моніторинг кредитних ризиків, моніторинг кредитного портфеля та моніторинг кредитної політики. Доцільність розподілу функцій кредитного моніторингу на три напрями обумовлена широким спектром процедур і обов'язків, які відчутно відрізняються один від одного. На загальнобанківському рівні напрям кредитного моніторингу повинен підпорядковуватися керівнику з кредитної діяльності, а в організаційній структурі філії кредитний моніторинг повинен бути виділений в абсолютно окремий підрозділ і працювати на одному рівні з кредитним відділом. Відповідно до такої організаційної структури нами запропонована система лінійно-функціональних зв'язків та схема взаємодії між підрозділами в процесі здійснення моніторингу.

Для забезпечення ефективної роботи кредитного механізму та з огляду на необхідність розподілу відповідальності обов'язки по роботі з уже проблемною заборгованістю потрібно покласти на підрозділ, відокремлений від підрозділу моніторингу, який би здійснював заходи, спрямовані на погашення таких кредитів, взаємодію із юридичною службою, службою безпеки, контроль судово-позовної роботи та співпрацю із виконавчими органами. Підрозділ кредитного моніторингу повинен працювати із неproblemною та передproblemною заборгованістю. Тому для потреб моніторингу пропонуємо кожному неproblemному кредиту призначити один із трьох статусів, які і визначають порядок роботи з ним і підрозділ, який відповідальний за її проведення. Відповідно до запропонованого підходу кредит, який не віднесений до групи проблемних, може перебувати у статусах «поточна заборгованість», «підвищений ризик» і «особлива увага». Кредитна заборгованість із статусами «поточна заборгованість» та «підвищений ризик» обробляється спеціалістами відділу моніторингу самостійно, кредити із статусом «особлива увага» підлягають обробці із залученням служби безпеки. Кредит із статусу «поточна заборгованість» переходить у інший статус при відповідності розробленим нами критеріям.

Моніторинг кредитного ризику банків є об'єктом пильної уваги з боку наглядових органів. Автором кваліфікаційної роботи розглянуто підхід до прогнозування кредитного ризику. Для отримання прогнозової оцінки показника використано функцію «ПРЕДСКАЗ.ETS.СТАТ» MS Excel, параметри якої визначені по історичному набору даних ПАТ «ПУМБ» щодо нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, нормативу великих кредитних ризиків і нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами на основі прогнозування окремих їх складових за 37 періодів (місяців). Отримані в дослідженні дані можуть свідчити про ефективність використаного прийому прогнозування і дають підставу зробити висновок про спроможність ПАТ «ПУМБ» виконувати обов'язкові вимоги щодо кредитного ризику та впоратися з можливим

негативним наслідком реалізації ризиків кредитування у найближчі 15 місяців. Проведене «стрес-тестування» свідчить, що основний і додатковий капітали, як і регулятивний капітал в цілому забезпечуватиме необхідну стійкість фінансово-кредитній установі.

Запропоновано заходи з удосконалення управління кредитним портфелем банку, які у загальному вигляді передбачають: оптимізацію кредитного портфеля (за допомогою диверсифікації, застосування моделі оптимізації кредитного портфеля), а також застосування конкретних методів зниження ризиків кредитного портфеля та ризиків конкретного позичальника.

Важливо наголосити на необхідності виконання обов'язкових економічних нормативів, встановлених НБУ, що обмежують розмір кредитних ризиків, у тому числі із пов'язаними з банком особами, при формуванні елементів кредитного портфеля. Використання економіко-математичної моделі, дозволяє оптимізувати кредитний портфель банку за критеріями ризику, прибутковості і ліквідності як за допомогою застосування математичного апарату, так і за допомогою використання автоматизованих засобів розрахунку (надбудови «Пошук рішень» MS Excel).

ВИСНОВКИ

Зростання рівня конкуренції на ринку банківських послуг в цілому та кредитних послуг зокрема, визначає необхідність для учасників ринку у пошуку дієвих інструментів підвищення ефективності власної діяльності. В портфелі активів сучасних банків майже третину становлять кредити, що визначає підвищення уваги до процесів, які супроводжують кредитну діяльність банку. У цьому аспекті досить ефективним інструментом підвищення ефективності банківської діяльності можна вважати моніторинг кредитних операцій.

На сучасному етапі розвитку економіки кредитні операції відіграють важливу роль у діяльності реального сектору економі, забезпеченні життєдіяльності фізичних осіб та функціонуванні фінансового сектору. Кредитна діяльність банків охоплює широке коло питань: розробку внутрішньої нормативної документації щодо організації та надання кредитних послуг, ухвалення стратегії формування та управління кредитним портфелем, визначення ефективності кредитної діяльності тощо. Пріоритетними завданнями кредитної діяльності є створення умов для розміщення залучених банком коштів з найбільшою прибутковістю, контроль за станом та якістю кредитного портфелю, мінімізація та диверсифікація кредитних та супутніх ризиків діяльності, моніторинг кредитних операцій, визначення підходів до мінімізації «проблемної заборгованості» та встановлення «правил» ціноутворення на кредитні послуги установи.

Процес здійснення кредитної діяльності передбачає послідовне виконання певних етапів: організаційне забезпечення кредитної діяльності; підходи та безпосередньо формування загального обсягу кредитних ресурсів банку; безпосередньо здійснення операцій з надання кредитів; управління ризиками кредитної діяльності банку; моніторинг та контроль кредитної діяльності. Серед зазначених етапів моніторинг кредитних операцій заслуговує на особливу увагу, тому що певним чином забезпечує взаємозв'язок усіх інших етапів кредитної

діяльності з досягненням визначених стратегічних цілей розвитку банку. Кредитний моніторинг можна представити цілісною інформаційно-аналітичною системою безперервного спостереження та аналізу процесу надання кредиту на усіх стадіях.

До основних завдань кредитного моніторингу варто віднести: своєчасне надання достовірної інформації щодо фінансового стану позичальника, його спроможності вчасно виконувати зобов'язання за кредитною угодою; оцінку якості кредитного портфелю банку, його структури та загального рівня ризику; виявлення проблем в організації кредитної діяльності банку та формування напрямів їх вирішення; попередня оцінка кредитоспроможності позичальника тощо. Моніторинг кредитних операцій забезпечує своєчасне ухвалення управлінських рішень в сфері кредитної діяльності банку, що сприяє зменшенню ризикованості діяльності та збільшенню прибутковості.

Аналіз кредитних операцій вітчизняних банків засвідчив відсутність однозначних тенденцій в розвитку кредитування. Зокрема спостерігається скорочення загальної частки кредитних ресурсів в структурі активів банківських установ на користь цінних паперів. Тенденції до зростання межують з періодами спаду внаслідок дії «фінансових шоків» та дестабілізаційних факторів, відносно високим рівнем невизначеності економічного розвитку, обумовленим зокрема, наслідками пандемії та жорсткими карантинними обмеженнями. В умовах погіршення фінансового стану позичальників створювалися умови для підтримки функціонування банківської системи, що проявилось безпосередньо в призупиненні низки вимог до системно важливих банків та розробці нових підходів до управління проблемною та безнадійною заборгованістю. Дії НБУ створили підґрунтя для відновлення процесу кредитування у «доковідних» масштабах у другій половині 2021 р. Відносно стабільну роботу переважної більшості банків країни забезпечили й внутрішні системи кредитного моніторингу та контролю, що дозволили сформувати банкам якісні кредитні портфелі.

Розгляд моніторингу як системи дозволив виділити такі його елементи:

організація кредитного моніторингу, напрями кредитного моніторингу та його зміст. Виокремлено цільові орієнтири, що ставляться перед менеджментом банку в процесі здійснення конструктивних змін діючої системи кредитного моніторингу: створення в організаційній структурі банку окремого підрозділу, функції якого обмежувались би виключно кредитним моніторингом за трьома напрямками: моніторинг кредитних ризиків, кредитного портфеля та кредитної політики; затвердження нормативних документів з чітко прописаними обов'язками та діями працівників підрозділу кредитного моніторингу; розробка та впровадження системи управління кредитними ризиками. Процес реорганізації системи кредитного моніторингу необхідно адаптувати до нових інноваційних банківських технологій. Автоматизація процедур кредитного моніторингу сприятиме підвищенню його ефективності, скороченню витрат часу на виявлення та оцінку кредитних ризиків, зниженню його трудомісткості та вартості.

У кваліфікаційній роботі запропоновано комплексну модель кредитного моніторингу на основі системного підходу, а також розроблено методичне забезпечення організації окремих етапів кредитного процесу з використанням результатів кредитного моніторингу (розроблено технологічні карти, схеми, процедури, методичні вказівки).

Для цілей моніторингу кредитної діяльності запропоновано використовувати такі найбільш значущі показники, що характеризують кредитний ризик і знаходяться у відкритому доступі з можливістю достовірного розрахунку на основі публічної інформації – економічні нормативи кредитного ризику та їх складові. Актуальним напрямом вдосконалення моніторингу кредитного ризику банків є подальша розробка інструментарію раннього попередження, у тому числі – шляхом пошуку і опису набору моделей прогнозування, які з високою імовірністю дають точні результати залежно від стратегій банківського розвитку.

Крім того, обґрунтовано заходи з удосконалення управління кредитним портфелем банку, які у загальному вигляді передбачають: оптимізацію

кредитного портфеля (за допомогою диверсифікації, застосування моделі оптимізації кредитного портфеля), а також застосування конкретних методів зниження ризиків кредитного портфеля та ризиків конкретного позичальника.

Використання економіко-математичної моделі, дозволяє оптимізувати кредитний портфель банку за критеріями ризику, прибутковості і ліквідності як за допомогою застосування математичного апарату, так і за допомогою використання автоматизованих засобів розрахунку

Такими є деякі можливі шляхи удосконалення кредитного моніторингу в банківській діяльності. Реалізація їх дозволить підвищити якість кредитного моніторингу як у комерційних банках, так і в НБУ. Разом з цим хочеться додати, що запропоновані рекомендації не є єдиними і абсолютно безперечними. Оскільки дослідження проводилося в певних межах, то в даній випускній кваліфікаційній роботі вирішувалося завдання визначення основи такої складної проблеми як моніторинг кредитної діяльності банківських установ, як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Подальша робота у цьому напрямі, на нашу думку, дозволить виявити нові підходи та межі дослідження проблем кредитного моніторингу у банківській діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lending interest rate (%) for Ukraine. World Development Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (дата звернення 14.11.2021)
2. Байрам У.Р. Кредитный мониторинг, как метод контроля качества кредитного портфеля банка. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/97982/62-Bayram.pdf?sequence=1> (дата звернення 10.10.2021)
3. Болгар Т. Особливості державного та внутрішньобанківського регулювання проблемних кредитів в Україні. *Вісник Національного банку України*. Київ, 2014. № 12. С. 23 – 29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_12_10 (дата звернення: 01.11.2021 р.)
4. Бровко Л.І., Сорока Ю.В., Бровко Є.І. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків України в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 86-89. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2018/18.pdf (дата звернення 14.11.2021)
5. Вержбицький П. М. Особливості застосування сучасних методів оцінки кредитного ризику в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Економічні науки»*. Київ, 2013. Т. 146. С. 12 – 16. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2909/Verzhbytskyi_osoblyvosti_zastosuvannia_suchasnykh_metodiv_otsinky.pdf?sequence=3 (дата звернення: 01.11.2021 р.)
6. Виговський В.Г. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання комерційними банками. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metodichni-pidhodi-do-ocinki-kreditospromozhnosti-sub-ektiv-gospodaryuvannya-komerciynimi-bankami.html> (дата звернення 14.11.2021)
7. Відомості про колекторські компанії з якими укладено договір з врегулювання заборгованості АТ «ПУМБ». Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL: https://retail.pumb.ua/content/cmsfile/ua/кредитні%20продукти_інфо%20по%20ка

[520згідно%20зу%20оновл%20для%20розміщення.pdf](#) (дата звернення: 28.09.2021 р.)

8. Владичин У.В. Банківське кредитування. URL: https://pidru4niki.com/1584072045689/bankivska_sprava/bankivske_kredituvannya (дата звернення 04.11.2021)

9. Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання»; КНЕУ. Київ, 2001. 30 с.

10. Гербич Л.А. Моніторинг портфеля іпотечних кредитів банку. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2923> (дата звернення 14.11.2021)

11. Господарський кодекс України. Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV (в редакції від 06.10.2021). Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 24.11.2021)

12. Дані наглядової статистики. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення: 11.10.2021 р.)

13. Дутченко О. М., Дутченко О. О. Моніторинг кредитної операції як інструмент забезпечення ефективності проведення банківського кредитування. *Бізнес-інформ*. 2012. № 2. С. 173-175.

14. Економічні нормативи. Дані наглядової статистики. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>. (дата звернення: 05.11.2021 р.)

15. Жукова Н.К., Зражевська Н.В. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків. *Економічний часопис-XXI*. 2013. № 1-2 (1).

16. Звіт Національного банку України за 2020 рік URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=4 (дата звернення 14.11.2021)

17. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках. *Фінанси, облік, банки*. Вінниця, 2014. Вип. № 1(20). С. 153 – 160. URL: <https://jfub.donnu.edu.ua/issue/view/18> (дата звернення: 10.11.2021 р.)
18. Комітети. Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL: https://about.pumb.ua/management/management_body (дата звернення: 11.10.2021 р.)
19. Кредитний моніторинг. Discovered. URL: <https://discovered.com.ua/glossary/kreditnyj-monitoring/> (дата звернення 14.11.2021)
20. Лункіна Т.І., Вельховацька К.О. Методи управління ризиками споживчого кредитування. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/95.pdf> (дата звернення 14.11.2021)
21. Николова Л. В., Парамонова В. И. Финансовое прогнозирование в социально-экономических системах. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Серия «Экономические науки»*. Санкт-Петербург, 2014. № 6 (209). С. 154 – 163. URL: <https://economy.spbstu.ru/userfiles/files/articles/2014/6/nikolova-paramonova.pdf> (дата звернення: 05.11.2021 р.)
22. Організація системи фінансового моніторингу в банківській системі України та його оцінка. Конкурсна робота Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей зі спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою». URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Efektyvnist-monitoryngu.pdf> (дата звернення 14.11.2021)
23. Островська Н.Л. Моніторинг в системі управління кредитною діяльністю банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2014. 23 с.
24. Островська Н.Л. Теоретичні та практичні аспекти організації моніторингу кредитної політики в банку. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2349> (дата звернення 04.11.2021)
25. Офіційний сайт державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 14.11.2021)

26. Петрашко Л.П. Валютні операції. Навч. посібник. Київ, 2001. 204 с. URL: <https://buklib.net/books/31110/> (дата звернення 14.11.2021)
27. Петрушко Я. Р. Кредитна діяльність банку та основні етапи її організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство). 2018. Вип. 20. Ч. 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/37.pdf (дата звернення 24.11.2021)
28. Політики управління ризиками в АТ «ПУМБ». Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL: https://about.pumb.ua/content/cmsfile/ua/сталий%20розвиток_політика%20управління%20рисками%202021%20ред%203.pdf (дата звернення: 13.10.2021 р.)
29. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Постанова Правління Національного банку України 30.06.2016 № 351 (в редакції від 21.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 05.11.2021 р.)
30. Похилько С. В., Новіков В. М. Аналіз існуючих підходів щодо управління та мінімізації кредитного ризику банку. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». Суми, 2019. № 1. С. 53 – 63. URL: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2019/12/13/7-53-63.pdf> (дата звернення: 07.11.2021 р.)
31. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (в редакції від 05.08.2021 р.). Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 05.11.2021 р.)
32. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX (в редакції 24.11.2021). Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 14.11.2021)

33. Про затвердження інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/print1433753775359538> (дата звернення: 03.11.2021 р.)

34. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні : рішення Правління НБУ № 803-рш від 15.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#n22296> (дата звернення: 05.11.2021 р.)

35. ПУМБ Ахметова домовився про купівлю «Ідея Банку». Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/> (дата звернення: 04.10.2021 р.)

36. ПУМБ досяг попередньої угоди про купівлю АТ «Ідея Банк». Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL <https://about.pumb.ua/presscenter/news/item/6325-pumb-dostig-predvariteljnogo-soglasheniya-o-pokupk> (дата звернення: 10.10.2021 р.)

37. ПУМБ. Сайт енциклопедії «Вікіпедія». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%A3%D0%9C%D0%91> (дата звернення: 28.10.2021 р.)

38. Рац О.М. Організація моніторингу в системі управління кредитною діяльністю банку. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/11910/1/Рац%20О%20М_БС_розд_моногр.pdf (дата звернення 14.11.2021)

39. Рац О. М. Організаційні засади кредитного моніторингу позичальників в системі управління кредитними ризиками банку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2014. Вип. 5, ч. 4. С. 117 – 120. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/239.pdf (дата звернення: 24.10.2021 р.)

40. Рейтинги банківських послуг. Сайт фінансової аналітики «Bankchart-UA». URL: https://bankchart.com.ua/spravochniki/rejtingi_bankov (дата звернення: 30.10.2021 р.)

41. Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам у національній та іноземній валютах, та розміру кредитного ризику за класами боржника Офіційний сайт НБУ. URL:

https://bank.gov.ua/files/stat/Kred_class_2021-10-01.xlsx (дата звернення: 30.10.2021 р.)

42. Сабліна Н. В., Кривеженко В. В. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду здійснення кредитних операцій банку. *Бізнес інформ*. Харків, 2012. № 7. С. 136 – 138. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-7_0-pages-136_138.pdf (дата звернення: 05.11.2021 р.)

43. Смовженко Т. С., Денис О. Б. Оцінка фінансових втрат банків України від кредитних операцій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2 (118) URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20162\(118\)/sep20162\(118\)_082_SmovzhenkoT,DenysO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep20162(118)_082_SmovzhenkoT,DenysO.pdf)

44. Статистика фінансового сектору. Офіційний сайт НБУ URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#2fs> (дата звернення 14.11.2021)

45. Стороженко О.О, Гірченко Т.Д, Шейко О.П. Кредитні операції банків на сучасному етапі економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-2. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/52_2_2020/21.pdf (звернення 10.10.2021 р.)

46. Стратегія сталого розвитку – основа зростання бізнесу. Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL: <https://about.pumb.ua/growth/strategy> (дата звернення: 14.10.2021 р.)

47. Структури власності банків України. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/registration/shareholders> (дата звернення: 10.10.2021 р.)

48. У 2020 році обсяги іпотечного кредитування зросли на третину до 3,8 млрд грн – результати опитувань банків. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2020-rotsi-obsyagi-ipotechnogo-kredituvannya-zrosli-na-tretinu-do-38-mlrd-grn--rezultati-opituvan-bankiv>

ДОДАТКИ

Декану ФЕМ
Олейнікову О. А.
Студентки групи ФІКм-20
Спеціальності 072 Фінанси, банківська
справа та страхування
Штамбург Оксана Олегівна
(П.І.Б.)

З А Я В А

Прошу затвердити тему випускної кваліфікаційної роботи у такому формулюванні:

і призначити науковим керівником к.е.н., доцента, доцента каф. УФЕБ Катранжи Л.Л.

Дата _____ Підпис _____

Згода наукового керівника
випускної кваліфікаційної роботи _____ Катранжи Л. Л.
(підпис, дата) (П.І.Б.)

Висновок кафедри _____

Завідувач кафедри _____ д.е.н., проф. Попова О.Ю.
(підпис, дата) (П.І.Б.)

Перелік зауважень щодо оформлення кваліфікаційної роботи

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження

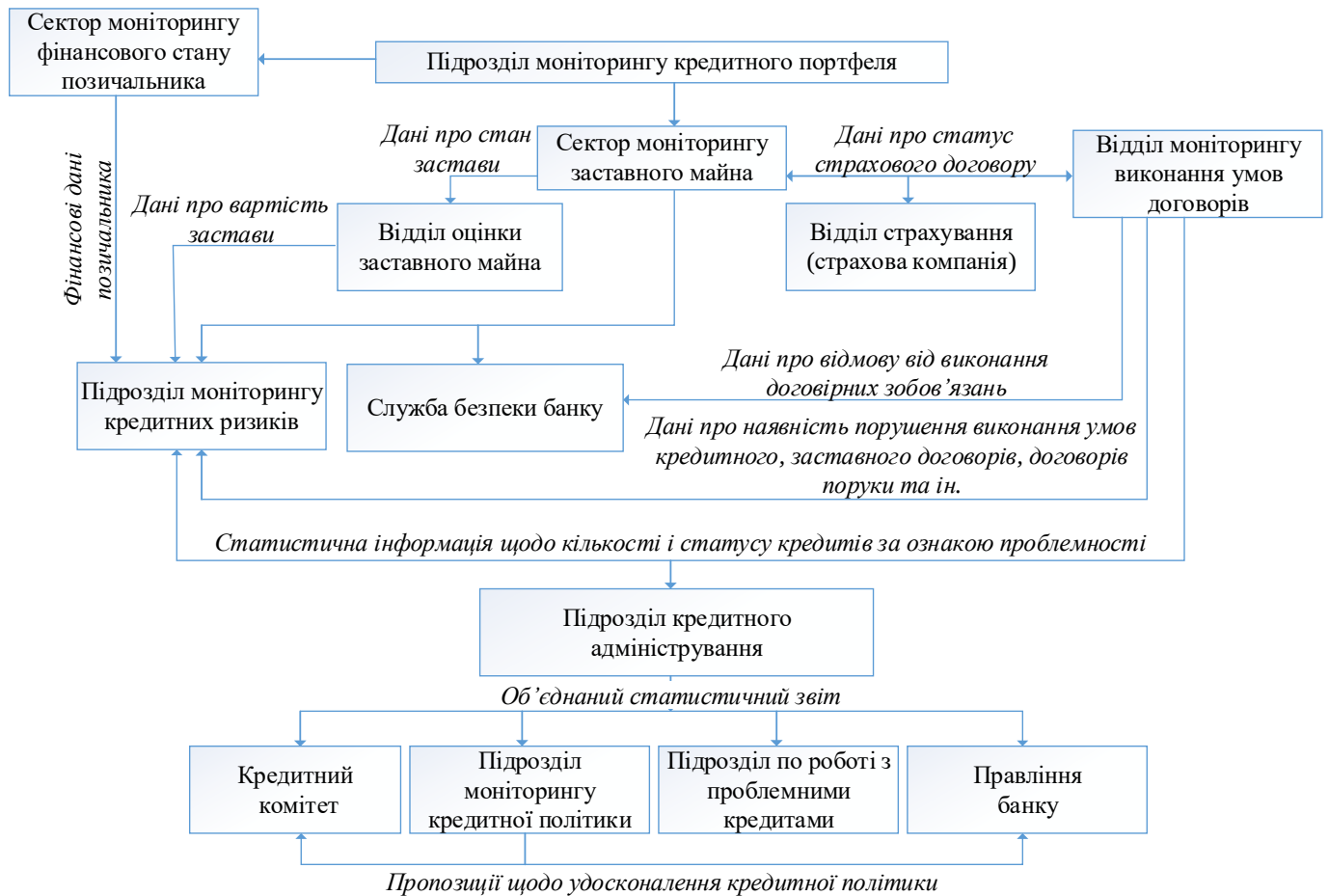
«___»_____2021 р.

_____Л. М. Василюшина

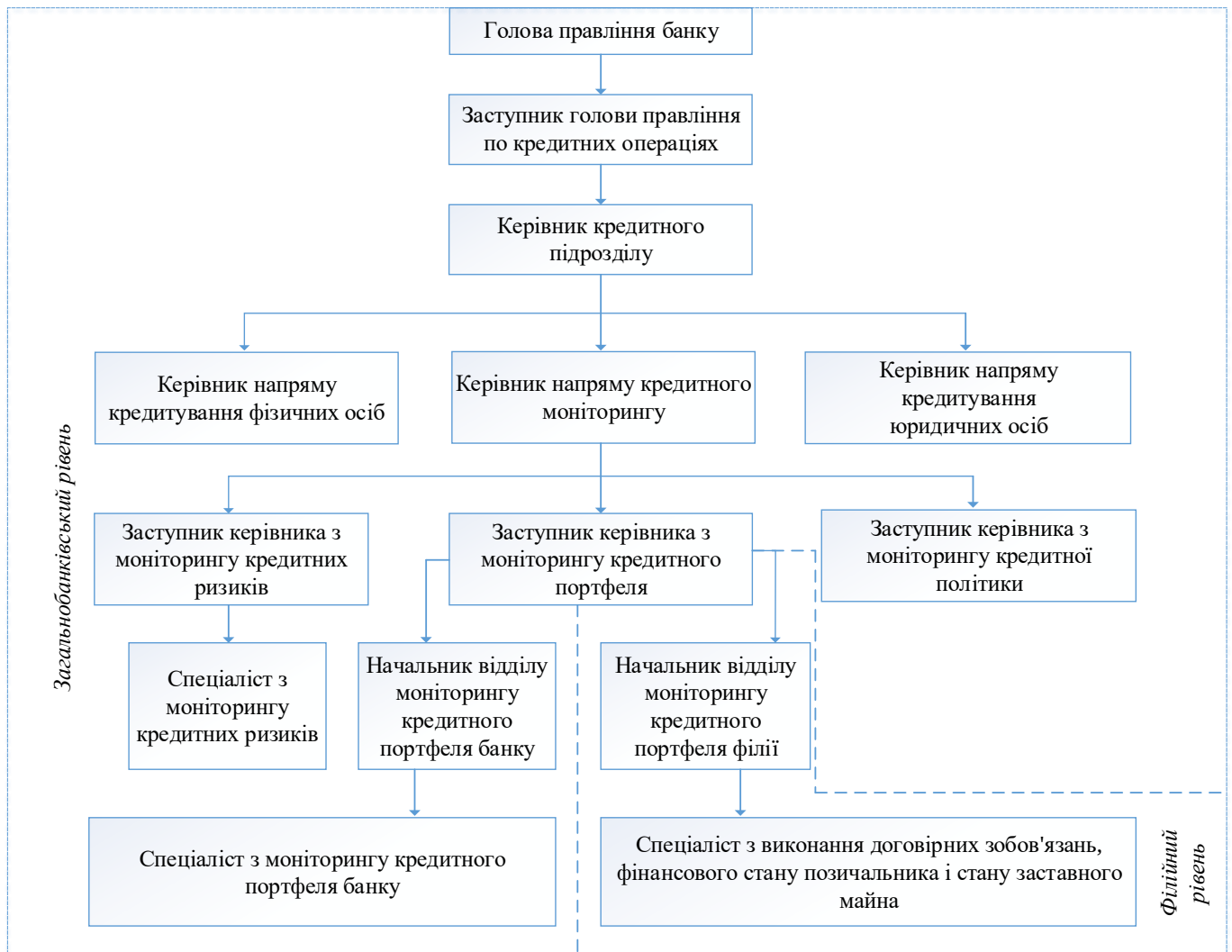
Оптимізація системи кредитного моніторингу комерційного банку

№ п/п	Напрямок вдосконалення системи кредитного моніторингу	Конкретні дії щодо вдосконалення системи кредитного моніторингу
1.	Вдосконалення організаційної структури банку	1) Об'єднання функцій кредитного моніторингу в межах окремого підрозділу; 2) Розробка переліку посад у відділі відповідно до поставлених перед відділом завдань; 3) Розробка організаційної структури відділу кредитного моніторингу із встановленням лінійних та функціональних зв'язків та рівнів підпорядкування.
2.	Вдосконалення нормативної бази	Розробка положень банку і його філій щодо здійснення кредитного моніторингу, яке базується на діючому законодавстві, нормативних актах НБУ та рекомендаціях банківських аналітиків з урахуванням індивідуальних особливостей банку; Розробка посадових інструкцій працівників відділу кредитного моніторингу із визначенням їх основних обов'язків, прав, відповідальності тощо; Розробка технологічних карт дій працівників відділу кредитного моніторингу а також схем руху документів, які використовуються в процесі здійснення кредитної діяльності; Розробка шаблонів заявок, службових записок, актів перевірки та інших документів, які підлягають створенню та обробці в процесі здійснення кредитного моніторингу; Розробка документів, що підлягають ознайомленню під підпис, які містять дані щодо потенційних дій працівників відділу кредитного моніторингу, що можуть завдати особливо великої шкоди банку.
3	Вдосконалення системи управління ризиками	1) Проведення порівняльної характеристики і вибір оптимального методу оцінки платоспроможності позичальників; 2) Проведення порівняльної характеристики і вибір оптимального методу оцінки кредитних ризиків; 3) Розробка і впровадження до використання автоматичних систем обрахунку фінансових станів позичальників та кредитних ризиків за їх кредитними зобов'язаннями.

Організація кредитного моніторингу в банку

Система зв'язків відділу кредитного моніторингу з іншими підрозділами банку в процесі здійснення кредитної діяльності

Система лінійно-функціональних зав'язків при організації кредитного моніторингу в банку відповідно до запропонованої організаційної структури

Динаміка фактичних значень економічних нормативів кредитного ризику

Н₇ – Н₉ та їх складових ПАТ «ПУМБ» з 01.10.2018 по 01.10.2021

Дата	Зс, тис. грн	РК, тис. грн.	Н ₇ , %
01.10.2018	4712500,98	5648156,569	83,43432
01.11.2018	1129463,61	5091044,594	22,1853
01.12.2018	836512,895	5573151,632	15,00969
01.01.2019	910710,454	5282255,351	17,24094
01.02.2019	810301,98	5386482,835	15,04325
01.03.2019	733117,446	5101060,484	14,37186
01.04.2019	756652,415	5912759,033	12,79694
01.05.2019	1021926,19	6028809,593	16,95071
01.06.2019	940602,758	6311135,676	14,90386
01.07.2019	734553,284	6309944,526	11,6412
01.08.2019	878051,105	6809582,111	12,89435
01.09.2019	885370,082	7199083,311	12,29837
01.10.2019	713388,659	7483184,088	9,533223
01.11.2019	749894,916	7732794,321	9,697593
01.12.2019	896020,434	7429398,498	12,06047
01.01.2020	878629,379	7914882,236	11,10098
01.02.2020	884281,787	8221650,081	10,75553
01.03.2020	848831,695	8273139,169	10,26009
01.04.2020	972642,752	8801525,549	11,05084
01.05.2020	884373,528	6977829,621	12,67405
01.06.2020	900220,489	6908943,443	13,02979
01.07.2020	886955,817	7327868,028	12,10387
01.08.2020	928130,172	7638131,29	12,15127
01.09.2020	897306,334	7801065,504	11,50236
01.10.2020	921419,234	8056066,56	11,43758
01.11.2020	901765,982	8287339,288	10,88125
01.12.2020	897454,43	8709067,38	10,30483
01.01.2021	846580,753	8589500,258	9,855995
01.02.2021	911061,865	8499029,811	10,7196
01.03.2021	900897,53	8959115,993	10,05565
01.04.2021	898414,804	8293615,435	10,83261
01.05.2021	891490,232	8613072,024	10,35043
01.06.2021	881726,169	8943622,504	9,858714
01.07.2021	870481,647	9082744,282	9,583906
01.08.2021	861789,551	9314404,971	9,252223
01.09.2021	877248,75	9725642,249	9,019957
01.10.2021	864784,214	10088150,26	8,572277
σ	635136,55	1374974,918	12,49256
μ	981501,468	7522304,015	13,93016
C _v	0,64710708	0,182786406	0,896799

де Z_c – сукупна заборгованість перед банком контрагента або групи пов'язаних контрагентів (сума всіх вимог банку і сума всіх фінансових зобов'язань, наданих банком);

PK – регулятивний капітал банку;

H_7 – норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента;

σ – стандартне відхилення;

μ – математичне очікування;

C_v – коефіцієнт варіації.

Дата	Зв, тис. грн.	РК, тис. грн.	Н8, %
01.10.2018	8235561,96	5648156,569	145,8097
01.11.2018	9174441,06	5091044,594	180,2074
01.12.2018	7325803,02	5573151,632	131,4481
01.01.2019	4637580,54	5282255,351	87,79546
01.02.2019	7163201,86	5386482,835	132,9848
01.03.2019	6363103,36	5101060,484	124,7408
01.04.2019	5849793,93	5912759,033	98,9351
01.05.2019	7620425,38	6028809,593	126,4002
01.06.2019	6616138,51	6311135,676	104,8328
01.07.2019	5541787,97	6309944,526	87,82626
01.08.2019	6224761,99	6809582,111	91,41181
01.09.2019	7064708,52	7199083,311	98,13345
01.10.2019	3116917,47	7483184,088	41,65229
01.11.2019	3204755,81	7732794,321	41,4437
01.12.2019	3982196,42	7429398,498	53,60052
01.01.2020	3513398,89	7914882,236	44,38978
01.02.2020	3509381,2	8221650,081	42,68463
01.03.2020	3435575,88	8273139,169	41,52687
01.04.2020	3624035,53	8801525,549	41,17508
01.05.2020	3444578,15	6977829,621	49,36461
01.06.2020	1690839,98	6908943,443	24,47321
01.07.2020	1690099,94	7327868,028	23,06401
01.08.2020	1733231,63	7638131,29	22,69183
01.09.2020	1671741,15	7801065,504	21,42965
01.10.2020	921419,234	8056066,56	11,43758
01.11.2020	1833409,3	8287339,288	22,12301
01.12.2020	897454,43	8709067,38	10,30483
01.01.2021	0	8589500,258	0
01.02.2021	911061,865	8499029,811	10,7196
01.03.2021	900897,53	8959115,993	10,05565
01.04.2021	898414,804	8293615,435	10,83261
01.05.2021	891490,232	8613072,024	10,35043
01.06.2021	0	8943622,504	0
01.07.2021	714172,893	9082744,282	7,862964
01.08.2021	0	9314404,971	0
01.09.2021	0	9725642,249	0
01.10.2021	920234,491	10088150,26	9,121935
σ	2730278,11	1374974,918	49,9718
μ	3387097,7	7522304,015	52,99542
C _v	0,80608189	0,182786406	0,942946

де Зв – суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб (вся заборгованість);
Н8 – норматив великих кредитних ризиків.

Дата	З _{ін} , тис. грн.	ОК, тис. грн.	ДК, тис. грн.	В ₁ , тис. грн.	Н9
01.10.2018	4378664,16	3836559,82	1818652,752	407175,305	83,434319
01.11.2018	4117210,18	3825680,98	1272419,609	367063,243	87,025527
01.12.2018	4155798,36	3836247,41	1743960,219	401774,949	80,252049
01.01.2019	1372229,99	3759198,18	1530113,173	380830,417	27,956307
01.02.2019	4113880,79	3575728,04	1817810,794	388334,796	82,19207
01.03.2019	3478800,96	3557451,78	1550664,705	367784,387	73,387284
01.04.2019	3497219,42	3560458,21	2359356,821	426226,682	63,66002
01.05.2019	3372687,94	4570590,58	1465275,01	434582,323	60,212772
01.06.2019	3937435,12	4580132,79	1738058,889	454909,801	67,154116
01.07.2019	3260275,64	4581036,76	1735963,768	454824,038	55,615447
01.08.2019	3594741,95	4588486,88	2228151,236	490797,944	56,826316
01.09.2019	4220724,96	4595832,37	2610306,946	518842,03	63,115558
01.10.2019	2895226,79	4602376,20	2887863,889	539297,286	41,652289
01.11.2019	2976727,11	4594269,48	3145580,843	557269,223	41,443696
01.12.2019	2866691,35	4596904,07	2839550,43	535424,724	41,540052
01.01.2020	2442146,49	4590896,20	3331042,04	570379,553	33,219438
01.02.2020	2438182,97	4597499,44	3631206,645	592466,838	31,929107
01.03.2020	2402545,94	4607464,11	3672731,064	596174,052	31,266779
01.04.2020	2462465,03	4616486,95	4192094,604	634217,872	30,124241
01.05.2020	2378272,37	6232480,67	752404,9501	502911,765	36,690558
01.06.2020	734444,20	6239760,02	676239,4239	497951,96	11,443421
01.07.2020	746035,41	6239110,19	1095813,839	528114,53	10,960134
01.08.2020	747824,35	6249935,24	1395252,051	550453,485	10,540555
01.09.2020	722426,09	6248884,19	1559237,31	530952,262	9,9272954
01.10.2020	729805,60	6256820,14	1806302,416	548292,334	9,7115381
01.11.2020	869030,86	6247007,79	2047387,501	564018,88	11,241766
01.12.2020	333294,80	6245314,41	2470808,971	592696,39	4,1028842
01.01.2021	485909,65	6223783,49	2372772,767	584565,826	6,0647808
01.02.2021	473041,97	6200266,61	2305819,199	578413,835	5,9669721
01.03.2021	464156,00	6195733,55	2770438,439	609699,696	5,5544492
01.04.2021	455626,01	7503610,89	797060,5463	564445,658	5,8895129
01.05.2021	632054,09	7509893,08	1110234,944	586168,706	7,8672802
01.06.2021	627928,78	7486925,39	1463753,109	545991,389	7,4711738
01.07.2021	671129,31	7470239,29	1619560,988	554477,817	7,8629638
01.08.2021	662861,10	7476892,04	1844568,934	568609,119	7,5730872
01.09.2021	652304,77	7486590,68	2246107,571	593694,593	7,1375918
01.10.2021	864704,57	7495923,28	2599282,98	615807,582	9,1219348
σ	1439425,3	1354779,655	874748,1493	77134,0068	27,717903
μ	2033365	5461688,41	2067671,605	519882,197	33,165819
C _V	0,70790306	0,248051436	0,423059516	0,14836824	0,835737

де $Z_{ін}$ – сукупність всіх вимог банку до пов’язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов’язань, наданих банком щодо пов’язаних із банком осіб;

OK – основний капітал банку (капітал 1-го рівня);

$ДК$ – додатковий капітал банку (капітал 2-го рівня);

B_1 – балансова вартість активів: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банком і обліковуються за справедливою вартістю; балансова вартість інвестицій в асоційовані та дочірні компанії; балансова вартість вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 % і більше їх статутного капіталу; балансова вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень); балансова вартість вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу; балансова вартість цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах; балансова вартість цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів;

Н9 – нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком

**Розрахунок прогнозних значень нормативів кредитного ризику Н₇– Н₉ на
основі прогнозу основних складових економічних нормативів
ПАТ «ПУМБ»**

Л.1

**Результати прогнозування сукупної заборгованості перед банком
контрагента або групи пов'язаних контрагентів ПАТ «ПУМБ»**

Дата	Зс, тис. грн	Прогноз(Зс, тис. грн)	Нижня межа прогнозу (Зс, тис. грн)	Верхня межа прогнозу (Зс, тис. грн)
01.10.2018	4712500,978			
01.11.2018	1129463,606			
01.12.2018	836512,895			
01.01.2019	910710,4541			
01.02.2019	810301,9804			
01.03.2019	733117,4457			
01.04.2019	756652,4151			
01.05.2019	1021926,188			
01.06.2019	940602,7576			
01.07.2019	734553,2836			
01.08.2019	878051,1051			
01.09.2019	885370,0823			
01.10.2019	713388,659			
01.11.2019	749894,9158			
01.12.2019	896020,4338			
01.01.2020	878629,3787			
01.02.2020	884281,7869			
01.03.2020	848831,6953			
01.04.2020	972642,7519			
01.05.2020	884373,528			
01.06.2020	900220,4886			
01.07.2020	886955,8167			
01.08.2020	928130,172			
01.09.2020	897306,3342			
01.10.2020	921419,2337			
01.11.2020	901765,9822			
01.12.2020	897454,4297			
01.01.2021	846580,7526			
01.02.2021	911061,8652			
01.03.2021	900897,5303			
01.04.2021	898414,8043			
01.05.2021	891490,2317			
01.06.2021	881726,1686			
01.07.2021	870481,6467			
01.08.2021	861789,5514			
01.09.2021	877248,7502			
01.10.2021	864784,2139	868021,4511	750317,74	985725,16
01.11.2021		865528,8805	748163,16	982894,60
01.12.2021		863036,3099	746008,59	980064,03
01.01.2022		860543,7393	743854,01	977233,47
01.02.2022		858051,1686	741699,43	974402,91
01.03.2022		855558,598	739544,85	971572,34
01.04.2022		853066,0274	737390,27	968741,78
01.05.2022		850573,4568	726729,96	974416,95
01.06.2022		848080,8862	724600,31	971561,46
01.07.2022		845588,3156	722470,66	968705,97
01.08.2022		843095,745	720341,00	965850,49
01.09.2022		840603,1744	717370,75	963835,60
01.10.2022		838110,6038	715243,59	960977,62
01.11.2022		835618,0331	713116,43	958119,64
01.12.2022		833125,4625	710989,27	955261,66
01.01.2023		830632,8919	708862,11	952403,67

Результати прогнозування обсягів регулятивного капіталу ПАТ «ПУМБ»

Дата	РК, тис. грн.	Прогноз (РК, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (РК, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу (РК, тис. грн.)
01.10.2018	5648156,569			
01.11.2018	5091044,594			
01.12.2018	5573151,632			
01.01.2019	5282255,351			
01.02.2019	5386482,835			
01.03.2019	5101060,484			
01.04.2019	5912759,033			
01.05.2019	6028809,593			
01.06.2019	6311135,676			
01.07.2019	6309944,526			
01.08.2019	6809582,111			
01.09.2019	7199083,311			
01.10.2019	7483184,088			
01.11.2019	7732794,321			
01.12.2019	7429398,498			
01.01.2020	7914882,236			
01.02.2020	8221650,081			
01.03.2020	8273139,169			
01.04.2020	8801525,549			
01.05.2020	6977829,621			
01.06.2020	6908943,443			
01.07.2020	7327868,028			
01.08.2020	7638131,29			
01.09.2020	7801065,504			
01.10.2020	8056066,56			
01.11.2020	8287339,288			
01.12.2020	8709067,38			
01.01.2021	8589500,258			
01.02.2021	8499029,811			
01.03.2021	8959115,993			
01.04.2021	8293615,435			
01.05.2021	8613072,024			
01.06.2021	8943622,504			
01.07.2021	9082744,282			
01.08.2021	9314404,971			
01.09.2021	9725642,249			
01.10.2021	10088150,26	10088150,26	10088150,26	10088150,26
01.11.2021		10124175,59	9268013,35	10980337,83
01.12.2021		10241943,89	9171227,17	11312660,60
01.01.2022		10359712,18	9110329,73	11609094,63
01.02.2022		10477480,47	9071570,83	11883390,11
01.03.2022		10595248,76	9048215,48	12142282,04
01.04.2022		10713017,06	9036369,16	12389664,95
01.05.2022		10830785,35	9033539,70	12628031,00
01.06.2022		10948553,64	9038018,45	12859088,83
01.07.2022		11066321,93	9048573,67	13084070,20
01.08.2022		11184090,23	9064282,84	13303897,61
01.09.2022		11301858,52	9084433,86	13519283,18
01.10.2022		11419626,81	9108463,51	13730790,11
01.11.2022		11537395,1	9135917,26	13938872,95
01.12.2022		11655163,4	9166422,00	14143904,79
01.01.2023		11772931,69	9199667,04	14346196,34

Прогнозні значення нормативу Н₇ ПАТ «ПУМБ»

Дата	Н ₇ , %
01.11.2021	10,60524
01.12.2021	10,68629
01.01.2022	10,72665
01.02.2022	10,74128
01.03.2022	10,73772
01.04.2022	10,72048
01.05.2022	10,78666
01.06.2022	10,74972
01.07.2022	10,70562
01.08.2022	10,65556
01.09.2022	10,60975
01.10.2022	10,55038
01.11.2022	10,48739
01.12.2022	10,42131
01.01.2023	10,35259

**Результати прогнозування суми всіх великих кредитних ризиків щодо
контрагентів, груп пов'язаних контрагентів,
усіх пов'язаних з ПАТ «ПУМБ» осіб**

Дата	Зв, тис. грн.	Прогноз(Зв, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (Зв, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу (Зв, тис. грн.)
01.10.2018	8235561,964			
01.11.2018	9174441,059			
01.12.2018	7325803,021			
01.01.2019	4637580,538			
01.02.2019	7163201,855			
01.03.2019	6363103,362			
01.04.2019	5849793,934			
01.05.2019	7620425,381			
01.06.2019	6616138,514			
01.07.2019	5541787,974			
01.08.2019	6224761,991			
01.09.2019	7064708,523			
01.10.2019	3116917,466			
01.11.2019	3204755,805			
01.12.2019	3982196,424			
01.01.2020	3513398,892			
01.02.2020	3509381,205			
01.03.2020	3435575,877			
01.04.2020	3624035,534			
01.05.2020	3444578,148			
01.06.2020	1690839,982			
01.07.2020	1690099,937			
01.08.2020	1733231,632			
01.09.2020	1671741,154			
01.10.2020	921419,2337			
01.11.2020	1833409,304			
01.12.2020	897454,4297			
01.01.2021	0			
01.02.2021	911061,8652			
01.03.2021	900897,5303			
01.04.2021	898414,8043			
01.05.2021	891490,2317			
01.06.2021	0			
01.07.2021	714172,8929			
01.08.2021	0			
01.09.2021	0			
01.10.2021	920234,4914	920234,4914	763794,63	957043,87
01.11.2021		1026586,437	852066,74	1242169,59
01.12.2021		951291,7252	789572,13	1151062,99
01.01.2022		1003909,667	833245,02	1214730,70
01.02.2022		994578,556	825500,20	1203440,05
01.03.2022		1083468,172	899278,58	1310996,49
01.04.2022		1046748,388	868801,16	1266565,55
01.05.2022		965278,3258	801181,01	1167986,77
01.06.2022		812671,4816	674517,33	983332,49
01.07.2022		776235,2807	644275,28	939244,69
01.08.2022		896989,8315	744501,56	1085357,70
01.09.2022		973215,0699	807768,51	1177590,23
01.10.2022		554647,8483	460357,71	671123,90
01.11.2022		442410,393	367200,63	535316,58
01.12.2022		858802,2962	712805,91	1039150,78
01.01.2023		943693,2671	783265,41	1141868,85

Прогнозні значення нормативу Н₈ ПАТ «ПУМБ»

Дата	Н ₈ , %
01.11.2021	10,13995
01.12.2021	9,288195
01.01.2022	9,690517
01.02.2022	9,492536
01.03.2022	10,22598
01.04.2022	9,770809
01.05.2022	8,912358
01.06.2022	7,422638
01.07.2022	7,014393
01.08.2022	8,020231
01.09.2022	8,611106
01.10.2022	4,85697
01.11.2022	3,834578
01.12.2022	7,368428
01.01.2023	8,015788

**Результати прогнозування обсягу всіх вимог ПАТ «ПУМБ» до
пов'язаних осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо
пов'язаних осіб**

Дата	Зін, тис. грн.	Прогноз(Зін, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (Зін, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу(Зін, тис. грн.)
01.10.2018	4378664,16			
01.11.2018	4117210,18			
01.12.2018	4155798,36			
01.01.2019	1372229,99			
01.02.2019	4113880,79			
01.03.2019	3478800,96			
01.04.2019	3497219,42			
01.05.2019	3372687,94			
01.06.2019	3937435,12			
01.07.2019	3260275,64			
01.08.2019	3594741,95			
01.09.2019	4220724,96			
01.10.2019	2895226,79			
01.11.2019	2976727,11			
01.12.2019	2866691,35			
01.01.2020	2442146,49			
01.02.2020	2438182,97			
01.03.2020	2402545,94			
01.04.2020	2462465,03			
01.05.2020	2378272,37			
01.06.2020	734444,20			
01.07.2020	746035,41			
01.08.2020	747824,35			
01.09.2020	722426,09			
01.10.2020	729805,60			
01.11.2020	869030,86			
01.12.2020	333294,80			
01.01.2021	485909,65			
01.02.2021	473041,97			
01.03.2021	464156,00			
01.04.2021	455626,01			
01.05.2021	632054,09			
01.06.2021	627928,78			
01.07.2021	671129,31			
01.08.2021	662861,10			
01.09.2021	652304,77			
01.10.2021	864704,57	864704,57	766992,95	962416,19
01.11.2021		611420,22	542329,73	680510,70
01.12.2021		608293,20	539556,07	677030,33
01.01.2022		605166,18	536782,40	673549,96
01.02.2022		602039,16	534008,74	670069,59
01.03.2022		598912,14	531235,07	666589,21
01.04.2022		595785,12	528461,40	663108,84
01.05.2022		592658,11	525687,74	659628,47
01.06.2022		589531,09	522914,07	656148,10
01.07.2022		586404,07	520140,41	652667,73
01.08.2022		583277,05	517366,74	649187,36
01.09.2022		580150,03	514593,08	645706,98
01.10.2022		577023,01	511819,41	642226,61
01.11.2022		573895,99	509045,75	638746,24
01.12.2022		653655,34	579792,29	727518,39
01.01.2023		663971,51	588942,73	739000,30

Результати прогнозування обсягу основного капіталу ПАТ «ПУМБ»

Дата	ОК, тис. грн.	Прогноз(ОК, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (ОК, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу (ОК, тис. грн.)
01.10.2018	3836559,82			
01.11.2018	3825680,98			
01.12.2018	3836247,41			
01.01.2019	3759198,18			
01.02.2019	3575728,04			
01.03.2019	3557451,78			
01.04.2019	3560458,21			
01.05.2019	4570590,58			
01.06.2019	4580132,79			
01.07.2019	4581036,76			
01.08.2019	4588486,88			
01.09.2019	4595832,37			
01.10.2019	4602376,20			
01.11.2019	4594269,48			
01.12.2019	4596904,07			
01.01.2020	4590896,20			
01.02.2020	4597499,44			
01.03.2020	4607464,11			
01.04.2020	4616486,95			
01.05.2020	6232480,67			
01.06.2020	6239760,02			
01.07.2020	6239110,19			
01.08.2020	6249935,24			
01.09.2020	6248884,19			
01.10.2020	6256820,14			
01.11.2020	6247007,79			
01.12.2020	6245314,41			
01.01.2021	6223783,49			
01.02.2021	6200266,61			
01.03.2021	6195733,55			
01.04.2021	7503610,89			
01.05.2021	7509893,08			
01.06.2021	7486925,39			
01.07.2021	7470239,29			
01.08.2021	7476892,04			
01.09.2021	7486590,68			
01.10.2021	7495923,28	7495923,28	7495923,28	7495923,28
01.11.2021		7185977,94	6735474,21	7636481,68
01.12.2021		7076837,07	6572754,99	7580919,15
01.01.2022		7579648,76	7026975,41	8132322,11
01.02.2022		8084665,79	7487169,93	8682161,65
01.03.2022		8892422,24	8253079,18	9531765,30
01.04.2022		8287186,13	7608420,35	8965951,90
01.05.2022		8744903,53	8028738,74	9461068,32
01.06.2022		8748617,60	7996775,18	9500460,03
01.07.2022		7897591,68	7111558,31	8683625,04
01.08.2022		8773369,00	7954444,90	9592293,11
01.09.2022		8759427,76	7908762,05	9610093,47
01.10.2022		7968710,74	7087210,18	8850211,31
01.11.2022		8159569,87	7248277,19	9070862,55
01.12.2022		8062381,56	7122129,53	9002633,59
01.01.2023		9167398,59	8198945,05	10135852,13

Результати прогнозування обсягу додаткового капіталу ПАТ «ПУМБ»

Дата	ДК, тис. грн.	Прогноз(ДК, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (ДК, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу (ДК, тис. грн.)
01.10.2018	1818652,752			
01.11.2018	1272419,609			
01.12.2018	1743960,219			
01.01.2019	1530113,173			
01.02.2019	1817810,794			
01.03.2019	1550664,705			
01.04.2019	2359356,821			
01.05.2019	1465275,01			
01.06.2019	1738058,889			
01.07.2019	1735963,768			
01.08.2019	2228151,236			
01.09.2019	2610306,946			
01.10.2019	2887863,889			
01.11.2019	3145580,843			
01.12.2019	2839550,43			
01.01.2020	3331042,04			
01.02.2020	3631206,645			
01.03.2020	3672731,064			
01.04.2020	4192094,604			
01.05.2020	752404,9501			
01.06.2020	676239,4239			
01.07.2020	1095813,839			
01.08.2020	1395252,051			
01.09.2020	1559237,31			
01.10.2020	1806302,416			
01.11.2020	2047387,501			
01.12.2020	2470808,971			
01.01.2021	2372772,767			
01.02.2021	2305819,199			
01.03.2021	2770438,439			
01.04.2021	797060,5463			
01.05.2021	1110234,944			
01.06.2021	1463753,109			
01.07.2021	1619560,988			
01.08.2021	1844568,934			
01.09.2021	2246107,571			
01.10.2021	2599282,98	2599282,98	2261376,19	2934590,48
01.11.2021		2093028,918	1820935,16	2363029,65
01.12.2021		2122323,485	1846421,43	2396103,21
01.01.2022		2151618,052	1871907,71	2429176,78
01.02.2022		2180912,619	1897393,98	2462250,35
01.03.2022		2210207,186	1922880,25	2495323,91
01.04.2022		2239501,753	1948366,52	2528397,48
01.05.2022		2268796,32	1973852,80	2561471,05
01.06.2022		2298090,887	1999339,07	2594544,61
01.07.2022		2327385,454	2024825,34	2627618,18
01.08.2022		2356680,021	2050311,62	2660691,74
01.09.2022		2385974,588	2075797,89	2693765,31
01.10.2022		2415269,155	2101284,16	2726838,88
01.11.2022		2444563,722	2126770,44	2759912,44
01.12.2022		2473858,289	2152256,71	2792986,01
01.01.2023		2503152,856	2177742,98	2826059,57

Результати прогнозування балансової вартості активів, на які корегується сукупний обсяг основного і додаткового капіталів ПАТ «ПУМБ»

Дата	В1, тис. грн.	Прогноз(В1, тис. грн.)	Нижня межа прогнозу (В1, тис. грн.)	Верхня межа прогнозу (В1, тис. грн.)
01.10.2018	407175,305			
01.11.2018	367063,2427			
01.12.2018	401774,9495			
01.01.2019	380830,4173			
01.02.2019	388334,7961			
01.03.2019	367784,3868			
01.04.2019	426226,6824			
01.05.2019	434582,3227			
01.06.2019	454909,8007			
01.07.2019	454824,0379			
01.08.2019	490797,944			
01.09.2019	518842,0304			
01.10.2019	539297,2863			
01.11.2019	557269,2231			
01.12.2019	535424,7238			
01.01.2020	570379,553			
01.02.2020	592466,8378			
01.03.2020	596174,0522			
01.04.2020	634217,8716			
01.05.2020	502911,7647			
01.06.2020	497951,9599			
01.07.2020	528114,53			
01.08.2020	550453,4849			
01.09.2020	530952,2623			
01.10.2020	548292,3341			
01.11.2020	564018,8796			
01.12.2020	592696,3898			
01.01.2021	584565,8255			
01.02.2021	578413,8351			
01.03.2021	609699,6955			
01.04.2021	564445,6576			
01.05.2021	586168,7056			
01.06.2021	545991,3887			
01.07.2021	554477,8172			
01.08.2021	568609,1192			
01.09.2021	593694,5932			
01.10.2021	615807,582	615807,582	615807,58	615807,58
01.11.2021		608918,3254	544115,56	673721,09
01.12.2021		614725,8026	542245,11	687206,50
01.01.2022		620533,2799	541086,97	699979,59
01.02.2022		626340,7571	540467,58	712213,93
01.03.2022		632148,2344	540273,78	724022,69
01.04.2022		637955,7117	540426,91	735484,52
01.05.2022		643763,1889	540869,73	746656,65
01.06.2022		649570,6662	541559,02	757582,31
01.07.2022		655378,1434	542461,23	768295,06
01.08.2022		661185,6207	543549,68	778821,56
01.09.2022		666993,0979	544802,77	789183,43
01.10.2022		672800,5752	546202,68	799398,47
01.11.2022		678608,0525	547734,54	809481,56
01.12.2022		684415,5297	549385,81	819445,25
01.01.2023		690223,007	551145,72	829300,29

Прогнозні значення нормативу Н₉ ПАТ «ПУМБ»

Дата	Н ₉ , %
01.11.2021	7,052064
01.12.2021	7,086002
01.01.2022	6,642343
01.02.2022	6,245713
01.03.2022	5,720006
01.04.2022	6,024889
01.05.2022	5,715156
01.06.2022	5,670129
01.07.2022	6,127781
01.08.2022	5,571541
01.09.2022	5,536623
01.10.2022	5,941843
01.11.2022	5,782021
01.12.2022	6,634866
01.01.2023	6,046919